

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

İLKOKUL BİRİNCİ SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL
METİN İLİŞKİSİ

Yüksek Lisans

ŞULE ÖZÜDOĞRU

AMASYA
Kasım – 2024

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

İLKOKUL BİRİNCİ SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL
METİN İLİŞKİSİ

Hazırlayan
Şule ÖZÜDOĞRU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Gülbin ZEREN NALİNCİ

AMASYA – 2024

TEZ ONAY SAYFASI

Şule ÖZÜDOĞRU tarafından hazırlanan “İLKOKUL BİRİNCİ SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL METİN İLİŞKİSİ” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 25/09/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel Eğitim Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Doç. Dr. Gülbin ZEREN NALİNCİ

.....

Üye : Doç. Dr. Hasan BALTACI

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Kayhan BOZGÜN

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../.....

.....

Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

....../.../.....

Şule ÖZÜDOĞRU

İmza

ÖZET

İLKOKUL BİRİNCİ SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA GÖRSEL-METİN İLİŞKİSİ

Şule ÖZÜDOĞRU

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Kasım/2024

Danışman: Doç. Dr. Gülbin ZEREN NALİNCİ

İlkokul birinci kademe öğretim programının mihver derslerinden biri Türkçe dersidir. Bu derste Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından uygun kriterler çerçevesinde kullanıma hazır hale gelen Türkçe ders kitabı, temalar ve metinlerden oluşmaktadır. Bunun yanında temalara ve metinlere ek olarak görsel öğeler de kullanılmaktadır. Kullanılan bu görsel öğelerin resim-metin ilişkisi yönünden uygun olması gerekmektedir. Bu çalışma ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabındaki görsel metin ilişkisinin uygun olup olmadığını araştırmak üzere, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” dâhilinde incelenmesini oluşturmaktadır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden, doküman analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada, doküman olarak MEB’in ülkemizde 2022-2023 yılları arasında ilkokullarda okuttuğu Bilim Kültür Yayınları’na (BKY) ait birinci sınıf Türkçe ders kitabındaki elli resim ve yirmi metin, resim-metin ilişkisi açısından değerlendirilmiştir. 2022-2023 eğitim-öğretim yılında ülkemizde okutulan Türkçe ders kitabı, ilk okuma yazma kitabı ve Türkçe ders kitabı olmak üzere iki kitaptan oluşmaktadır. Birinci dönem kitabı olarak kullanılan kitap öğrencilerin ilk okuma yazma etkinliklerini içermekte ve dört temadan oluşmaktadır. Araştırmada Türkçe ders kitabı olarak ikinci dönem kitabında metinlere yer verildiğinden bu kitap tercih edilmiştir. İkinci döneme ait Türkçe ders kitabı yüz otuz iki sayfadan ve dört temadan oluşmaktadır. Bu araştırmada ikinci döneme ait dört tema incelenmiştir. Birinci sınıf Türkçe ders kitabındaki resimlerin bazıları hikâye edici bazıları bilgilendirici metinlerle ve bazıları da şiirler ile desteklenmiştir. Toplanan bu veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Sonuç olarak ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabında metinlere ait görsellerin metin-görsel ilişkisi, başlıkla olan ilişkisi, metin ile paralel konumlandırılması konusunda istenilen düzeye yakın sonuçlar elde edilmiştir. Görsellerin, öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilmesi, tasarım ilkelerine uygunluğu, duyuşsal ve bilişsel özelliklere olan uygunluğu, öğrencilerde estetik duyarlılığı kazandırma niteliği ve kullanılan renklerin öğrenci düzeyine uygunluğu konusunda istenilen düzeye yakın olduğu sonucu tespit

edilmiştir. Görsellerin öğrencilerin psikolojisini olumsuz etkileyebilecek herhangi bir unsur barındırmaması ve toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun olması sonuçları da tespit edilmiştir. Türkçe ders kitabında metinlerle birlikte yer alan görsel öğelerin türünde tek görsel türüne yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: görsel, görsel metin, görsel metin ilişkisi, metin, temel eğitim

ABSTRACT**VISUAL-TEXT RELATIONSHIP IN PRIMARY SCHOOL FIRST GRADE TURKISH TEXTBOOKS****Şule ÖZÜDOĞRU**

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Basic Education, Master's Degree, Nov/2024

Advisor: Associate Professor Doctor Gülbin ZEREN NALİNCİ

One of the central courses of the primary school first level curriculum is the Turkish course. In this course, the Turkish textbook, which is made ready for use by the Ministry of National Education (MoNE) within the framework of appropriate criteria, consists of themes and texts. In addition to themes and texts, visual elements are also used. These visual elements should be appropriate in terms of picture-text relationship. This study consists of examining the “Picture-Text Relationship Category List” prepared by the researcher as a data collection tool in order to investigate whether the visual-text relationship in the first grade Turkish textbook is appropriate. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in this study. In this study, as a document, fifty pictures and twenty texts in the first grade Turkish textbook belonging to Bilim Kültür Publishing (BKY), which was taught by the Ministry of National Education in primary schools in our country between 2022-2023, were evaluated in terms of picture-text relationship. The Turkish textbook taught in our country in the 2022-2023 academic year consists of two books, the first literacy book and the Turkish textbook. The book used as the first term book includes the students' first reading and writing activities and consists of four themes. In the study, the second term book was preferred as the Turkish textbook because it contains texts. The second term Turkish textbook consists of one hundred and thirty-two pages and four themes. In this study, four themes belonging to the second term were analysed. Some of the pictures in the first grade Turkish textbook were supported with narrative texts, some with informative texts and some with poems. These collected data were analysed by descriptive analysis method. As a result, results close to the desired level were obtained in terms of the text-visual relationship, the relationship with the title, and the parallel positioning of the visuals of the texts in the first grade Turkish textbook. It was determined that the visuals were close to the desired level in terms of attracting students' attention and interest, their suitability to design principles, their suitability for affective and cognitive characteristics, their quality of gaining aesthetic

sensitivity in students, and the suitability of the colours used to the student level. It was also determined that the visuals did not contain any elements that could negatively affect the psychology of the students and that they were suitable for social norms and cultural values. It was concluded that there is only one visual type in the type of visual elements included with the texts in the Turkish textbook.

Keywords: visual, visual text, visual text relationship, text, basic education

ÖN SÖZ

Çalışmanın her aşamasında yanımda olan, bilgi ve birikimini benimle paylaşan tez danışmanım Doç. Dr. Gülbin ZEREN NALİNCİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Attığım her adımda desteğini esirgemeyen ve her koşulda yanımda olan canım aileme teşekkürlerimi sunarım. Son olarak ilgi ve sevgisiyle her zaman yanımda olan, yüksek lisansa başlamamda ve bitirmemde desteğini her daim hissettiğim, beni hiç yalnız bırakmayan sevgili arkadaşım İlhan Çağrı ÖZDEMİR'e teşekkür ediyorum.

Şule ÖZÜDOĞRU

.../.../.....

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Problem Durumu.....	2
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
1.4. Problem Cümlesi.....	4
1.5. Araştırmanın Önemi	4
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.7. Araştırmanın Varsayımları	6
1.8. Tanımlar.....	6

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. Kitaplarda Görsel Metin İlişkisi	7
2.2. Ders Kitaplarında Görsel Düzen, Görsel Düzeni Oluşturan Öğeler ve Görsel Düzen İlkeleri	8
2.2.1. Ders Kitaplarında Görsel Düzeni Oluşturan Tasarım Elemanları	9
2.2.1.1. Nokta.....	10
2.2.1.2. Çizgi.....	13
2.2.1.3. Doku (Tekstür).....	17
2.2.1.4 Renk	20
2.2.1.5. Şekil	23
2.2.1.6. Biçim/Form	26

2.2.1.7. Espas (Boşluk)	29
2.2.2. Görsel Tasarım İlkeleri	30
2.2.2.1. Yakınlık İlkesi.....	31
2.2.2.2 Denge İlkesi	31
2.2.2.3 Ritim İlkesi.....	33
2.2.2.4. Hareket İlkesi	35
2.2.2.5. Vurgu İlkesi	37
2.2.2.6. Kontrast (Zıtlık) İlkesi	39
2.2.2.7. Değer-Valör	41
2.2.2.8. Bütünlük.....	41
2.2.2.9. Oran/ Orantı ve Görsel Hiyerarşi.....	42
2.2.2.10. Egemenlik	44
2.2.2.11. Uyum (Armoni)/ Uygunluk	45
2.2.2.12. Çeşitlilik.....	47
2.2.2.13. Tekrar (Devamlılık)	48
2.2.3. Görsel Düzeni Oluşturan Öğeler	48
2.2.3.1. Resimler	51
2.2.3.2. Fotoğraflar.....	52
2.2.3.3. Tablolar, Grafikler, Şemalar	54
2.3. Ders Kitaplarında Görsellerin Önemi ve İşlevleri	54
2.4. Türkçe Ders Kitaplarındaki Görsel Metin İlişkisi	58
2.5. Eğitimde Program ve Ders Kitapları	62
2.6. Türkçe Ders Kitaplarının Eğitimdeki Nitelikleri, Önemi ve İşlevleri	67
2.7. Görsel Okuryazarlık.....	72
2.8. Ders Kitaplarında Biçimsel İçerik	75
2.8.1. Kapak.....	76
2.8.2. Kâğıt	77
2.8.3. Boyut	78
2.8.4. Punto/ Harf Karakteri ve Büyüklüğü.....	78
2.8.5. Sayfa Düzeni.....	80
2.8.6. Ciltleme	80
2.8.7. Renk.....	81
2.8.8. Resimleme	83
2.9. Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Türleri.....	84
2.9.1. Metin.....	84
2.9.2. Metin Türleri.....	87
2.9.2.1. Bilgilendirici Metin.....	89

2.9.2.2. Öyküleyici Metin	91
2.9.2.3. Şiir.....	92
2.10. İlgili Araştırmalar	94

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM	100
3.1. Araştırmanın Modeli	100
3.2. Doküman.....	100
3.3. Verilerin Toplanması	101
3.4. Verilerin Analizi	103
3.5. Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışmaları	103

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR	105
4.1. Vatandaşlık Temasına Ait Metinler	105
4.1.1. “Karıncı İle Ağustos Böceği Metni”	105
4.1.2. “Tilki ile Leylek Metni”	109
4.1.3. “Çiftçiyle Çocukları Metni”	113
4.1.4. “Parti Zamanı Metni”	116
4.1.5. “Ekmek Metni”	119
4.2. Sağlık ve Spor Temasına Ait Metinler	121
4.2.1. “Eylül ve Dış Dostları Metni”	121
4.2.2. “Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor Metni”	124
4.2.3. “Kahvaltı Metni”	128
4.2.4. “Temizlik Metni”	130
4.2.5. “Sporun Faydaları Nelerdir? Metni”	133
4.3. Bilim ve Teknoloji Temasına Ait Metinler.....	136
4.3.1. “Riki’nin Robotu Metni”	136
4.3.2. “Didi Enerji İstiyor Metni”	139
4.3.3. “Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar Metni”	142
4.3.4. “Uzay Okulu Metni”	145
4.3.5. “Zeynep’le Birlikte Metni”	148
4.4. Kişisel Gelişim Temasına Ait Metinler	151
4.4.1. “Boş Gazete Metni”	151
4.4.2. “Saygı Nedir? Metni”	153
4.4.3. “Demirci Kirpi Metni”	156
4.4.4. “Öyle Bir Gün Metni”	159
4.4.5. “Biz Okuruz Metni”	162

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA.....	166
------------------	-----

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	170
6.1. SONUÇ.....	170
6.2. ÖNERİLER.....	182
KAYNAKÇA.....	184

ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
----------------	---

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Kitapların Biçimsel Özellikleri.....	75
Tablo 2. Türkçe Ders Kitaplarına Ait Temalar ve Metinler.....	100
Tablo 3. Veri Toplama Ölçeği.....	102
Tablo 4. Vatandaşlık Temasına Ait Metin Sınıflaması ve İncelenen Resim Sayıları.....	105
Tablo 5. Karınca İle Ağustos Böceği Metinine Ait Bulgular.....	108
Tablo 6. Tilki İle Leylek Metinine Ait Bulgular.....	111
Tablo 7. Çiftçi İle Çocukları Metinine Ait Bulgular.....	114
Tablo 8. Parti Zamanı Metinine Ait Bulgular.....	117
Tablo 9. Ekmek Metinine Ait Bulgular	120
Tablo 10. Sağlık ve Spor Temasına Ait Metin Sınıflaması ve İncelenen Resim Sayıları.....	121
Tablo 11. Eylül ve Dış Dostları Metinine Ait Bulgular	123
Tablo 12. Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor Metinine Ait Bulgular	126
Tablo 13. Kahvaltı Metinine Ait Bulgular	129
Tablo 14. Temizlik Metinine Ait Bulgular	132
Tablo 15. Sporun Faydaları Nelerdir? Metinine Ait Bulgular	134
Tablo 16. Bilim ve Teknoloji Temasına Ait Metin Sınıflaması ve İncelenen Resim Sayıları.....	136
Tablo 17. Riki'nin Robotu Metinine Ait Bulgular	138
Tablo 18. Didi Enerji İstiyor Metinine Ait Bulgular	141
Tablo 19. Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar Metinine Ait Bulgular	144
Tablo 20. Uzay Okulu Metinine Ait Bulgular	146
Tablo 21. Zeynep ile Birlikte Metinine Ait Bulgular	149
Tablo 22. Kişisel Gelişim Temasına Ait Metin Sınıflaması ve İncelenen Resim Sayıları...	150
Tablo 23. Boş Gazete Metinine Ait Bulgular	152
Tablo 24. Saygı Nedir? Metinine Ait Bulgular	155
Tablo 25. Demirci Kirpi Metinine Ait Bulgular	158
Tablo 26. Öyle Bir Gün Metinine Ait Bulgular	161
Tablo 27. Biz Okuruz Metinine Ait Bulgular	164

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.....	106
Şekil 2.....	106
Şekil 3.....	106
Şekil 4.....	109
Şekil 5.....	109
Şekil 6.....	110
Şekil 7.....	110
Şekil 8.....	113
Şekil 9.....	113
Şekil 10.....	113
Şekil 11.....	116
Şekil 12.....	116
Şekil 13.....	116
Şekil 14.....	116
Şekil 15.....	119
Şekil 16.....	122
Şekil 17.....	122
Şekil 18.....	122
Şekil 19.....	125
Şekil 20.....	125
Şekil 21.....	125
Şekil 22.....	128
Şekil 23.....	130
Şekil 24.....	133
Şekil 25.....	133
Şekil 26.....	133
Şekil 27.....	136
Şekil 28.....	136
Şekil 29.....	136
Şekil 30.....	139
Şekil 31.....	139
Şekil 32.....	139

Şekil 33.....	139
Şekil 34.....	140
Şekil 35.....	140
Şekil 36.....	140
Şekil 37.....	143
Şekil 38.....	143
Şekil 39.....	145
Şekil 40.....	148
Şekil 41.....	151
Şekil 42.....	151
Şekil 43.....	154
Şekil 44.....	154
Şekil 45.....	157
Şekil 46.....	157
Şekil 47.....	157
Şekil 48.....	160
Şekil 49.....	160
Şekil 50.....	160
Şekil 51.....	163

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Nokta.....	10
Görsel 2. Noktaların Çizgi Oluşturması.....	10
Görsel 3. Noktalar.....	11
Görsel 4. Uğur Böceği.....	11
Görsel 5. Çilek.....	12
Görsel 6. Noktanın Açık Koyu Etkisi.....	12
Görsel 7. Noktalarla Oluşturulan Natürmort Çalışması.....	12
Görsel 8. Serbest Yüzey Düzenleme.....	13
Görsel 9. Sadece Nokta İle Çalışılan Puantilizm Tekniği.....	13
Görsel 10. Çizgi.....	14
Görsel 11. Çizgiler ve Zebra.....	14
Görsel 12. Yatay ve Dikey Çizgi.....	14
Görsel 13.....	15
Görsel 14.....	15
Görsel 15.....	16
Görsel 16.....	17
Görsel 17. Ağaçlar.....	17
Görsel 18. Doku.....	18
Görsel 19. Balık.....	18
Görsel 20. Heykel.....	18
Görsel 21. Yıldızlı Gece.....	19
Görsel 22. Gerçek Ağaç Dokusu.....	19
Görsel 23. Kumaş.....	20
Görsel 24. Renkler.....	20
Görsel 25. Renk Tayfı.....	21
Görsel 26. Ana Renkler.....	21
Görsel 27. Ara Renkler.....	21
Görsel 28. Sıcak Soğuk Renk Birleşimi.....	22
Görsel 29. Siyah Beyaz Renk Tonları.....	22
Görsel 30. Kare.....	23
Görsel 31. Şekiller.....	24
Görsel 32. Sembolik Şekiller.....	25

Görsel 33. Siluet.....	25
Görsel 34. Geometrik Şekiller.....	25
Görsel 35. Neoplastisizm.....	26
Görsel 36. Organik Şekillere Ait Resimler.....	26
Görsel 37. Serbest Şekiller.....	26
Görsel 38. Biçim.....	27
Görsel 39. Form/Biçim.....	27
Görsel 40. Form.....	28
Görsel 41. Sürekli Form.....	28
Görsel 42. İki Boyutlu Resme Üç Boyut Kazandırmak.....	28
Görsel 43. Espas.....	29
Görsel 44. Boşluk.....	30
Görsel 45. Simetrik Denge Kelebek.....	32
Görsel 46. Simetrik Denge.....	33
Görsel 47. Asimetrik Denge.....	33
Görsel 48. Simetrik Denge Resim.....	33
Görsel 49. Tam Tekrar Ritim.....	34
Görsel 50. Değişken Tekrarlı Ritim.....	35
Görsel 51. Değişken Tekrar.....	35
Görsel 52. Hareket.....	36
Görsel 53. Hareket Hissi.....	36
Görsel 54. Hareket Unsuru.....	37
Görsel 55. Kemancının Elleri.....	37
Görsel 56. Vurgu.....	38
Görsel 57. Zıtlık.....	39
Görsel 58. Zıtlık İlkesi.....	40
Görsel 59. Zıtlık Elemanları.....	40
Görsel 60. Bütünlük.....	41
Görsel 61. Oran.....	43
Görsel 62. Altın Oran.....	43
Görsel 63. Oran İlkesi.....	44
Görsel 64. Egemen.....	45
Görsel 65. Egemenlik İlkesi.....	45
Görsel 66. Armoni.....	46

Görsel 67. Uyum.....	47
Görsel 68. Çeşitlilikler.....	47
Görsel 69. Kapak.....	76
Görsel 70. Helvetica Fontu.....	79
Görsel 71. Abece Fontu.....	79
Görsel 72. Sınıf Düzeylerine Göre Metin Türlerinin Dağılımı.....	88

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
BKY	Bilim Kültür Yayınları
TDK	Türk Dil Kurumu
IVLA	Uluslararası Görsel Okuryazarlık Birliği
TTKB	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
SDR	SDR İpekyolu Yayıncılık
TSE	Türk Standartları Enstitüsü

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

İnsanoğlunun öğrenme üzerine ilk deneyimleri aile içinde başlar. Ardından okul döneminin başlaması ile yakın çevre ve okulu kapsayacak şekilde genişleyerek devam eder. İlkokulda bu deneyimlerin başladığı ve okuma yazma sürecinin de dâhil edildiği kademedir. Öğrenciler çevrelerinde ve dünyada olup bitenleri anlamaya çalışırlar. Bunu yaparken olay ve olguları zihinlerinde daha rahat anlamlandırabilmek adına uygun araç ve gereçlere ihtiyaç duyarlar. Bu yaş gurubu çocuklarının, gelişimsel ve duyuşsal dönemleri de dikkate alınarak bu döneme uygun etkinliklerle ve eğitim materyalleri ile eğitim öğretim programları planlanıp düzenlenmelidir. Eğitim ve öğretim düzenlenirken en uygun araç-gerecin ve sınıfta en çok kullanılan yazılı materyalin ders kitabı olduğu bilinmektedir (İşcan ve Cımbız, 2017, s. 251).

Çocuklar dünyaya meraklı gözlerle bakarken onların sırları, serüvenleri, keşifleri, hayal dünyaları, arkadaşları, sevinçleri ve üzüntüleri kitaplarda saklıdır. Onlar için sihir pek tabi kitaplardır. Yeni yolculuklara kitaplarla çıkarken görseller bu yolculuğa eşlik ederek zenginleştirmektedir. Tabi ki bu yolculuk, tasarımı ve içeriği en iyi şekilde hazırlanmış kitaplarla mümkün olmaktadır. “*Her şeyden önce çevrendeki dünyaya meraklı gözlerle bak. Çünkü en büyük sırlar her zaman en olmadık yerlerde saklıdır. Sihre inanmayanlar hiçbir zaman bulamazlar (Ronald Dahl, Charlie ve Çikolata Fabrikası)*” da ifade edildiği gibi eğitim-öğretim materyalleri arasında kitapların ayrı bir önemi vardır. Eğitim öğretim hayatında verimi arttırmak, ilgiyi canlı tutmak, bilgi aktarımını etkili ve kolay bir şekilde yürütmek ve öğrencilerin gelişimsel dönemlerine katkıda bulunmak amacıyla yazılı materyaller olan ders kitapları dikkat çekmektedir (Demirel, Kökçü ve Akbaba, 2018). Dikkat çeken bu ders kitaplarında öğrencilere kazandırılmak istenen tüm beceriler, tasarımı ve içeriği en iyi tasarımcılar tarafından kusursuzca ve hedef kitlenin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak oluşturulan kitaplar sayesinde kazandırılabilir (İşcan ve Cımbız, 2018).

Çocukların ana dil gelişimi düşünüldüğünde Türkçe ders kitapları önemini ortaya koymaktadır. Çocuğun sahip olduğu, ailesinden ve çevresinden öğrendiği ana dilini etkili bir şekilde kullanma becerisi kazandırılırken Türkçe ders kitapları en işlevsel materyal olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe ders kitaplarında metinler ve metinlere ait görseller önemli iki

unsurdur. Metinler, Türkçe ders kitaplarının temel unsurudur. Aynı zamanda dil edinimini de destekleyen ögedir. Metinler öğrencilerin; kültürleri, sosyal hayatı, toplumsal normları, iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış ve ahlak gibi değerleri kavramasını sağlayan bir yapıdır.

Türkçe ders kitaplarında metinlere ek olarak metinleri destekleyen ve metin içinde farklı işlevlere sahip olan görsel materyaller bulunmaktadır (Baş ve Yıldız, 2014). Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerin görsel öğelerle birlikte öğrenciye sunulması gerekmektedir. Bunun amacı metnin daha iyi anlaşılması adına görsel öğelerden destek almak ve metnin öğrencilere iletmek istediği mesajı dilsel olmanın yanında farklı duyu organlarına ve zekâ türlerine de destek vererek resimler aracılığıyla da katkıda bulunmaktadır. Bu sayede öğrenciler metni daha hızlı ve kolay anlamlandırabileceklerdir (İşcan ve Cımbız, 2018).

1.2. Problem Durumu

Türkçe dersi, ilkökul ilk kademedan itibaren başlayıp tüm kademelerde temel ders olarak okutulmaktadır. Öğrencilere kazandırılan; dinleme, izleme, konuşma ve yazma becerileri olan dört temel dil becerisi gibi dil ve bilişsel becerilerinin gelişmesinde rol oynayan mihver ders Türkçe dersidir. Türkçe dersi, Türkçe'nin doğru ve etkili kullanılmasında önyak olan, bireyin okuduğunu anlamasında ve değerlendirmesinde etkili ve yetkili temel ders olarak müfredatta yer almaktadır (Sarioğlu, 2023).

MEB'in (2019) Türkçe dersi öğretim programında yer alan, birçok amaç ve alt amaçlar belirlenerek öğretmenler tarafından öğrencilere kazandırılmak istenen kazanımlar, Türkçe ders kitapları ile birlikte eğitim-öğretimi hazır hale getirmiştir. Ders kitapları temel bilgi kaynağı olup derste hangi konuların işleneceğini belirli sıraya göre gösteren, öğretmene ve öğrenciye rehber olan, en kolay ve ulaşabilir ders araç-gereci olarak bilinmektedir. Kullanılan Türkçe ders kitapları öğretim programına uygun olmakla beraber, öğrencinin gelişimsel özelliklerine uygun olmalı, kitapta görsel düzene dikkat edilmeli, tasarım ilkelerine bağlı kalınmalı, metinle ilişkili görseller kullanılmalı ve sayfa düzenine dikkat edilerek yerleştirilmelidir. Kitaplar konuyu anlatmakta görevli araç-gereç iken bazen öğrenciyi araştırmaya, sorgulamaya yönelten bir rehber ve kendisini değerlendireceği değerlendirme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim materyallerinden ders kitapları hızla değişen ve gelişen teknolojiye rağmen öğretim programlarındaki içeriği sistemli bir şekilde öğretmene ve öğrenciye birçok duyuya hitap ederek aktarmasıyla önemini korumaktadır (Acun, 2019).

Nitelikli bir Türkçe ders kitabı öğrencilerde merak uyandırmalı, dilin güzelliğini, zenginliğini, çeşitliliğini fark ettirmeli, okuma isteği uyandırmalı, onları farklı dünyalara

götürebilmeli, ülkesi ve dünyada olup bitenleri onlara ulaştırmalı, farklı kültürlerle ortak payda da buluşturabilmeli ve hayal dünyalarında fark yaratabilmelidir. İlkokul ilk kademededen itibaren kullanılan, görsel okumadan dilsel okumaya geçmekte olan bu kademedeki Türkçe ders kitapları oldukça önemlidir.

İlkokul ilk kademedeki çocukların karşılaştığı kitaplar, canlı, renkli, eğlenceli, bol görselli kitaplardır. Çocuklar okumayı ve yazmayı öğrendikten sonra metin okumalarına geçerler. Bu süreçte önce görsel okuma yaparlar. Öğrencilerin ilgileri, istekleri ve gelişimsel tüm ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanan kitaplar her zaman çocuklar için ayırt edici kitaplar olmaktadır. Bir başka deyişle, çocuk edebiyatı eserleri, çocuğun doğasını, baktığı pencereyi, algılama ve anlamlandırma evrenini, dil gelişimini, ilgilerini ve ihtiyaçlarını dikkate alan yönüyle sanatçı hassasiyetini dikkate aldığı oranda çocuğa yönelik ilkesini benimsemiş olmaktadır (Sarioğlu, 2023).

Kitaplarda karşımıza çıkan görseller, metnin soyutluğunu somutlaştırarak öğrencinin metni daha rahat anlamasını, zihninde anlamlandırmasını ve çıkarımda bulunmasını sağlar. Estetik değer taşıyan bu görsellerde ilk dikkat çeken öge görsellerdir. Hitap edilen yaş grubu metinden önce görsel öğelere yoğunlaşmaktadır. Öğrenci, ilgisini ve dikkatini çeken görselin elbette metnini de merak edeceği için Türkçe ders kitaplarında resim ve metin iki ana unsur olarak birbiri ile bir bütün olmak durumunda kalmaktadırlar (Kanca, 2020).

Öğrenciler ders konularını ders kitabından öğrenmektedirler. Öğretmenler ve öğrenciler için en temel kaynak ders kitaplarıdır. Eğitim ve toplumsallaşma sürecinde de ders kitapları önemli işleve sahiptir. Ülkeler benimsemiş oldukları eğitim politikalarını, yetiştirdikleri nesillere sundukları kitaplar ile aktarabilme şansı bulmaktadırlar (Küçükaydın ve İşcan 2017). Tüm bu sebeplerden dolayı MEB’de okutulan ders kitaplarının içeriğinin, biçimsel özelliklerinin, görsel-metin uyumunun ve hedef kitleye uygunluğunun incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışma ile Türkiye’de MEB’e bağlı ilkokullarda okutulan ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan görsellerin, metin ile olan ilişkisini belirleyen “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” dâhilinde incelemesini oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Türkiye’de MEB’e bağlı okullarda okutulan Bilim ve Kültür Yayınları ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabı görsel metin ilişkisini incelemek, belirlenen alt amaçlar üzerinde çalışmak ve bulgulardan hareketle ulaşılan sonucu ortaya koymak, gelecekte yapılan çalışmalara ışık tutmak, ilkokul birinci kademedeki görsel metin ilişkisi

kapsamında farkındalık oluşturmak ve kuramsal olarak araştırılan bu çalışma ile literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

1.4. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problemini, ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitaplarındaki görsel metin ilişkisinin nasıl olduğunun incelenmesi oluşturmaktadır. Bu araştırma kapsamında aşağıda yer alan alt problemlere yanıt aranmıştır:

- 1- Görseller metinle ilişkili midir?
- 2- Görseller başlıkla ilişkili midir?
- 3- Görseller metinle paralel konumlandırılmış mıdır?
- 4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte midir?
- 5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygun mudur?
- 6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygun mudur?
- 7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygun mudur?
- 8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygun mudur?
- 9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun mudur?
- 10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygun mudur?
- 11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygun mudur?
- 12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiş midir?
- 13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun mudur?
- 14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmakta mıdır?
- 15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygun mudur?

1.5. Araştırmanın Önemi

Ders kitaplarının resim-metin ilişkisine bakıldığında metinlerin anlamlandırılmasında görsel öğelerin önemli işlevleri olduğu bilinmektedir. Ders kitaplarında kullanılan görsel öğelerin, anlamlandırma, yeni bilgiler oluşturma, yaratıcılığı geliştirme vb. katkıları göz önüne alındığında ders kitaplarının görsel-metin ilişkisi bakımından incelenmesi önemli görülmektedir. Eğitimi kapsayan, öğrencilerin gelişimini destekleyen her program ve programın yürütülmesinde kullanılan araç ve gereçler çağın koşullarına göre güncellenmelidir. Günümüze bakıldığında öğrencilerden yaratıcı ve eleştirel düşünceleri, bu

düşünme tarzları ile kendinde var olan bilgi ile yeni bilgiyi analiz ederek sonuca ulaşmaları beklenmektedir. Öğrencilerden istenen bu yenilikler doğrultusunda eğitimi kapsayan her alanda farklılaşmaya gidilmiştir. Örneğin, Yüksek Öğretim Kurumu ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının eğitimin bir parçası olan ders kitapları alanında son yıllarda yeni çalışmalar yapmaktadır (Yurdakal, 2018, s.1485).

Bu kapsamda MEB'e bağlı TTKB'nin oluşturduğu taslak ders kitaplarının inceleme ve değerlendirme işlemlerinin öğretmenler ve alan uzmanları tarafından bilimsellik, objektiflik ve şeffaflık esaslarına bağlı kalarak elektronik ortamda incelenmesini amaçlayan "Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Bilgi Sistemi" hayata geçirilmiştir. Bu sistem ile MEB'de okutulan ders kitaplarının ve eksiklerinin giderilmesi amaçlanmıştır. MEB'den bütçe ayrılarak belirli bir ücret karşılığında, her yıl düzenlenen bu panellere panelistler seçilerek taslak kitapların değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bilimsellik, objektiflik ve etik ilkeler doğrultusunda yapılan bu çalışma ile ilkökul ders kitaplarında bulunan görsellerin metinle olan uyumuna dikkat çekilmektedir. Bunlara ek olarak YÖK, 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulamak üzere eğitim fakültesi öğretmen yetiştirme alanının lisans ders programlarında ve içeriklerinde değişime gitmiştir. Seçmeli ders olarak sunulan "İlkokul Ders Kitapları İncelemesi" dersinin de bu bağlamda öğretmenlerin okutacakları ders kitaplarının olması gerektiği biçimsel ve içerik özellikleri hakkında eleştirel bakış açısıyla bilgi ve birikimlerini kullanarak analiz etmeleri amaçlanmıştır. Yapılan bu çalışma ile TTKB ve YÖK'ün yaptığı çalışmalara kaynak niteliği taşımaktadır (Yurdakal, 2018, s. 1498).

Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve metinlere ait görseller önemli iki unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgiyi somutlaştırma ve öğrenme düzeyini artırmada kullanılan görsel öğeler oldukça işlevseldir (Demirel, Kökçü ve Akbaba, 2018). Temel dilini özenli ve bilinçli olarak kullanan, kritik düşünen, sorgulayan, görsel zekâsını geliştirebilen, fark eden yaratıcı bireylerin yetiştirilmesinde Türkçe ders kitapları çok önemlidir (Sarioğlu, 2023).

Bu araştırmada ilkökul birinci sınıf Türkçe ders kitabı görsel-metin ilişkisi yönüyle incelenmiştir. İlkokulun temel basamağını oluşturan sınıf seviyesine yönelik ve ders kitabında bulunan görsel-metin ilişkisinin eksik yönlerine dikkat çekmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Literatürde 2022-2023 dönemine ait ilkökul birinci sınıf (ikinci dönem) Türkçe ders kitabının görsel-metin ilişkisi yönüyle incelenmediği gözlemlenmiş, bahse konu bu kitabın diğer araştırmalara kaynak niteliği amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında değerlendirme kriterleri arasında literatürde sıklıkla yer alan "sayfa tasarımı, kapak tasarımı,

metin tasarımı, içyapı ve dış yapı tasarımı” gibi sadece tasarıma yönelik sorular niteliğinde olmayıp hem tasarım ilkelerini hem de tasarım öğelerini barındıran ve Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan kazanımlara yönelik ayrıntılı değerlendirme ölçütü “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” sayesinde kapsamlı çalışma yürütülmüştür.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- 2022-2023 Eğitim-öğretim yılı birinci sınıf (Bilim ve Kültür Yayınları) Türkçe ders (2. Dönem) kitabı ile sınırlıdır. Bu çalışmaya serbest okuma metinleri, okuma metinleri ve dinleme metinleri dâhil edilmiştir.
- Bu çalışma birinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan ‘Vatandaşlık’, ‘Sağlık ve Spor’, ‘Bilim ve Kültür’, ‘Kişisel Gelişim’ temaları ile sınırlıdır.
- Birinci sınıf Türkçe ders kitabında bulunan metinler ve bu metinlere ait görseller ile sınırlıdır.

1.7. Araştırmanın Varsayımları

- Araştırmada kodlayıcı güvenirliği ve uzman görüşü için katılımcıların objektif değerlendirme yaptıkları, tarafsız görüş bildirdikleri varsayılmıştır.
- Araştırma için geliştirilen veri toplama aracının “Resim–Metin İlişkisi Kategori Listesi” araştırmanın amacını gerçekleştirmeyi sağlayacak nitelikte ve yeterli düzeyde olduğu varsayılmıştır.

1.8. Tanımlar

Ders Kitabı: Herhangi bir dersin öğretimi için ve belirli bir düzeydeki öğrencilere göre yazılan; içeriğin öğretim programına dayalı hazırlandığı en önemli materyaldir (Eğedemir, 2017).

Metin: Bir yazıyı belirlen biçim doğrultusunda, anlatım özelliklerine uygun olarak noktalama ve yazım özellikleri ile oluşturulan anlamlı kelimeler bütünüdür (Kanca, 2020).

Resim: İnsanların veya varlıkların görünümünü fırça ve kalem kullanarak kâğıda aktarmaktır (Acun, 2019).

Görsel: Kitaplarda metinlerin iyi anlamlandırılması için metinlere bütünlük katan; tablo, grafik, şema, resim, fotoğraf ve haritalardır (Baş ve İ.Yıldız, 2014).

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kitaplarda Görsel Metin İlişkisi

Görsel; gerçeğe yaklaşılarak tasarlamak, gerçek olmayanı anlamlandırmamızı sağlayan görüntü, belirti ya da nesnenin görsel olarak sunulmasıdır (İlhan ve Yazar, 2021, s.4). Görsel öğeler, insanın var olduğu günden bu yana hayatın her alanında önemli bir yere sahip olmuştur. Görsel öğeler aktif, nitelikli ve etkili bir şekilde metinlerle bir arada kullanıldığında ve ilişkilendirildiğinde okuyucunun dikkatini önemli olan bilgiye aktarmasının yanında, metni zihninde daha iyi anlamlandırmasında somut ve anlaşılır örnekler sunmaktadır (İşcan ve Cımbız, 2018, s. 251-252). Ders kitaplarındaki görsel düzeni oluşturan elemanların önemlilerinden olan resimler öğrenme-öğretme sürecinin vazgeçilmezidir. Nitekim pek çok eğitim bilimci de öğrencilerin öğrenmelerinde görsel yolun, etkin öğrenme yollarından biri olduğunu vurgularlar. Görsel elemanların yazıya oranla daha kalıcı olduğunu da öne sürmektedirler. Tüm bunlardan dolayı ders kitaplarında kullanılan görsel öğelerin metin ile anlam birliği ve bütünlüğü sağlanmalıdır. Kitabı oluşturan uzmanların kullanılan görsel elemanların konunun ana fikrine, ilgili kitlenin gelişimsel özelliklerine, estetik değere uygun olmasına dikkat etmelidirler (Uzuner, Aktaş ve Albayrak, 2010, s. 722-723).

Tüm bunların yanında doğru bir anlatım bütünlüğü için bazen yazı ya da resim tek başına anlam ifade etmez. Fakat ikisi bir arada kullanıldığında birbirini destekleyerek anlam bütünlüğünü yakalar. Metin ve resim birbirini tamamlayarak en etkili anlatım biçimini okuyucusuna sunar. Smith'e (1960) göre kitaptaki yazı ve görsel öğeler bütünlük sağladığı sürece iletilmek isteneni daha etkili şekilde sunar ve bireyin konu üzerine yoğunlaşmasını sağlar. Petterson'a (2007) göre ise görsel öğeler ve yazınsal metin birbirini bağlayan bir bütün olduğundan uyumlu olmak zorundadır. Nodelman'a (1996) göre de kitapta iletilmek istenen mesaj sadece görsel öğeler ve metin ile iletilmez. Görsel öğeler ve metin uyumluluğu da hedef kitleye bir mesaj iletir. Bu yüzden bir bütünün ayrılmaz parçaları gibi adeta bir uyum içinde olmalıdırlar (Acun, 2019, s.15-16). Lukens (2018) ve arkadaşlarına göre ise resimli kitapların en gözdeleleri; çizimleri kelimelere ve birbirlerine bağlayarak, yine kelimeleri ve resimleri fikirlere tutturarak, tek başına sözcüklerin ve çizimlerin ulaşamayacağı ölçüde genişletmeleridir (İgit, 2023).

Sadece resim-metin ilişkisine dikkat edilen fakat estetik değerden yoksun olan bir kitap resimlemenin faydasından bahsetmek mümkün olmayacaktır (Demirel, Kökçü ve

Akbaba, 2018). Bundan dolayı resim ve metin birbirinden kopuk olmamalı, bir bütün olmalıdır. Bütünlük sağlandığında ortaya çıkacak görsel zenginlik öğrencilerin dünyalarına sunulmalıdır. Resimler metinden kopuk verildiği takdirde bu büyü ve bütünlük bozulacak, çocukların metne olan ilgileri dağılıp istenilen amaca ulaşamayacaktır. Bu yüzden metin ve resim arasında yüksek bir ilişki vardır. Metin, görsele kattığı anlam ile desteklerken, görsel metni estetik değeri ve beğeni kültürü ile tamamlayan iki güç kaynaklarından (İşcan ve Cımbız, 2018).

Çocukların bilişsel ve duyuşsal yönden gelişmeleri için bilginin bütün halinde sunulması gerekmektedir. Bu yüzden ders kitaplarının resim-metin ilişkisi adına gereken özenin ve uyumun gösterilmesi yerinde olacaktır. Resim ve metin uyum içinde olduğunda öğrencilere iletmek istenen mesaj, dilsel olmanın yanında görseller ile de etkisini daha anlaşılır kılacaktır. Bu bakımdan görseller metnin konusu ile uyumalı, metinde kullanılan görsellerden bahsedilmeli, metin ile görsel öğeler paralel konumlandırılmalı ve resim-metin ilişkisi istenilen düzeyde uygun olmalıdır. Görsel materyaller, kitapta yer alan metin ile bağ kurduğunda öğrencinin dikkatini toplar, zihninde kavramlara yer bulur ve öğrencinin metni anlaması için ona kendi yaşantısından örnekler sunar.

2.2. Ders Kitaplarında Görsel Düzen, Görsel Düzeni Oluşturan Öğeler ve Görsel Düzen İlkeleri

Görsel düzenlemeler öğrenmeyi önemli derecede etkilemektedir. Görsel düzenlemelerin amacı iletmek istenen mesajların ve kazandırılmak istenen davranışların en uygun şekilde okuyucu ile iletişime geçmesidir. Bir nevi öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkisi bulunmaktadır. Dilsel ve görsel anlamlandırmada görsel düzenleme ön plana çıkmaktadır (Türkben, 2019, s. 654).

Öğrencinin kitaba olan ilgisini artırarak derse yoğunlaşmasını hedeflemektedir. MEB tarafınca hazırlanan Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinde (2021) ders kitaplarının, görsel tasarım ve içerik tasarımı öğrenmeye destek verecek ve öğrenmeyi zenginleştirecek nitelikte olması gerektiği ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alınarak hazırlanması gerektiği belirtilmiştir. Ders kitaplarında içerik kadar görsel düzen de bir o kadar önemlidir. Görsel düzenin amacı, istendik davranış kazandırmada rol oynamasıdır. İyi bir ders kitabının özelliklerinden biri de görsel düzenin titizlikle ele alınmasıdır. Görsel tasarım öğeleri olan, resim, şekil, grafik, renk gibi elamanlar öğretim materyallerinin nasıl sunulduğunu ifade eden elamanlardır. Ders kitaplarındaki tüm elamanlar

ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın görsel tasarım elemanları açısından iyi derecede desteklenmediği sürece öğrenciler üzerinde etkili olması, dikkat çekmesi ve amacına ulaşması mümkün değildir (Eğedemir, 2017, s.25).

Ders kitaplarında kullanılan resimlerin ve araçların, amaçlarına uygun ve sistemli olarak sunulması için görsel düzen gereklidir. Ders kitaplarında bilgi aktarmak, dikkat çekmek, konuların özet halini sunmak, kavramlar arasındaki ilişkiyi göstermek, soyut olan veya karmaşık olan durumları açıklamak için görsel araçlar kullanılmaktadır. Ders kitaplarında yer alan görsel araçlar, öğrencinin konuya olan dikkatinin çekilmesinde ve yoğunlaştırılmasında, karmaşık, anlaşılması zor olan konuların daha iyi anlaşılmasında, öğretim faaliyetinin renklendirilmesinde, eğitim ve öğretimin zenginleştirilmesinde görev alır (Çalık, 2001).

Görsellik ve estetik unsurlarının istenilen düzeyde iyi olması öğrencinin estetik algısını güçlendirmektedir. Görsel düzen sayesinde öğrencilerin hayal güçleri genişlemekte ve etkilenmektedir. Bilginin geri çağrılmasını sağlama ve anlamlandırmayı kolaylaştırmada önemli işlevleri de bulunmaktadır. Görsel okuryazarlık yetisinin kazandırılmasında önemi ve etkisi büyüktür. Öğrencilerin kitap okuma alışkanlığı ve kitap sevgisi edinmelerinde de iyi tasarlanmış kitapların etkisi oldukça büyüktür. Bu göz önünde bulundurulduğunda ders kitaplarındaki görsel öğeler öğrencilerin gelişimsel ve sosyokültürel özelliklerine uygun, kavranabilen ve çözünürlüğü net olmalı, görsel tasarım unsurları göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır (İlhan ve Yazar, 2021).

Bu nedenlerden dolayı ders kitaplarında konu ile alakalı resimler kullanılmalı, illüstrasyonlara fotoğraflardan daha fazla yer verilmelidir. Renk, ışık, doku, çizgi, nokta, şekil, boşluk, biçim gibi ders kitabının hazırlanmasında önemli işlevleri olan elemanlara dikkat edilerek uzmanlar tarafından görsel öğeler ve metni bütünler nitelikte yer verilmelidir. Görsel tasarım elemanları ve ilkeleri uyum içinde verilmelidir. Aksi takdirde metinle birlikte verilen görsel öğeler gözü yoracağından veya öğrencinin dikkatini ve ilgisini çekmeyeceğinden istenilen amaca ulaşamayacaktır.

2.2.1. Ders Kitaplarında Görsel Düzeni Oluşturan Tasarım Elemanları

Tasarım hayal dünyamızda canlandırdığımız biçimin, amacına hizmet edecek biçimde şekillenmesidir. Görsel tasarım; resim, heykel, grafik, baskı, endüstriyel, moda, mimari vb. gibi alanlarda belli basamaklardan geçirilerek hazırlanan ve farklı konular işlenebilen, özgün tasarımların toplamıdır. Görsel tasarımda kalem, fırça, oyma kalemleri ve gelişen teknolojinin

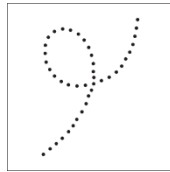
hızla ilerlemesiyle bilgisayar programları, çizim tabletleri gibi daha güncel ve yeni birçok araç kullanılabilmektedir (Uzun, 2020, s. 18).

Sanat eserinin meydana gelmesinde plastik öğelerin kavranması, özümsemesi ve uygulanmaya geçilmesi önemlidir. Sanatçının oluşturduğu kendi üslubunun yanında sanat eserini meydana getiren veya eserin sanatsal nitelik taşımasında bazı önemli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar ortaya konulacak olan eserin tanımlanmasında ve sınıflandırılmasında rol oynar. Bu açıdan bakıldığında hiçbir sanat eseri doğal olarak kendiliğinden oluşmaz. Belirli tema ve fikirler öncülüğünde yola çıkan sanatçı; kendi üslubuna, yöntem ve tekniğe göre sanatın elemanlarını seçerek yapıtını oluşturur (Demir ve Küpeli, 2022, s. 127).

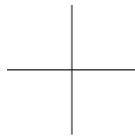
Görsel tasarımda, tasarlayacak olan sanatçının yetenekleri ve bakış açısı çok önemlidir. Kullanacağı tasarım öğelerini ne derece amacına uygun kullanabileceği, hitap edeceği kitlenin yaş özelliklerine ne derecede hâkim olduğu da önem arz etmektedir. Ders kitaplarının hazırlık aşamasında görsel tasarım uzmanlarının ve yazarların bir arada çalışması kitapta kullanılacak metin ve kullanılan görsel öğelere birlikte karar vermeleri gerekmektedir. Ders kitaplarında kullanılan görsel öğeler öğrencilerin metni daha iyi anlamlandırmasını sağlayacağından görsel tasarım elemanlarına ve görsel tasarım ilkelerine gereken hassasiyetle yaklaşılmalıdır. Etkili ve yerinde bir bilgi aktarımı için tasarım öğeleri doğru ve ihtiyaç alanına göre seçilmelidir. Tasarım elemanları, tasarım ilkeleri ve görsel düzeni oluşturan öğeler ahenk içinde sunulurken birbirini bütünleyen nitelikte olmasına dikkat edilmelidir.

2.2.1.1. Nokta

Görsel 1. Nokta

Görsel 2. Noktaların Çizgi Oluşturması

Görsel tasarımda nokta; ilk, temel ve en küçük öge olarak karşımıza çıkar. Yer belirleyici olarak bilinir. Bulunduğu noktada pozisyon gösterir. Evren içinde Dünya bir noktadan ibarettir (Pektaş, 2022). Nokta, kavranabilen en küçük görsel birim olarak karşımıza çıkar. İki çizginin kesiştiği kısımdır. Kalemın bıraktığı iz ve nokta etkisi oluşturan her şey noktadır. En işlevsel olandır. Birçok görsel öge nokta ile başlar. Çizgi çizeceksek önce noktaya ihtiyaç duyarız. Diğer tasarım öğelerin varlığı noktadan daha sonra gelir. Doku ve renk oluştururken de yine noktaya ihtiyaç duyarız. Demir'e (1993) göre bulunduğu pozisyona göre dairesel özellik gösteren benek ya da lekeler birer noktadır. Gürer ve Gürer'e (2004) göre bir başlangıç ifade eden ve göze görünen görsel bir enerjidir. Noktalar tek başına kullanıldıklarında boyutsuz gibi görünebilirler fakat büyüdüklerinde boyut oluşturabilirler hatta bir arada birden fazla nokta kullanıldığında yüzeyler ve çizgiler oluşturabilmektedirler (Küçükkaya, 2022).

Görsel 3. Noktalar

Doğada karşımıza çıkan pek çok sayıda ve sınırsız özellikleri olan noktasal oluşumlar mevcuttur. Bazı bitkilerin ve hayvanların yapılarında bu noktasal oluşumları görebiliriz. Nokta, her tasarım oluşturulduğunda yeni özellik kazanabilme yetisi sayesinde birçok niteliğe sahiptir. Nokta sadeliğin sembolü, ilk düzen elemanıdır. Tasarımı başlatan, hareketli, yer belirleyici, renksiz, merkezi, soyut, odaksal ve orantısaldır (Pektaş, 2022).

Görsel 4. Uğurböceği

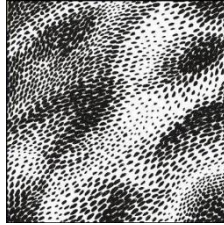

Görsel 5. Çilek

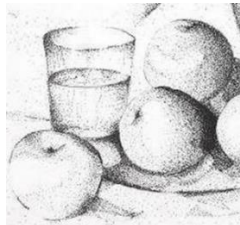

Nokta ile görsel mesaj iletebilmektedir. Nokta sayesinde zeminde farklı etkiler ve yüzeyler oluşturulabilir. Vurgu özelliği geliştirilebilir ve gözün tamamlanması kolaylaştırılabilir. Gri ve saydamlık etkisi oluşturmaktadır. Tüm bunların yanında ritim, derinlik ve tezat da oluşturulabilmektedir. Nokta, göz yanılgısına sebep olduğundan bu özelliği ile optik anlatımında olanak sağlamaktadır. Victor Vasarely'nin çalışmaları Optik Sanat'ta bu özelliğe örnektir. Nokta sayesinde dağılma-toplanma hissiyatı ve uzakta izlenimi kaleme alınabilir. Nokta farklılığa müsaittir ve tasarımın dengede kalmasına en büyük etkendir. Nokta ile üslup geliştirilebilir. Robert Delaunay gibi bazı tasarımcılar nokta tasarımında üslup geliştirmişlerdir (Küçükkaya, 2022).

Görsel 6. Noktanın Açık-Koyu Etkisi

Görsel 7. Noktalarla Oluşturulan Natürmort Çalışması

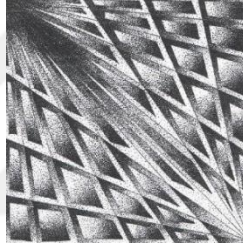

Nokta da diğer görsel elemanlar gibi çeşitlenebilen, büyüyen, küçülen hareketi olan, tasarıma büyük katkısı olan bir elemandır. Nokta yüzeyde farklı biçimlerde kullanılabilir. Sayıları fazlalaştıkça etkileri de değişmektedir. Tek bir nokta kişide durgunluk etkisi

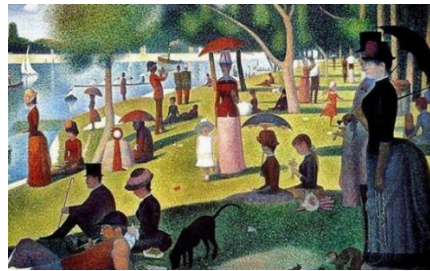
oluşturur. Tek başına kullanıldığı sürece renk etkisi ise gridir. Noktanın yüzey üzerinde sayıları arttıkça etkileri de farklılaşır, durgunluk giderek dinamizme veya ritme veya kargaşaya dönüşebilir. Noktalar yan yana geldiklerinde çizgiselliğe bazen de lekeselliğe dönüşebilir. Noktanın yanına ikinci bir nokta geldiğinde kompozisyon ilkeleri başlar (Kaymakcan, 2006, s. 12).

Noktanın yüzeylerde sık veya seyrek bir şekilde kullanılması açık koyu etkisi ile tasarımda ışık-gölge algısını oluşturur. Bununla birlikte mevcut bir düzen içinde yer alan noktalar görsel algılar oluşturarak doku etkisi verebilirler. Nokta ile oluşturulan bu ışık, gölge ve doku hissiyatı tasarıma dışardan bir göz olarak bakıldığında derinlik ve çizgisellik hissi yaratarak tasarımdaki gerçekçiliği arttırmaktadır. Nokta tekniği ile Puantilizm-Noktacılık akımı doğmuştur. Bu akımın gözde sanatçıları Georges Seurat ve Paul Signac'tır (Uzun, 2020, s. 19-21).

Görsel 8. Serbest Yüzey Düzenleme

Görsel 9. Sadece Nokta ile Çalışılan Puantilizm Tekniği

2.2.1.2. Çizgi

Çizgi, hareket halinde olan bir sivri ucun yüzey üzerinde bıraktığı, noktaların birleşmesinden meydana gelen aralıksız iz olarak tanımlanır. Hatta iki yüzey, boya alanı, leke veya şekil arasında oluşan sınır da çizgi olarak bilinir. Çizgi iki ve üç boyutlu olarak bulunabilir (Engin, 2019).

Görsel 10. Çizgi

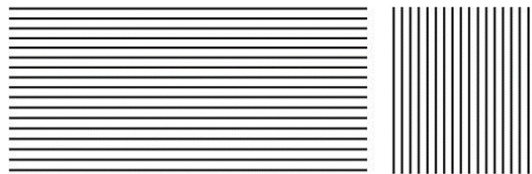
Belirli uzaklıklarla peş peşe uzanan noktalar birer çizgi oluştururlar. Başlangıç ve bitiş noktası mevcut olan noktalar bütünü oluşturan çizgi, tasarımın en önemli öğelerinden bir tanesidir. Çizgiler yatay, dikey, kırık, dalgalı veya eğik halde kullanılabilir. Görsel öğelerdeki çizgiler belirlen amaç doğrultusunda kullanılmalıdır. Ders kitaplarında yer alan görsel öğelerin tasarımındaki çizgiler, çoğunlukla yön duygusu üzerine kullanılmaktadır (İlhan ve Yazar, 2021, s. 4).

Çizgi, tasarımcının elinden çıkan yapay bir unsur olmakla yetinmemektedir. Doğada ağaç dallarının oluşturduğu gibi yapısal özellik olarak bulunan veya deniz kabuğunun üzerinde doğal uzantılar oluşturan yüzey tasarımı olarak da bulunabilir. Sanatsal alanda çizgi; basitleştirme, sadeleştirme ve soyutlama olayıdır (Gezer, 2019, s.3-4). Doğada çizgi yoktur. Formlara ve yüzeylere rastlanmaktadır. Yüzeylerin bittiği yerler veya birbiriyle bağlantılı olduğu kenarlar çizgi etkisi oluşturmaktadır (Pektaş, 2022).

Görsel 11. Çizgiler ve Zebra

Görsel 12. Yatay ve Dikey Çizgi

Sanatçı Paul Klee, çizgiyi yürüyüşe çıkan bir nokta olarak düşünmektedir. Bazı çizgiler ince, bazıları kalındır; bazıları kırık bazıları masif ve sağlamdır; bazısı doğru, bazısı eğridir; dikey, yatay ve diyagonal olarak yön değiştirmektedirler (Küçükkaya, 2022, s. 38).

Çizgiler bizlere bazı mesajlar verir. Dikey çizgi saygınlığı, yatay çizgi dinginliği, diyagonal çizgi dinamikliği ve kıvrımlı çizgi, zarafet anlamını temsil etmektedir. Ders kitabında yer alan görsellere ait çizgilerin diyagonal, kıvrımlı ve yatay olması kitabı ilgi çekici hale getirebilmektedir. Bundan kaynaklı olarak özellikle ilkokul birinci sınıf ders kitaplarında bu tarz çizgiler öncelikli tercihler arasındadır. Çizginin ders kitabına olan katkıları:

- Görsele hareket kazandırarak canlılığını arttırmaktadır.
- Nesneler veya düşünceler, işlenebilmeleri için çizgilerle tasvir edilmektedir.
- Çizginin konumu ya da şekli (altı çizili yazı, kalın çizgi, ok vb.) vurgu olarak kullanılmaktadır.
- Kavramları, düşünceleri veya aşamaları birbirinden ayırmak için kullanılır.
- Çizgiler minimum düzeyde çaba ve malzeme ile bir nesneyi veya fikri hızlı bir şekilde görselleştirmemizi, somutlaştırmamızı sağlamaktadırlar (tablo, grafik, şema, harita vb.).
- Çizgilerle resmedilen nesnelerin hatırlanması daha kolaydır ve öğrenmenin gerçekleştirilmesi için daha etkili bir kullanımdır.
- Ders kitaplarında kullanılan çizgiler en fazla; kapak tasarımları, ünite kapak tasarımları ve şablon sayfa tasarımlarında karşımıza çıkmaktadır (Türkeç, 2022, s. 67).

Görsel 13.

Görsel 14.

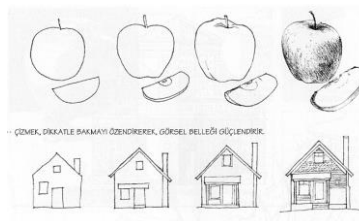

Sanatta çizgi, basitleştirme, sadeleştirme veya soyutlaştırma olarak bilinir. Doğada, ancak biçimlere, yüzeylere rastlarız. Yüzeylerin bittiği yerler veya yüzeylerin birbirleriyle bağlantılı olduğu yerler çizgi etkisi oluştururlar. Biçimlerin kenar çizgileri (konturları) gerçekte yoktur, gerçekte var olmamalarına rağmen algılanırlar. Oldukları varsayılan bu çizgiler, renklerin zıtlığından, yüzey ve şekil arasındaki açık koyu farkından algılanmaktadırlar. Bundan yola çıkarak denebilir ki, doğada tam anlamıyla çizgi yoktur. Ancak sanatta çizgi elemanını çok çeşitli yerlerde görmek mümkündür. Çizgilerin koyudan açığa doğru farklılaşan tonları, kaybolup yeniden çizgiyi oluşturmaları, bazılarının ön planda bazılarının arka planda kalışı, zıtlıkları ve uyumları ritmi ve devinimi yaratmaktadır. Bu durumda da çizgisel derinlik artmaktadır (Kaymakcan,2006, s. 20).

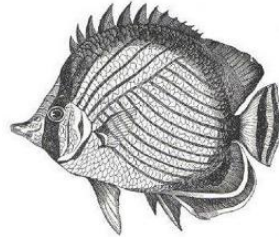
Çizgi, somut bir kavram olarak görünse de soyut bir kavram olduğu bilinir. Çünkü çizgiyi gözle görülebilir ama elle tutulamaz. Her dönemde ve her bölgede sık rastlanan olan resim unsurları çizgi ve renktir. Çizgi, nesnenin yüzeyindeki ilk dış sınıflandırma eylemi olduğu için renkten de önce gelir. Hatta resmin katıksız bir çizgiyle çizilme isteğinden doğduğu bile söylenmiştir (Küçükaya, 2022, s. 337-41).

İlkel dönemlerde insanoğlunun mağara duvarlarına veya taşlara çizdikleri nesnelerden hareketle çizgi için sanatı oluşturan ilk öğelerdendir diyebiliriz. Çizgi çeşitlerinden biri olan yatay çizgiler, hareketsiz ve durgun halde bulunabilirler. Bu çizgiler dinlendirici bir etki uyandırır. Dikey çizgiler hareketli bir etki oluştururken, çapraz veya zıt yönlü çizgiler ise güçlü ve dinamik bir etki oluştururlar. Bu çizgilere diyagonal (eksenine göre) çizgiler denir. Döngüsel ve eğri çizgiler hareketli olsa da yumuşak bir etki uyandırır. Kırık, kesişen ve koyu-kalın olan çizgiler ise yapıları gereğince sertlik etkisini yansıtmaktadırlar. Düz çizgiler de rahatlığı ve dinginliği çağrıştırarak huzur etkisi yaratmaktadır (Uzun, 2020, s.22- 24).

Görsel 15.

Görsel 16.

2.2.1.3. Doku (Tekstür)

En basit tanımıyla, gözde oluşan dokunma etkisidir. Dokunarak hissettiğimiz dokular, görsel alana taşındığında bir zaman sonra hissedilen dokular haline gelir. Dokuyu dünyamıza kazandıran ressamlardır. Doğaya baktığımızda doku çeşitliliği sayısızdır. Görüp görebileceğimiz her şey aslında dokuyu verir. Bazı dokular kendini çok fazla belli ederken bazıları daha az belli etmektedirler (Gezer, 2019, s. 4).

Doğada var olan tüm nesnelerin içyapılarının işlevsel özelliklerini dışa yansıtan yüzeysel etkilere doku denilmektedir. Bu yüzeyler görülebilir ve dokunma hissi ile hissedilebilmektedir. Çevremizde, dünyamızda bulunan tüm varlıkların yüzeyinde doku etkisi bulunmaktadır. Her varlığın dokusu o varlığa özgüdür. Doku etkisi ile nesnenin hem içyapısı hem de dış yapısı hakkında bilgi edinmek mümkündür. Doku sayesinde nesnelerin yüzeyleri hakkında ayırt edici bilgilere ulaşmak da mümkün olmaktadır. Ders kitaplarında da doku; kullanımı kolay hale getirmek, nesnelere vurgu yapmak veya nesnelerin doğal görüntüsünü yansıtmak amacıyla kullanılmaktadır. Dokuda kullanılan renk, yapısal özellik, dokunun parlaklığı ve dokunun işlenişi nesnelerin algılanmasını etkilemektedir (Tüzel, 2009, s. 31).

Görsel 17. Ağaçlar

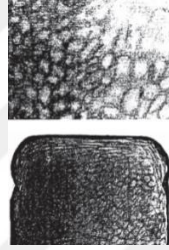

Dokuyu görürüz ve dokunmadan, ona dokunduğumuzda nasıl hissedeceğimizi biliriz. Görme ve dokunma duyusuna hitap eden doku, nesnenin iç ve dış yapısı hakkında ve yapıldığı materyal hakkında bize bilgi verir. Dokular, malzemenin doğal özelliğini taşıdığı

gibi tasarımcının müdahalesi ile yapay ya da yanılsama olarak oluşturulabilir. Objenin görünümü ya da hissi, yumuşak, kaygan, sert, kaba, narin, düz, parlak veya mat olabilir. Kaba dokularda gölgeler daha derin olurken yüzey daha parçalı olur. Parlak yüzeyler ise ışığı daha fazla yansıtmaktadırlar. Dokular karşımıza iki boyutlu veya üç boyutlu olarak çıkmaktadır (Engin, 2022, s. 6).

Göz ve dokunma ile fark edilen doku, benzer biçimlerin iki veya üç boyut üzerinde tekrarlanması ve mekân yaratmasıdır. Dokunun oluşabilmesi için uygun ışık gereklidir. Işığın oluşturduğu girinti ve çıkıntılar dokuda oluşan derinliği oluşturur. Ders kitaplarında kullanılan dokuların gerçek görüntüsüne uygun, öğrencinin hayal gücüne katkı sağlayan ve tekdüzelikten uzak bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Görsel 18. Doku

Görsel 19. Balık

Görsel 20. Heykel

Görsel doku, nesnelere dokunmayıp görme yoluyla elde edilen doku etkisidir. Dokunsal doku ise yüzeylere dokunarak elde edilir. Yumuşak doku, uzaklık hissi vererek sükûnet, rahatlık, monotonluk, soğuk ve güçsüzlük hissi yaratır. Sert doku ise yakınlık hissi verip, dinamik, uyarıcı, ilgi çekici, güçlü, sıcak ve heyecan verici bir duygu olarak karşımıza çıkar (Pektaş, 2022, s. 25-26).

Görsel 21. Yıldızlı Gece

Görsel tasarımda dokunun önemli bir yeri vardır. Tasarımı farklı ve zengin kılan unsurdur. Doku, mimarlık ve heykel gibi üç boyutlu sanatlarda çekim merkezidir. Sanat ögeleri arasında aynı andan iki duyumuzu birden harekete geçiren ögedir. Çağdaş sanat alanında da doku, günden güne sesini daha fazla duyurmaktadır. Yazarlar dokuyu farklı açılardan bakarak tanımlamaya çalışmışlardır; Doku bir kompozisyon uğraşı, bir yüzeyin kabarıklık seviyesi, objenin dış yüzeyindeki görüntüsü, bir yüzey değerlendirmesi, bir yüzeyin hissedilmesi ve görme-dokunma duyularıyla algılanan etkidir. Doğada dokusu olmayan yüzey bulunmamaktadır. Van Gogh'un Yıldızlı Gece isimli tablosunda (Görsel 21.), çalışmanın tümüne yayılmış doku etkisi bulunmaktadır (Küçükaya, 2022, s. 41-42).

Görsel 22. Geçek Ağaç Dokusu

Doğadaki gerçek dokuların taklit edilmesiyle yeni dokuların yaratılması ile oluşan dokulara görsel doku denir. Görsel dokuyu gözle görebilir, dokunarak hissemeyiz. Yüzey üzerine aktararak oluşturulur. Örneğin evimizdeki halı veya kilim desenleri ve bir tablodaki kumaş desenleri gibi (Uzun, 2020, s. 25-26).

Görsel 23. Kumaş

2.2.1.4 Renk

Renk, ışığın nesnelere çarptıktan sonra yansıyarak görme duyusunda oluşturduğu etkiye denir. Renkler ışıkla birlikte oluşur. Işığın dışavurumudur. Objenin üzerine düşen ışığın bir bölümü obje tarafından sömürülür; yansıyan ışık olarak görme duyumuza gelen ışıklar birer renktir. Örneğin kırmızı kazak, dalga boyundaki ışınların tümünü sömürür ve kırmızıyı yansıtır (Pektaş, 2022).

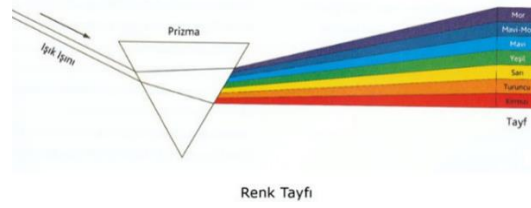
Görsel 24. Renkler

Farklı ışık kaynakları yapısı bakımından farklı renklere sahiptir. Renkleri sınırsız olarak yaymak pek gerçekçi değildir. Renk ile form arasında kesinlikle bağlantı kurmak gerekmektedir. Rengi formsuz olarak tek başına düşünmek elde değildir. Bazı renkler bazı formlarla birleştiğinde kuvvetlendiği görülmektedir. Formların ve renklerin sayısı sınırsızdır. Bunların oluşturduğu kompozisyonlar da sınırsız olmaktadır (Gezer, 2019, s. 5).

Newton 17. yüzyılda, karanlık bir odaya kendini kapatarak ufak bir boşluktan sadece tek bir güneş huzmesine dek, ince bir ışık öbeğinin dışarı sızmasını sağlamıştır. Ardından ışığı üçgen bir cam prizmadan geçirerek gökkuşağında yer alan yedi rengi beyaz ekrana yansıtmıştır. Beyaz ekranda yansımış halde bulunan bu renklere "güneş spektrumu" adını vermiştir. Güneş spektrumunda bulunan renkler kırılma açılarına göre, kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert ve mor olarak dizilmişlerdir (Türkeç, 2022, s. 68).

Görsel 25. Renk Tayfı

Ana renklerden olan kırmızı, mavi ve sarıyı karıştırarak elde edemeyiz. İki ana rengi ya da üçünü bir arada karıştırdığımızda diğer renkleri elde edebiliriz. Ana renklerden olan mavi ve sarıyı eşit oranlarda karıştırdığımızda yeşil olan rengi, sarı ve kırmızıyı karıştırıp turuncu olan rengi, kırmızı ve mavi rengi karıştırıp ise mor olan rengi oluşturabiliriz. Ana renklerin birleşimi ile ise beyaz rengi oluşturmaktadır.

Görsel 26. Ana Renkler

Görsel 27. Ara Renkler

Renkler oluşturdukları etkilere göre sıcak ve soğuk olmak üzere ikiye ayrılırlar. Sıcak renkler ateşi ve güneşi çağrışırlar. Aynı zamanda bu renkler canlılık hissi vermektedirler. Kırmızı, sarı ve turuncu sıcak renkler olarak bilinir. Soğuk renkler durgunluk ve sakinlik hissi barındırır. Soğuk renkler ise mavi, yeşil ve mordur. Sıcak ve soğuk renkler birbirini tamamlarlar. Bütünlük oluşturarak göze en iyi şekilde yansır. Nötr renkler olarak ise karşımıza siyah-beyaz renkleri çıkmaktadır. Bu renklerden eşit miktarlarda veya farklı

olanlarda da birleştirildiğinde açık-koyu gri tonları oluşur (Uzun, 2020).

Görsel 28. Sıcak-Soğuk Renk Birleşimi

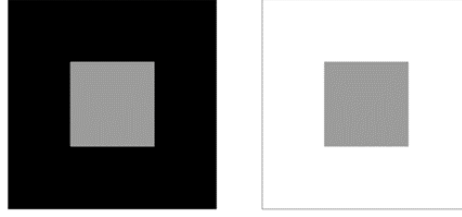
Görsel 29. Siyah-Beyaz Renk Tonları

Michel Eugene Chevreul 19. yy. da, aynı rengin başka zeminde kullanıldığında etkisinin farklı olduğunu fark edenlerden biridir. Buna örnek olarak gri bir karenin siyah bir yüzey üzerindeyken beyaz bir yüzeyden daha açık gri olarak algılanması, renklerin kendilerini çevreleyen diğer renkleri etkilediğini göstermektedir (Türkeç, 2022).

Renk olgusu insanların üzerinde farklı duyguları barındırır. Renksiz olarak gördüğü birçok görseli renkli olarak gördüğünde farklı duygular ve anlamlar çıkarmaktadırlar. Renk yaşamda canlılığı sağlar. İnsanların üzerinde dinamizm ve sakinlik etkisi oluşturmaktadır. Renkler kendi özelliklerine göre ışığı yansıtma biçimleri farklılık oluşturmaktadır. Renkler kendine gelen ışığın bir kısmını emer belirli bir kısmını yansıtmaktadır. Nesneler hangi ışığı yansıtıyorsa insanlar nesneyi o renk olarak görürler (Cerit, 2015, s. 57-58).

Görsel 30. Kare

9-12 yaş grubuna ait ders kitaplarında renk, perspektif kavramı oturmaya başladığında renk seçimi yaparken tamamen hayalcilik olarak değil de gerçeğe biraz daha yakın renk seçimi yapılmalıdır. Bu yaş aralığında bulunan çocukların gelişimsel özellikleri itibariyle renkleri gerçek yaşamla karşılaştırma yapabileceklerinden bu özelliğe dikkat edilmelidir (Eğedemir, 2017, s. 30).

Renklerin psikolojik etkileri farklılık oluşturur. Renklerin insanlar üzerinde karamsarlık, bedbahtlık, neşelilik ve canlılık gibi duygusal etkileri de mevcuttur. Bir durumu resmederken ruh durumumuza göre renkleri seçmemizin yanında renklerin kullanılan materyal üzerinde de etkileri farklılaşmaktadır. Örneğin keçeli kalem kullanılarak oluşturulan renkler canlı, parlak ve berrak gözükürler. Kuru ve pastel boyalarda ise renkler, mat ve donuk gözükürken sulu boya ve mürekkep kullanılarak resmedilen renkler şeffaf tonda gözükmetedirler (Ünen, 2012, s. 41).

Bizler bir nesnenin dış görünüşlerinden bahsederken önce renginden bahsederiz. Fiziksel özellik olan renkten bahsederken, mavi, bulut mavisi, pembe, uçuk pembe, yeşil, siyah gibi ifadelerle adlandırılır. Renklerin insanlar üzerinde ve toplum üzerinde psikolojik olarak etkileri önemli yer tutmaktadır. Ders kitaplarında kullanılan renkler bütünlüğü sağlamalı ve görsel iletişime katkı sağlamalıdır. Çok fazla renk ve yanlış renk kullanımı görselliğe hitap etmeyeceğinden karmaşa oluşturmaktadır. Ders kitaplarında kullanılan renkler, hitap ettiği kitlenin gelişimsel özelliklerine de uygun seçilmelidir. Ders kitaplarında kullanılan resimlerin amaçlarından olan zıtlık oluşturmak, odaklanmayı sağlamak ve dikkat çekmek amacıyla uygun renkler kullanılmalıdır. Renkler kullanılırken net olmasına dikkat edilmelidir. Çözünürlüğü yüksek oranda tutulmalı ve canlı olmalıdırlar. Canlı renkler okuyucunun ilgisini görsele çekeceğinden mat renklerden uzak durulmalıdır.

2.2.1.5. Şekil

Bir noktadan başlayarak başlangıç noktasına kadar ulaşan, kapalı bir alan veya şekil olarak bilinen, bir çizgiden oluşan düzlemin dış hatları şekli oluşturur. Şekil eni ve boyu olan

fakat derinliği olamayan bir çizgidir. Şekiller ile sayfa düzeni tanımlanır, desenler oluşturulur ve bir kompozisyonda sayısız ögeler oluşturulabilir. Şekil, nesnelerin dış hatları, genişliği, yüksekliği olan bir düzlem ve bir genel görünümdür. Şekiller bulundukları zeminin durumuna göre pozitif veya negatif etki uyandırmaktadırlar. Bunlar zeminin renginin açık veya koyu olmasına bağlıdır. Şekiller genelde geometrik yapılardan oluşmaktadır. Şekillerde büyük-küçük çeşitliliği vardır. Geometrik şekillerden ve doğadan yararlanılarak şekiller oluşturulur. Süsleme sanatında ve dekoratif tasarımlarda sıkça kullanılmaktadır. Şekiller sadece çizgi veya sadece renkten oluşabilir (Küçükkaya, 2022, s. 54).

Şekiller yüzey üzerinde oluşturulan iki boyutlu biçimler olarak tanımlanır. Formlar da kullanılan biçimlerin birbirine göre yerleşimini oluşturur. Şekiller bir arada bulunduğu yeni kompozisyonlar oluşturur. Şekiller belirli formlarda sunulmadığında algılanmakta güçlük oluşturabilmektedir. Bundan dolayı şekiller belli formlarla sunulmaktadır. Özellikle ders kitaplarında şekillerin belirli kompozisyonlarla ve gözün bir şekilden diğer şekle rahatlıkla gezindiği formda sunulması gerekmektedir (Arı, 2008, s. 18).

Görsel 31. Şekiller

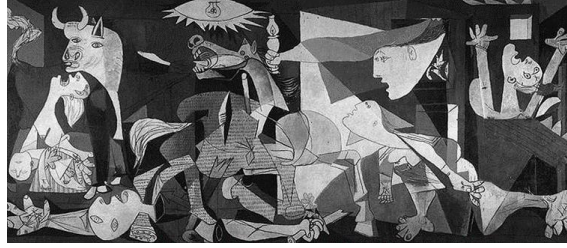

Çocuklukta resim çizerken ilk yaptığımız şey hayalini kurduğumuz şekilleri basit halde kâğıda aktarmak olmuştur. İnsanlar iletişimde bulunmak, kendisini ifade etmek, hayal dünyasını yansıtmak amacıyla şekillerden olabildiğince fazla yararlanırlar. Şekiller günümüze kadar birçok yolla elde edilerek gelmiştir. İlk başlangıçları mağara duvarlarına yapılan çizimlerle olmuştur.

Bazı şekiller sembolik anlamlar taşıyabilirler. Şekiller; organik, geometrik ve serbest şekiller olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Organik denildiğinde ilk akla gelen doğanın kendisidir. Organik şekillerin oluşumu da doğada var olan ağaç, böcek, kuş, bitki, dağ, kaya gibi doğal figürlerin oluşturduğu şekillerdir. Yumuşak sınırlara sahiptirler. Serbest şekiller sanatçının hayal dünyasının ürünü olan şekilleri oluşturmaktadır, yaratıcılıkla ortaya çıkarlar. Bundan dolayı doğada karşımıza çıkmaz. Soyut olarak tasarlanan eserlerde serbest şekiller sıkça yer almaktadır. Geometrik şekiller ise kare, üçgen ve yuvarlak şekillerden oluşmaktadır.

Sert ve köşeli kenarlara sahiptirler. Süsleme sanatında, fayans tasarımında, duvar tasarımında sıkça başvurulan şekiller arasındadır (Uzun, 2020, s. 32).

Görsel 32. Sembolik Şekiller

Farklı şekillerin bir araya gelmesiyle anlamlı bütünleri oluştururlar. Bir cismin kenar çizgileri ile görüntülenmesine silüet denir. Bunlar şekilleri oluştururlar. Başlıca şekiller olan kare, yuvarlak ve üçgen diğer şekillerin oluşmasında önemli bir yere sahiptir (Pektaş, 2022).

Görsel 33. Silüet

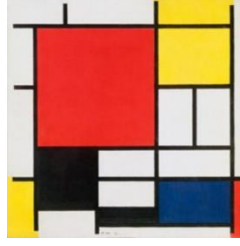

Görsel 34. Geometrik Şekiller

Sanatçılar, Neoplastisizm akımında figüratif unsurları içeren tüm içerikleri terk etmiş; geometrik biçimler, çizgiler ve ilkel renkler arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Piet Mondrian'ın çalışması (Görsel 35.) geometrik şekillerin birçok kez tekrarlanması bakımından “Geometrik Şekiller” türünde etkili bir örnektir (Gezer, 2019).

Görsel 35. Neoplastisizm

Görsel 36. Organik Şekillere Ait Resimler

Görsel 37. Serbest Şekiller

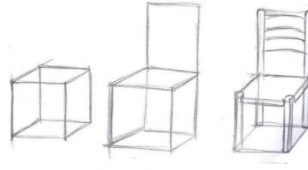
Şekiller doğru ve amacına uygun kullanıldığında tasarımı zenginleştirirler. Algıyı üzerlerine çekip hızlı bir şekilde anlamlandırılmayı kolaylaştırırlar. İletişimi hızlandırmada etkilidirler. Bazı logo ve sembollerde kullanıldıklarından dolayı evrensel özellik taşıyabilirler (Küçükkaya, 2022).

2.2.1.6. Biçim/Form

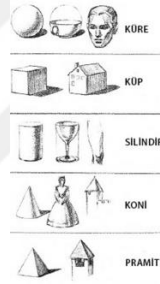
Sanat ve tasarımın temelinde biçimlendirme isteği vardır. Biçimlendirme isteği insanın değiştirme, yaratma isteğinin dışa yansımasıdır. Form yerine sıklıkla kullanılan kelime biçimdir. Bezen ise şekil kullanılarak kavram yanılması yaşanmaktadır. Bu kavram yanılmasının sebebi günlük hayatta şekil ile biçimin birbiri yere pek sık kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Fakat sanat olarak baktığımızda ikisi birbiri yerine kullanılmayan

kavramlardır. Şekil iki boyutlu iken biçim yani form üç boyutlu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hacmi ve şekli olan tüm nesneler biçim (form) kapsamında olmaktadır (Gezer, 2019, s. 7). Sınırları belirlenmiş başlıca formlar, küp, koni, silindir, küre ve piramit olarak karşımıza çıkar. Diğer formlar bunların birleşimi ile ortaya çıkmaktadır. Aslında çevremizdeki bütün nesneler belirli geometrik formlardan meydana gelmektedir. Görsel tasarım uzmanları yanılsama tekniği ile hacim etkisi vererek biçimleri oluşturmaktadırlar.

Görsel 38. Biçim

Görsel 39. Form/Biçim

İki boyutlu olarak karşımıza çıkan bir üçgen şekil olarak tanımlanırken üç boyutlu bir piramit form olarak tanımlanır. Formların birden fazla yüzey ve kenarları vardır. Tasarım öğeleri tarafından oluşturulur. Formlar çizgi, renk, ışık ve noktadan oluşan yüzey olarak bilinmektedir. Bir nesnenin dış yüzeyleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Küçükaya, 2022). Tüm sanat yapıları biçim verilerek ele edilmiştir. Evrende birbirinden bağımsız hiçbir bütün bulunmamaktadır. Biçim karşımıza; geometrik, organik, gerçekçi, sembolik, doğal, yapay, hareketli ve hareketsiz olarak çıkmaktadır. Küp, küre, prizma, dikdörtgenler prizması vb. geometrik formları oluşturmaktadırlar. İnsan, hayvan ve bitki ise organik formları meydana getirmektedir. Sembolik formlar ise sade ve geometrik yapıya sahiptir ve asla değişmezler (Uzun, 2020).

Görsel 40. Form

Gerçekçi formlar, doğanın taklit edilerek oluşturulduğu organik formlardır. Düşsel yaratıcılık kullanılarak oluşturulmuş formlar ise yapay formlar olarak bilinmektedir. Tasarlanan formlardan bazıları hareketlidir. Çoğunlukla heykeller hareketsiz olarak bilinmektedir fakat hareketli olanları da mevcuttur. Örneğin kinetik sanat akımında hareketli çalışmalara yer verilmektedir. Formlar her zaman birden fazla yüzeyde ve kenarlarda oluşurlar. Diğer tasarım öğeleri ile bütünlük sağlanarak oluşan yapılardır. Form; ışık, gölge, doku, ton yardımıyla iki boyutlu özelliğine üç boyutluluk kazandırılabilir. Işık almayan yüzeyler, ışık alan yüzeylere nazaran daha koyu renkte çizilirler (Uzun, 2020).

Görsel 41. Sürekli Form

Görsel 42. İki Boyutlu Resme Üç Boyut Kazandırmak

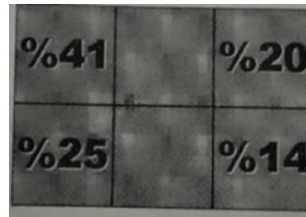
2.2.1.7. Espas (Boşluk)

Espas, boşluk ve aralık anlamına gelen nesneler arasındaki uzaklığı ifade etmektedir. Gerekli yerlerde amacına uygun kullanılan boşluklar tasarımda estetik değer taşırlar. Boşluklar, negatif, pozitif veya dokulu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Espas, dinlendirir, öğeleri bir arada tutar, derinlik katar ve monotonluktan uzaklaştırarak bütünlük etkisi yaratır. Tasarımda bilinçli olarak boş bırakılan yerler göze en iyi şekilde hitap eder. Gözü dinlendirir ve resme derinlik katabilme özelliğine sahiptir. Tasarımda boş bırakılmış, bir şey yerleştirilmeyen kısım olarak algılanmamalıdır. Boşluk ögesi tasarımda gerekli unsur olarak karşımıza çıkar. Boşluk ve doluluk dengesi çok iyi ayarlanmalıdır (Gezer, 2019).

Ders kitaplarında kullanılan boşluklar sayfa tasarımını önemli ölçüde etkiler. Sayfada yer alan boşluklar sayfanın öğrenci üzerindeki etkililiğini artırırken diğer yandan ise öğrencilerin bu kısımları derse hazırlık olarak kullanmasında yarar sağlar (Türkeç, 2022).

Sayfaya genel olarak bakıldığında görülen boşluk ve doluluk espas olarak bilinir. Boşluk, ders kitaplarında yazıların, şekillerin, görsellerin ve grafik gibi unsurların dağılımını ve sayfada bulunan yerleşimini etkiler. Boşluklar sayfa düzeninde etkililiği önemli derecede etkilemektedir. Yerinde ve doğru kullanılan boşluklar algılama üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Boşluklar, sayfada ağırlıklı olarak gözün en az algıladığı bölümlere uygun olarak tercih edilmelidir. Yapılan araştırmalarda “materyal üzerinde gözün en fazla algıladığı bölüm %41 ile sol üst köşe; en az algıladığı bölüm ise %14 ile sağ alt köşe olarak belirlenmiştir” (Arı, 2008, s. 18-19).

Görsel 43. Espas

Görsel 43’te görüldüğü üzere sol üst köşenin %41 oranıyla diğerlerine göre daha fazla dikkat çektiği görülmektedir. Bu amaçla sayfalarda sol üst köşenin boş bırakılmasının metinlerde okunabilirliği olumlu etkilediği bilinmektedir (Yücel, 2023, s. 31).

“Ders kitaplarında, bilgiyi en kısa ve en etkili sunmak açısından önem teşkil eden bir öge de, boşluklardır. Gerekli yerlerde tasarımın bir parçası olarak kullanılan beyaz boşluklar, yalınlığın ve bütünlüğün oluşturulmasını sağlar” (Tüzel, 2009, s. 34).

Belli bir amacı olmayan boşluklar tasarımda veya ders kitaplarında yer verilmemelidir. Espaslar kullanılmayan, yerleştirilmeyen ve tasarlanamayan alan değildir. Espas bilinçli bırakılan, tasarıma değer katan, tasarımı oluşturan ve diğer öğeleri arada tutandır. Ders kitaplarında espas kullanımı çok önemlidir. Öğrenciler bilinçli bırakılan espaslara, not alabilir, gözlerini dinlendirebilir, gözün algılamasına yardım edebilir.

Görsel 44. Boşluk

2.2.2. Görsel Tasarım İlkeleri

Görsel tasarım sayesinde bilgiler resmedilmekte ve görsel unsurlar amacına uygun şekilde kullanılmaktadır. Birbirinden bağımsız olarak bulunan görsel tasarım öğeleri sayesinde öğrenciler konuyu etkili bir biçimde öğrenmekte ve ders kitabına karşı ilgilerini canlı tutmaktadırlar. Tasarım öğeleri kullanılırken tasarım ilkeleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Görsel tasarımlar, öğrencilerin yaşına, seviyesine uygun yerleştirildiğinde olumlu etkileri gözlemlenecektir (Uluişik, 2008).

Ders kitaplarına yerleştirilen öğeler öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini üzerine çekmektedirler. Bunu yaparken en iyi şekilde yaparak öğrencinin bilgileri en anlamlı yoldan hafızasında anlamlandırmasını kolaylaştırmaktadır. Ders kitaplarında içerik kadar biçimsel özellikler de bir o kadar önemlidir. İçeriği ne kadar sağlam olursa olsun biçim yönünden kusurları olan bir ders kitabı işlevselliğini yitirmektedir.

Görsel tasarım açısından ders kitabında bulunması gereken ve MEB tarafından kabul edilen özellikler şunlardır (Eğedemir, 2017, s. 29):

- Başlıkların görsel tasarım ilkelerine uygunluğu sağlanmalıdır.
- Varsa istatistikî veriler en güncel bilgileri yansıtmalıdır.
- Eğitim ve öğretimde kullanılan her araçta dikkat çekicilik sağlanmalıdır (Renklerde gerçekçilik, estetik, sayfa düzeni, algılanma açısından büyüklük, ilişkisiz ayrıntılardan kaçınma).
- Kitapta bulunan her metin mantıksal bir bütünlük içermelidir.

- İçindekiler listesi doğru ve yeterli seviyede ayrıntı içermelidir.
- Resim, harita, grafik gibi görsel amacına uygun yerde konumlandırılmalıdır.
- Resim, harita, fotoğraf gibi görsel ögeler bulunduğu bölümün içeriğine uygun yerleştirilmelidir.
- Resimler, haritalar, tablolar gibi görsel ögeler anlaşılabilir düzeyde olmalıdır.
- Resmin, haritanın, fotoğrafın vb. başlığı net tasarlanmalı ve uygun olmalıdır.
- Resimlerde vurgulanması gereken unsurlara dikkat çekilmelidir.

Görsel düzenin oluşturulmasında göz önünde bulundurulması gereken zellikler (Eğedemir, 2017):

- Görsellerin konuya uygunluğu sağlanmalıdır.
- Görseller tasarım ilke ve unsurlarına uygun olmalıdır.
- Yeterli oranda görsel ge kullanılmalıdır.
- Görsel ve yazılı ögelerde ipucuna yer verilmelidir.
- Görseller ğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olmalıdır.
- Görseller ğrencilerin algılarına hitap etmelidir.
- Görseller ğrencilerin psikolojisine uygun düzenlenmelidir.
- Görsel ögelerin açıklamalarına yer verilmelidir.
- Sayfa düzenine dikkat edilmelidir. İyi bir sayfa düzeni sayesinde kitaptaki öğretici ve eğitici araçlar amacına daha iyi hizmet etmektedir.

2.2.2.1. Yakınlık İlkesi

Zaman ve mekân açısından birbirine yakın olan nesnelerin gruplandırma yaparak bir bütün olarak algılanmasıdır. Beyin birbirine yakın olan nesneleri bir aradaymış gibi algılar. Geştalt yakınlık ilkesi "birbirine yakın olan nesnelerin veya şekillerin gruplar oluşturduğunu" belirtir (Gezer, 2019, s. 11).

Ders kitaplarında da konu ile ilgili olan resim, grafik, tablo, metin, bölüm ve fotoğraf gibi ögelerin birbirine yakın olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Öğrenciler birbirine yakın olan bu ögeleri birbiri le ilişkili göreceğinden anlamlandırması kolaylaşacaktır (Yücel, 2023, s. 33).

2.2.2.2 Denge İlkesi

Denge, görsel tasarımda ele alındığında, çalışmada var olan ögelerin yatay, dikey ya da diyagonal eksenlerinin her iki tarafında orantılı olarak bulunmasıdır. Bu geler form, şekil,

doku, renk, değer, ölçü, aralık ve yön olarak bilinmektedir. Tasarımın gözü rahatsız etmemesi ve göze hoş gelmesi için dengede olması gerekir. Denge, tasarımı oluşturan öğelerin düzenli dağılımı ve zıtlıkların bir arada uyumlu şekilde olmasıdır. Denge simetrik ve asimetrik olarak karşımıza çıkmaktadır. İki eşit parçadan oluşan simetrik denge, çoğunlukla tasarımda statik ve durağan bir etki bırakmaktadır (Gezer, 2019, s. 12).

Bir tasarımı hayali bir eksenle ikiye böldüğümüzde eksenin iki tarafında da bulunan görsel elemanlar aynı ise ve eksene aynı uzaklıkta bulunuyorlarsa bu tasarımda simetrik denge hâkimdir. Asimetrik dengede ise hayali eksenin iki tarafında da bulunan görsel elemanların birbirinden farklı veya bu görsel elemanların eksene farklı uzaklıkta olması durumudur. Ders kitabında görsel tasarım elemanları rastgele olacak şekilde dağılmamalı, belli bir denge içinde yerleştirilmelidir. Yatay ve dikey denge durumuna dikkat edilerek bütünlük sağlanmalıdır (İlhan ve Yazar, 2021).

Denge günlük yaşantımızın bir parçası halindedir. Denge olmadığında bizleri rahatsız eden bir şeyler olduğunu varsayabiliriz. Yaptığımız her şeyi bir dengede tutmaya çalışırız. Sanat eserlerinde de denge önemli bir konudur. Tasarlanan eserde denge olmadığında gözümüzü rahatsız eden öğeler hemen fark edilir. Ders kitaplarında da kullanılan her öğenin dengede olması öğrenciler için sezgisel, algısal ve estetik anlamda değer taşır. Denge ilkesi göz önünde bulundurularak hazırlanan ders kitapları veya sanat tasarımı daha anlaşılır ve etkileyici olmaktadır. Denge ilkesi ile tüm öğelerin bir yerde toplanması veya dağınık olmasının önüne geçmektedir.

Görsel 45. Simetrik Dengede Kelebek

Görsel 46. Simetrik Denge

Görsel 47. Asimetrik Denge

Görsel 48. Simetrik Denge Resim

2.2.2.3 Ritim İlkesi

Balcı ve Say (2005) ritmi; ses, hareket, biçim, renk, konum, yaşam ve doğada düzenli ve sistemli bir tekrar etme olarak ifade etmektedirler. Doğada ve günlük yaşantımızda her şey ritim halindedir. Doğa ritminden uzaklaştığında dengesizlik yaşar. Ritim; sağ-sol, yukarı-aşağı, güçlü-zayıf, uzun-kısa, sürekli-sürekli, karakteristik, kendini tekrar eden ve pürüzsüz vurgulardır (Uzun, 2020).

Tasarım yüzeyindeki öğeler algılanırken göz, var olan ya da varsayılan çizgi üzerinde hareket etmesiyle ritim ilkesi oluşur. Ritim aynı öğenin tekrarı demek değildir benzerliklerin veya kurgulanan tasarımın tekrarıdır. Ritim, eşit ya da benzer olan öğelerin tasarım içinde

tekrar etmesi olarak bilinir. Tasarımda eşit veya benzer unsurların tekrar etmesi, monoton olarak sıralanması ve ilgiyi dağıtmaya başlaması üzerine tasarımcının veya doğanın figürleri beklenmedik biçimde oluşturmasıdır (Yurtalan, 2019, s.12).

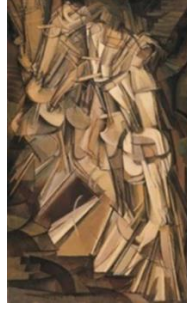
Ritim; Tam, Değişken ve Aralıklı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Tam tekrar iki veya üç boyutlu formların ölçü, boşluk, renk ve doku olarak aynı yönde ve aynı çizgide, eşit boşluklarla veya boşluksuz olarak düzenlenmesidir. Geometrik desenler, kenar süsleri, nakış ve süslemelerdeki tekrarlar, Selçuklu taş işçiliğindeki desenler, çini desenleri düzenli şekilde tam tekrar oluşturmaktadır (Küçükkaya, 2022, s. 37).

Görsel 49. Tam Tekrar Ritim

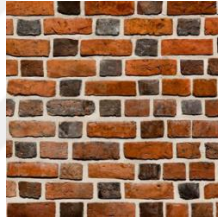
Değişken ritim, tekrar eden bir desenin gece ve gündüzün tekrar ettiği gibi ya da bir şarkının farklı çeşitleri arasında tekrar eden bir koro gibi birden fazla öge arasında değişmesidir. Birbirinin aynısı olan fakat minik ayrıntılarda farklılık taşıyan madde, nesne ve biçimlerin farklı tarafta veya tek tarafta bir araya gelerek tekrarlarıyla oluşmasıdır. Biçimlerin aralarında boşluklar ve taraf farkları olabilir ve birleştiklerinde tasarımı önemli kılan bir ilke olmaktadır. Papatyaların toprakta irili ufaklı dizilmeleri, peri bacaları, Mısır rölyeflerindeki figürlerin düzeni gibi örnekler, değişken ritme örnek gösterilmektedir. Aralıklı ritim ise, çoğunlukla bir nesnenin boyutu ya da şekli sistematik olarak arttığında veya azaldığında karşımıza çıkmaktadır. Görsel sanatlarda aralıklı ritim, boyut, şekil veya sayı olarak küçülmekte veya büyümekte olan tekrarlardan herhangi bir öğeden oluşabilir. İç ve dış mekân süslemelerinde, mimaride, iç mekân tekstil tasarımında, bezeme, motif, ahşap ve cam tasarımlarında aralıklı tekrar örneklerine rastlanmaktadır. (Küçükkaya, 2022, s. 65).

Görsel 50. Değişken Tekrarlı Ritim

Aralıklı ritim ise, çoğunlukla bir nesnenin boyutu ya da şekli sistematik olarak arttığında veya azaldığında karşımıza çıkmaktadır. Görsel sanatlarda aralıklı ritim, boyut, şekil veya sayı olarak küçülme veya büyüme olan tekrarlardan herhangi bir öğeden oluşabilir. İç ve dış mekân süslemelerinde, mimaride, iç mekân tekstil tasarımında, bezeme, motif, ahşap ve cam tasarımlarında aralıklı tekrar örneklerine rastlanmaktadır. (Gezer, 2019).

Görsel 51. Değişken Tekrar

2.2.2.4. Hareket İlkesi

Soyut olarak da karşımıza çıkabilecek görsel şekillerin kullanımı ya da birbirleriyle olan ilişkileri sonucunda var olan hareket (dinamizm) izlenimidir. Ritim ile ilişkili temel ilkelerdendir. Fakat ritim ile eş değer değildir. Ritmin hareket içermemesinden dolayı birbirlerinden ayrılırlar (Gezer, 2019, s. 13).

Hareket ilkesinin odaklanmayı kolaylaştırıcı etkisi bulunmaktadır. Bir sanatta, tasarım ürününde veya ders kitabında bulunan tasarım öğelerini incelerken izlediğimiz ve gözlerimizle takip ettiğimiz yolu ifade eden ilke hareket ilkesidir. Hareket sayesinde tüm tasarım öğelerini birleştiririz. Okuyucunun tasarımda dikkatini çeken ilk şey harekettir. Bundan dolayı gözün ilgisini çeker ve bireyin iletilen mesajı almasına yardımcı olur. Monotonluğun engellenmesine yardımcı olarak tasarıma gerçeklik hissi katar (Altay, 2021).

Hareketi oluşturan öğe kontrasttır. En değerli ve en şiddetli zıtlık valör kontrastıdır.

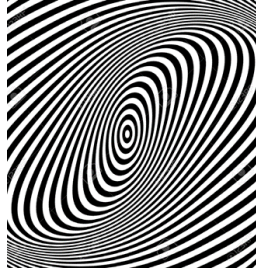
Hareketin amacı, gözün görsel öğeler üzerinde gezinmesiyle oluşan bütünlüğü yakalamaktır. Görsel tasarımda hareket doku, form, kontur, ışık öğelerine bağlı olarak farklı etkiler ve titreşimler oluşturmaktadır. Resim, heykel ve mimaride aslında hiçbir hareket yoktur. Sanatçı hareket izlenimi oluşturmaktadır. Tasarım öğelerin uygunluk ve zıtlık içinde düzenlemeleri, görsel algılamaya bağlı olarak estetik hareketi oluşturmaktadır (Kaymakcan, 2006, s. 56-58).

Görsel 52. Hareket

Hareketteki amaç durağan yüzeyi canlandırmaktır. Kontrastlık ile hareketi meydana getiririz. Işık ve gölge yardımıyla oluşmuş hacimli parçaların birbirine zıt yönde olacak şekilde yerleştirilmesiyle hareket meydana gelir. Hareket sayesinde odaklanma daha kolay olmaktadır. Yön değişikliği, boşluk ve doluluk ilişkisi, açık-koyu ilişkisi, zıtlıklar, abartılar hareket duygusunu oluşturmakta yardımcıdır (Pektaş, 2022, s. 44).

Görsel 53. Hareket Hissi

Mittler'e (2006) göre bir hareketin görüntüsünü veya hissiyatını yaratmak ve izleyicinin gözünü sanat eseri boyunca yön vermek için kullanılan bir sanat ilkesidir. Özsoy ve Ayaydın'a (2016) göre ise hareket somut ve soyut hareket olarak karşımıza çıkar. Soyut (biçimsel) hareket, ışığın, gölgenin, görsel lekelerin veya diğer elemanların bulundukları konum veya birbirleriyle olan bağlantıları sonucunda var olan harekettir. Somut hareket ise doğal olan harekettir, nesnelerin tanıdık hareketleridir. Hareket ilkesi ile izleyicinin gördüğü ile hissettiği arasında köprü olmaktır. Çapraz çizgiler ile diyagonal çizgiler kullanılarak hareket unsuru sağlanmış olur (Küçükaya, 2022).

Görsel 54. Hareket Unsuru

Tasarımın hareket ediyormuş gibi bir bütün olarak algılanması ritmi oluşturmaktadır. Hareket olarak gördüğümüz uyumlar tekrarlardan meydana gelmektedir. Örneğin birbirine vuran eller hareketi meydana getirirken bu hareketin sürdürülmesi, yinelenen hareket ile ritmi oluşturmaktadır. Görsel hareketlerin birlikte oluşturduğu müziksel düzen ritimdir. Ritmin temelini hareket oluşturmaktadır. Giacomo Balla'nın, çizgilerin ritmik tekrarı ile oluşturduğu "Kemancının Elleri" isimli sanat eseri (Görsel 55.) keman çalan bir elin ve kemanın nasıl hareket ettiğini gösteren bir çalışmadır (Küçükkaya, 2022, s. 67-70).

Görsel 55. Kemancının Elleri

2.2.2.5. Vurgu İlkesi

Vurgu, görsel tasarımda önemli öğelere dikkat çekilmesi olayıdır. Vurgu tasarımda dikkat çekilecek öğe üzerinde yapıldığından bütüne göre baskın olması gerekmektedir. Ders kitaplarında vurgu ilkesi sıklıkla kullanılmaktadır. Vurgunun yerinde ve doğru kullanımı ile amaca ulaşılabilir. Vurgunun olmaması veya vurguda aşırılığa kaçılması görsel tasarımın etkililiğini olumsuz yönde etkilemektedir. Zemin ve şekil arasında zıtlık oluşturarak, ok ve çizgi gibi yönlendirici öğeler kullanarak, vurgulanmak istenen öğeyi diğerlerinden daha büyük, farklı renkte ve tonlarda renk kullanarak vurgu ilkesini yerinde ve doğru kullanmış oluruz (Bağcı, 2007).

Anlatılmak istenen asıl tema vurgu ilkesi ile birlikte çalışır. Vurgu ilkesi yerinde ve doğru kullanıldığında sunulan tasarım veya sanat eseri amacına hizmet etmiş sayılır.

Vurgulanmak istenen ögeler merkezi konuma yerleştirilmelidir (Uzun, 2020).

Vurgulanmak üzere tasarlanan öge diğer öğelerden farklılaştırılmalıdır. Vurgu tasarıma egemen değildir. Yani resmin tamamına hâkimiyet sağlamaz. Fakat kesinlikle dikkat çekicidir (Gezer, 2019).

Görsel 56. Vurgu

Sanat elemanların çoğunluğu karanlık olduğunda, bir ışık formunun deseni kırmasıyla ya da sanat elemanların çoğunluğu sessiz veya yumuşak kenarlı olduğunda, kalın karşıt bir desen ile vurgu oluşturmaktadır. Vurgu dikkatimizi ilk çeken nokta olarak tasarımın ana fikridir. Yerleştirme yaparak vurgu oluşturulabilir. Simetrik tasarımın ortasındaki öge dikkat çeker. Etrafindan izole olan ögeler dikkat çeker. Kalabalıktan ayrı duran bir öge dikkat çeker. Çevresinden ayrılan, sıyrılan öge dikkat çeker (Küçükaya, 2022).

Masmavi bir denizdeki turuncu bir balık renklerindeki kontrastıyla dikkat çeker. Ormandaki yemyeşil ağaçlar arasında duran yatay konumdaki ögeler arasına yerleştirilen dikey bir öge dikkat çeker. Dağınıklığın arasındaki boşluk dikkat çeker. Bunların hepsi vurgulamak istediğimiz ögeyi dikkat çekici hale getirmektedir. Her görsel tasarımda veya sanat eserinde gözü üzerine çekerek vurgu ilkesini çalıştıran, dikkatleri üzerine çeken bir öge mutlaka vardır. Vurgu tasarımdaki en görünür noktadır.

Ders kitaplarında vurgu yapılan kısımlardan biri başlıktır. Başlık çoğunlukla en kalın ve koyu yazı şeklindedir. Önemli unsurların vurgulanması ile sayfa düzenin geri kalanının üzerine inşa edebilecek bir temel hazırlanır ve içeriğe dikkat çekmenin en hızlı yoludur. Vurgu yaparken aşırılıktan kaçınılmalıdır. Aşırılığa kaçıldığında veya vurgu tüm öğelere verildiğinde vurgu kaybolur. Vurgu ders kitabının gözbebeğidir ve tasarımın çoğunluğuna göre baskın olmalıdır. Vurgunun sanat eserinde dikkat çekebilmesi, göze hitap edebilmesi için bazı teknikler dikkate alınır. Bu teknikler:

- Vurgu oluşturacak unsurun ötekilerden daha büyük olması,
- Zemin ve şekilde zıtlık oluşturulması,
- Vurgu oluşturacak unsurların farklı ton veya renkte olması,

- Vurgu oluşturulacak unsurun formunun diğer unsurlardan farklı olması,
- Çizgi ve ok gibi farklı şekiller kullanılması (Kılıç ve Seven, 2004).

2.2.2.6. Kontrast (Zıtlık) İlkesi

Tasarım öğeleri arasında birbiri ile yakın bir niteliğin olamaması durumudur. Kontrast sayesinde aynı olmayan unsurların ön planda olmasına ve dikkat çekmesinde yardımcı olur. Renklerin ilgi çekmesinde yine zıtlık ilkesi göz önünde bulundurulur (Yücel, 2023).

Herhangi bir sanat eserindeki şekil, renk, doku, çizgi, boşluk, değer, biçim, nokta gibi tasarım elemanlarının birbirine olan zıtlıklarıdır. Bu öğeler arasında herhangi bir uyumun, yakınlığın ve benzerliğin olmaması durumudur. Renk çarkında birbirine uzak olan sıcak-soğuk, açık-koyu, parlak-mat, ana renk ve ara renk gibi renklerle zıtlık oluşturulur. Sadece renklerle değil farklı şekillerle de zıtlık oluşturulabilir. Kare, üçgen, dikdörtgen, daire gibi şekillerin birbirinden farklı özelliklerle bir arada kullanılması örneğinde olduğu gibi. Büyüklük- küçüklük gibi boyutsal öğelerle de zıtlık oluşturmak mümkündür. Farklı yazı karakterleri, birbirinden farklı boşluklar da zıtlık oluşturabilir. Vurgu yapmak istediğimizde zıtlık ilkesinden yararlanmak mümkündür. Okuyucunun ilgisini çekmekte bu ilkeden yararlanılmaktadır (Uzun, 2020, s. 41-42).

Görsel 57. Zıtlık

Bir sanat eserinde farklı bir unsur ve yapılanmayla odak merkezi haline gelmesi zıtlık olarak bilinmektedir. Hashimoto'ya (2003) göre göz odak merkezi olan bu yapılanmayı tanımalıdır. Odak merkezi haline gelen bu yapılanma sanat eserinde en dikkat çeken kısım olmalıdır. Görsel tasarımda farklılıkların ve karşıtlıkların kullanımı ile odak merkezleri oluşturulabilmektedir (Yurtalan, 2019, s. 13).

Tasarım öğeleri arasında, benzer olmayan özellikler ile kurulan ilişkilere zıtlık denilmektedir. Benzer olmayan durumlar arasında zıtlıktan doğan ilişkide denge kurulması,

görsel tasarımı ön plana çıkarmaktadır. Farklı olan öğelerin vurgulanmasında, dikkati üzerine çekmede zıtlıktan yararlanılır. Örneğin dairesel olan dokular üzerinde dikey oluşumların bulunması zıtlıktan yararlanılarak dikkat çekilmeye örnektir. Mesela siyahın yanındaki beyaz, yeşilin yanındaki kırmızı, kirlinin yanındaki temiz, uzunun yanındaki kısa, büyüğün yanındaki küçük öğede zıtlıkların bir arada bulunmasıdır (Uçar, 2016, s. 18-19).

Görsel 58. Zıtlık İlkesi

Kontrast, tasarlanan eserin sanatsal bir değere kavuşması açısından çok önemlidir. Kontrast, birbiriyle çelişen veya birbirinden farklı öğelerin özellikleridir. Karşıtlık ise birbirine ters düşen anlamındadır. Tasarımda zıtlık oluşturmak unsurların içsel karşıtlıkları sebebiyle aralarında karşıt bir ilişki yaratacak biçimde konumlandırıldığı yan yana olan biçimdir. İyiyi ve kötüyü birlikte örnek gösterebilmek için bir melek imgesinin yanında bir şeytan imgesi kullanılması karşıt bir ilişkiyi temsil etmektedir. Bir nesneyi özellikle vurgulamak ve o nesneye dikkat çekmek istiyorsak, bu tasarıma tezat oluşturacak bir öğeyi oraya yerleştirmemiz gerekmektedir (Küçükkaya, 2022).

Kontrast ilkesi ile öğeler arasında farklılık oluşturulmaktadır. Bu farklılıkla istediğimiz ilgiyi ve vurguyu yapmakta tasarlanan öğenin, sanat eserinin amacına hizmet etmesinde zıtlık ilkesi öne çıkmaktadır. Kontrast her ne kadar zıtlığı, uyumsuzluğu, karşıtlığı simgelese de tamamlayıcı konumdadır. Kontrast sayesinde monotonluktan ve tekdüzelikten çıkılır. Sanat eserine hareket kazandırılır.

Görsel 59. Zıtlık Elemanları

2.2.2.7. Değer-Valör

Valör, açık ve koyu tonlar arasındaki ilişkiyi oluşturur. Tonların derecesini ifade etmektedir. Görselde derinlik etkisi oluşturmak için kullanılmaktadır. Valörü ve açık-koyu etkisini oluşturan ışıktır. Çellek'e (2006) göre nesneni ışığı yansıtma derecesi değerdir. Buna göre portakal limondan daha değerlidir. Portakal sarıdan daha az ışıklıdır. Bu durum açıklık-koyuluk etkisinden kaynaklanmaktadır. Doğa, valör, renk, şekil ve bunların sınırsız varyasyonları ile kombinasyonlar oluşturur. Doğa, rengin sınırsız nüansları ve tonları ile bütündür. Graves'e (1951) göre ise, güneşin yükselmesiyle oluşan aydınlık ve batmasıyla meydana gelen karanlığın aşamalarından oluşmaktadır. Mavi gökyüzünden itibaren güneşin doğarak oluşturduğu, çizdiği yay, renk, ton ve kroma olarak açık maviden soğuk maviye doğru gelişen bir ardışık ilişkidir. Valör; en şiddetli kontrast durumunu yaratmaktadır (Kaymakcan, 2006).

2.2.2.8. Bütünlük

Tasarım açısından bütünlük sağlandığında kompozisyon bir o kadar güçlü olmakta ve izleyicisini kendine çekmektedir. Çalışma fikir ve görsel olarak tam anlamıyla bütün olduğunda estetik görünüme kavuşup ilgi odağı olabilir. Bütünlüğü elde etmek için tüm görsel öğeler arasında iyi bir bağlantı kurmak gerekir. Tasarım ilkelerinden en iyi şekilde faydalanmak bütünlüğü sağlamada etkilidir. Bütünlük sağlandığında tasarım, sanat elemanı veya bir ders kitabı ulaşmak istediği amaca, varmak istediği hedefe ulaşabilir (Uzun, 2020, s.30).

Görsel 60. Bütünlük

Bir tasarımın ana hedefi bütünlüğü yakalamaktır. Görsel birlik sağlandığında tasarımda kullanılan görsel öğelerin aynı fikirde olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma içinde bütünlüğü sağlarken her ögenin diğer bir öge ile birlikte çalıştığı, birbirini tamamladığı unutulmamalıdır. Bütünlüğü sağlayan bir çalışma bitmiş hissi vermektedir. Bütünlük

sağlanmayan çalışmalar, dağınık, ögeler arasında kopukluğu olan ve algılanması zor tasarımlar olarak değerlendirilmektedir (Gezer, 2019).

Aynı dokuda, biçimde, renkte, boyutta veya duyguda olan ögeler, tasarımda ideal bir bütünlük oluşturmaktadırlar. Benzer ögelerde bütünlük sağlandığında arasında farklı olan dikkat çekmektedir. Ders kitaplarında yer verilen şekil, grafik, tablo, resim, çizgi, renk ve yazı gibi tüm ögeler uyum içinde ve bütünlük oluşturularak verilmelidir (Türkeç, 2022).

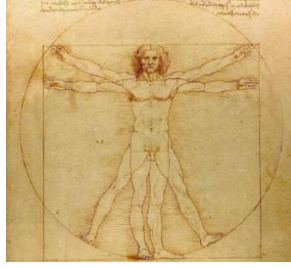
Bütünlük görsel bir denge oluşturmaktır. Ders kitaplarında kullanılan görseller, anlamayı, dinlemeyi, kavramayı, yorumlamayı ve zihinde anlamlandırmayı kolaylaştıracak şekilde verilmelidir. Bütünlük tasarımda yer alan tüm ögelerin birbiriyle uyum içinde olmasıdır. Bir sanat eserine göz gezdirildiğinde zihin ve göz, ayrıntılara dalmadan önce eseri bir bütün olarak yorumlar. Daha sonra zihin ve göz ayrıntıları fark eder. Düzen, ritim ve devamlılıkla bütünlük yakalanabilir. Tasarımda bütünlük sağlandığında anlama ve yorum bir o kadar kolay olmaktadır (Küçükaya, 2022).

Sanat eserinde görsel tasarım elemanlarının, ögelerinin ve ilkelerinin bir arada birbirleriyle çok iyi çalıştığı, gözün yorulmadığı, herhangi bir çıkıntının, eksikliğin veya fazlalığın olmamasıdır. Bu sanat elemanlarının, ilkelerinin ve ögelerinin birlikte bir denge kurduğu ve birbiriyle etkili iletişim içinde olduğu ve birbirini tamamladığı noktaya bütünlük denir. Ders kitaplarında ise gereksiz detayların, ayrıntıların bulunmaması, sayfa, yazı, görsel ögeler, renk, çizgi, boşluklar ve metin gibi ögelerin bir bütün halinde olması özelliğidir. Kısaca kullanılan tüm görsel ögelerin birbiri ile uyum, denge ve bağlantısının güçlü olması durumudur.

2.2.2.9. Oran/ Orantı ve Görsel Hiyerarşi

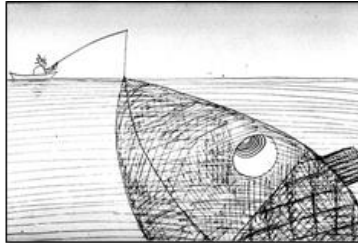
Görsel tasarımlarda kullanılan oran, kâğıda çizilen insan formunun, şeklin veya bir heykelin parçalarının bütününe olan uyumuna denir. Doğada var olan her canlı ve varlık kendi içinde bir orana sahiptir. Oran tasarım, estetik ve sanat alanında önemli bir yere sahiptir. Eksiz çalışmalarında ölçü almak, çizeceğimiz şekli kâğıda eşit ölçüde sığdırmak ve çizdiğimiz şeklin tüm parçalarının birbirine ve kâğıda oranlı olacak şekilde dengeyi sağlayabilmektir. Oran ilkesi göz ardı edildiğinde tasarımıımız kâğıda dengeli bir şekilde dağılmayacaktır. Oranın tek bir tipi olması da imkânsızdır. Her görsel öğede uzunluk, kısalık, genişlik ve darlık farklı olduğundan oran da farklı olacaktır (Uzun, 2020).

Görsel 61. Oran

Eski Yunan filozoflarından Euclid, dikdörtgenden yukarıya bir çizgi çekerek geriye karenin kalmasından, o dikdörtgenin altın oranlı dikdörtgen olduğu kanısına varmış ve bu oranı altın kesit ya da atılın oran olarak adlandırmıştır. Eski Yunanlılar altın oranın doğada var olduğuna kendilerini inandırmışlardır. Altın kesit matematik, heykel, mimari ve seramik alanlarında parçaların birbiri arasında kurulan ilişkinin kontrolü altında kullanılmış, klasik Yunan heykellerinde figür başının toplam yüksekliğinin sekizde biri olması gerektiği üzerine bir yargıya varılmıştır. Sanat eserlerinde altın kesit; büyük parça bütünle ilişki halindeyken, küçük parçanın büyük parça ile ilişkisini ortaya koymaktadır (Gezer, 2019, s. 16).

Görsel 62. Altın Oran

İnsan görsel algılama yaparken şekillerin ve formların birbiri ile muntazam seviyede orantısal ilişki barındırması gerektiğini düşünmektedir. Bunun adına kısaca orantısal ilişki denilmektedir. Görsel öğeleri bir arada kullandığımızda uyum içinde olmaları gerektiğinden birbirine ve kendi parçalarına olan oranları ortaya atılmaktadır. Boyutlar arasındaki ilişki orantı olarak bilinir. Görsel hiyerarşi de önemli olan ögenin önemsiz olan ögeye doğru belli bir sıra ile verilmesidir. Hiyerarşi ve oran ilkelerine dikkat edildiğinde bütünlük ve bir denge sağlanarak tasarlanan eser, sunulan içerik daha da anlamlı olmaktadır (Türkeç, 2022).

Oran, incelenen herhangi bir bileşimde bir objenin diğerine olan sistematik ilişkisidir. Tasarımda kullanılan tüm tasarım öğelerinin birbirine ve bütüne olan uyumudur. Bu uyum sağlandığında bütünle olan ilişkisi kuvvetlenir ve tasarım ilgi odağı olarak dengeyi kurmuş olur. Oran ilkesi dikkatli kullanıldığında eserde güzellik yakalanmaktadır. Hassas bir ifade

için göze ve duyguya hitap eden, onları doyuran oranların varlığı gereklidir. Altın oran ile sanat eserinde, küçük parçanın büyük parçaya oranı, büyük parçanın bütüne olan ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. İster iki boyutlu, ister üç boyutlu olsun her bir parçanın ölçüsü bulunmaktadır. Tasarımlarda farklı unsurların bir arada olmasıyla çeşitlilik ve denge sağlanarak bir bütün oluşturulur. Oran bazen de zıtlık oluşturarak dikkat çekmekte ve izleyiciyi esere odaklamaktadır. Oran dengesi iyi ayarlandığında kompozisyon göze kusursuz gelmekte ve vurgulamak istediğimiz en önemli noktaya oran ilkesi ile yaklaşmış oluruz (Küçükkaya, 2022, s. 76-79).

Bütünün bir bölümü ve bölümlerinin birbiri ile olan konumsal veya boyutsal olarak karşılaştırmaya dayalı ilişkisi oran/orantı olarak bilinmektedir. Becer'e (2005) göre de oran/orantı, boyutlar arasındaki ilişkidir. Görsel anlamdaki hiyerarşinin yer bulmasıdır. Görsel hiyerarşi, görsel tasarımda mesajın vurgulandığı, görsel tasarım öğelerinin önem sırasına göre konumlandırıldığı ve ölçülendirildiği şeklinde ifade edilir (Yurtalan, 2019, s. 11-12).

Görsel 63. Oran İlkesi

2.2.2.10. Egemenlik

Görsel hiyerarşi, insan gözünün gördüğünün algılanma düzenini etkilemektedir. Eğer bir tasarımda dokunsal olarak zengin ve en dikkat çekici olan doku ögesi ise, çalışmada doku egemenliği sağlanmıştır. Aynı şekilde bir tasarımda renk baskın ve fazla yer kaplayan renk hangisi ise egemenlik o renktedir diyebiliriz. Ölçü, renk, doku ve değer gibi kompozisyonu oluşturan öğelerin bir ya da birden fazlasının diğer öğelere oranla fazla yer kaplaması, daha görünür ve ön planda olması egemenlik unsurunu oluşturmaktadır (Gezer, 2019, s. 14).

Görsel 64. Egemen

Egemenlik ilkesi sayesinde odak noktası oluşturulabilir. Dikkat çekmeyi, ilgi odağı olmayı hedeflemek için gerekli olan unsur ile egemenlik sağlanır. Dikey öğelerin egemen olduğu bir düzenlemede yatay olarak verilen öğe zıtlık oluşturarak dikkat çekmektedir (Pektaş, 2022).

İlkokulun ilk yıllarında metinlere göre resimler sayfaya ve kitaba daha egemenken, sınıf seviyesi ilerledikçe metinlerin resimlere göre daha egemen olduğu bilinmektedir. Egemenlik ilkesi doğru ve yerinde kullanıldığında iletilmek istenen mesajı hızlı ve en doğru şekilde iletilmesi mümkün olmaktadır.

Görsel 65. Egemenlik İlkesi

2.2.2.11. Uyum (Armoni)/ Uygunluk

İzleyicinin sanat eserine baktığında hissettiği beğeni duygusunun arkasındaki önemli uyum ilkesidir. Tasarımda her öğe, her dokunuş birbiri ile uyum içinde ve uygun olduğunda göze hoş gelmektedir. Birbirine benzeyen öğeler kullanıldığında uyum içinde olduklarından gözü rahatsız edecek bir tasarım elemanına rastlanmamaktadır. Sanatçı yarattığı uyum ile amacına ulaşmıştır. Bu uyumun sağlanması için belli bir düzen sağlanması gerekmektedir (Uzun, 2020, s. 43).

Şekil, boyut, doku, renk, değer, biçim, form, nokta gibi öğelerin birbiri ile bağlantı kurulmasıdır. Cisimler arasında ortak veya az da olsa hissedilebilecek benzerliğin bulunması

yönüdür. Bu ilke sayesinde cisimler arasından gerekli bağlantıları kurarız. Bu ilke ders kitaplarında da önemli derece etkili bir ilkedir. Ders kitaplarında kullanılan görsel öğeler öğrenci düzeyine, metne uygun olmalıdır. Diğer görsel öğelerle uyum içinde olmalıdır. Öğrencilerde estetik zevk uyandıracak kadar uyumlu olmalıdırlar.

Görsel 66. Armoni

Uygunluk-uyum, şekil, boyut, renk, doku gibi öğelerin bir veya birden fazlasında meydana gelen iki boyutlu veya üç boyutlu nesneler arasındaki ortak veya yakın olma durumudur. Uyum sayesinde cisimler arasında bağlantı kurulabilir. Armoni, görsel sanatlar açısından ahenk ve düzen kavramlarını da içinde barındırmaktadır. Düzen, bir sanat eserini oluşturan tasarım elemanlarının bütünüdür (Arı, 2008, s. 30).

Sanat ilkelerini, tasarım öğelerini bir arada kullandığımızda bir bütün olabilmesi için armoni ilkesi ile oluşturulması gerekmektedir. Tasarımda uygunluk veya başka bir anlatımla ahenk sağlamak için dört temel ilke bulunmaktadır. Bunlardan ilki fiziksel, yani görsel anlamda uygunluğu yakalamaktır. Bu uygunluk, adından da anlaşılacağı üzere dış yapının birbiriyle uyum içinde bulunmasıdır. İkincisi hizmetin uygunluğudur. Bu uygunluk, elde edilecek görüntünün konusu ve hizmet verdiği alan ile ilişki içinde bulunmasıdır. Üçüncüsü ise form uygunluğudur. Elde edilen formların birbiriyle uyumlu ve eksiksiz olarak tasarlanmasıyla elde edilir. Dördüncü ve son uygunluk ise biçim uygunluğudur. Bu uygunluk da ortaya çıkan tasarım unsurlarının diğerleriyle aynı tarzda olmasıdır. Renkler ve şekillerin bir bütün gibi görünmesi ve bir arada bulunması armoniyi oluşturmaktadır (Küçükkaya, 2022, s. 50-60).

Görsel 67. Uyum

2.2.2.12. Çeşitlilik

Görsel sanatlarda farklılıkların bir arada bulunması tasarımda zenginliği yakalamamızda yardımcı olmaktadır. Tasarımda zenginliği yakalamak anlatımı kuvvetlendirir. Form, şekil ve renk ile çeşitlilik sağlanabilir. Görsel tasarımda zıtlıkların bir arada olması bütünlüğü sağladığında kişiye birlik duygusunu kazandırır. Bir ormanı veya okyanusu ele aldığımızı düşünürsek birbirinden farklı birçok tür bir arada yaşayarak birbiriyle bağlantılı ve bütündür. Tasarımda ve görsel sanatlarda da durum aynıdır (Uzun, 2020, s. 32).

Görsel 68. Çeşitlilikler

Tekdüzelikten kurtulmak için çeşitlilik ilkesine ihtiyaç vardır. Hep aynı öğelerden oluşan bir eser, tek çeşit tasarım elemanı kullanılan bir görsel öge tekdüze olacağından gerekli dikkati ve ilgiyi üzerine çekmeyecektir, eserde sıkıcılığa yol açacaktır. İlgiyi canlı tutmak için bu ilkeye ihtiyaç vardır. Çeşitlilik sayesinde görsel zenginliğe ve farklılığa ulaşılabilir (Küçükkaya, 2022, s. 63-64).

Çeşitlilik ilkesi, farklılıkların bir arada bulunmasıdır. Çeşitlilik, karmaşık ilişkiler oluşturma amacıyla ilgili şekillerin öğelerini bir araya getirmenin bir yoludur. Sanatçılar, eserlerine olan ilgi çekmek, etkiyi artırmak için bu ilkeye ihtiyaç duyarlar. Birçok farklı ton, değer, çizgi, nokta, renk, doku ve şekilden oluşan eser karmaşık görünebilir. Fakat özenle hazırlanan çeşitlilik, uyum ve denge ile bu karmaşıklık eseri daha da etkili kılmaktadır.

Ders kitaplarında ilgiyi canlı tutmak, dikkati çekmek, hedef kitlenin gelişimsel özelliklerini dikkate alarak ilerlemek amaca ulaşırken kullanılan araç ve gereçlerin çeşitliliği bu özellikler için çok önemlidir. Öğrenciler uygun kullanılan ve bütünlük oluşturulan çeşitlilik içinde derse olan ilgiyi daha da artırmaktadırlar. Ders kitaplarındaki görseller öğrencilerin bir konu hakkındaki fikirlerini netleştirmelerine ve konu hakkında daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olabilmektedir. Bu süreçte sadece bilgi değil, görsel bilgiler de bir arada verileceği için bilgilerin anlaşılabilirliği artacaktır. İçerikteki açıklamalar görselleştirildiği için bilgi edinme süreci aktif hale gelir ve konunun sadeleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu sayede öğrenme ortamı görselleştirme yoluyla zenginleştirilir ve öğrencilerin merak ve ilgileri harekete geçirilir (Kochar, 2009)

2.2.2.13. Tekrar (Devamlılık)

Bir ögenin aynı veya benzer ölçülerde birden fazla sayıda kullanılmasıdır. Birbirine benzeyen öğelerin kullanılması veya aynı öğelerin tekrar etmesi görsel algıyı hızlandırır (Yücel, 2023, s. 17).

Ders kitaplarında sayfa düzenine, yazı karakterine, satır ve kenar boşluğuna dikkat ederek ve kitabın tamamında bu öğelere yer vererek devamlılık sağlanmalıdır. Ders kitaplarında yer alan görseller, ele alınan konunun niteliğine ve türüne bağlı olarak kitap bütününde tutarlı, bütünlük ve devamlılık ilişkisi içinde olmalıdır (İlhan ve Yazar, 2021, s. 748).

Sayfa düzeni, gözün sayfa boyunca genel hareketini takip eden bir tasarımla oluşturulmalıdır. Genellikle gözlerin sayfada sol üst köşeden sağa ve yukarıdan aşağıya doğru sürekli hareket ettiğine inanılmaktadır. Bu nedenle kitap yerleştirmede bu algılama biçimi dikkate alınmalı, öğelerin yerleştirildiği sıra öğrencilerin dikkatini dağıtmamalıdır. Bu nedenle ders kitaplarında öğrencilerin dikkatini kitaptaki konulara çekmek ve görsel sürekliliği sağlamak için tekrar ilkesi oldukça önemlidir (Kılıç ve Seven, 2002).

2.2.3. Görsel Düzeni Oluşturan Öğeler

Görsel düzeni oluşturan öğeler, insanların soyut kavramları zihninde kolay bir şekilde anlamlandırmasında yardımcı olurlar. Ayrıca görsel düzeni sağlayan öğeler amacına uygun kullanılması için doğru yerde ve gerektiği gibi kullanılmalıdır. Görseller sayesinde kelimeler, sözler, doğadaki olaylar zihninizde şekil ve anlam kazanır. Mesela “yıldız” kelimesini okuyan, duyan, söyleyen kişinin zihninde yıldız görseli canlanır ve anlam kazanır,

hafızada kalması daha kolay olur. Görsel tasarımda kullanılan öğelerle hayalimizde canlandırdığımız olayı en uygun şekilde düzenleriz.

Ders kitapları görsellerle zenginleştirilmiş öğretim materyalleridir. Ders kitaplarında bulunan bu görseller şekilleri, renkleri, boyutları ve daha birçok özellikleri sayesinde öğrencinin ilgisini çeker. Bu sayede de öğrencinin görseller yardımıyla metne olan ilgisi artar ve metni anlamlandırmada kolaylık çeker. Kitaplar, içerisinde uygun sayıda ve yeterlilikte görseller içerdiğinde öğrencinin konuyu net olarak anlamasında, metin ve görseller arasında bağ kurmasında, metin hakkında görsellerden yararlanarak tahminlerde bulunmasında ve öğrencinin ilgisini, dikkatini derse yöneltmesinde yardımcı olur. Öğrenciler görsel zekâlarını kullanarak öğrendikleri yeni bilgileri daha iyi kavrarlar. Görseller metnin soyutluğundan sıyrılıp somutlaştırma adımıyla öğrencilerin metni anlamasını kolaylaştırarak metinle ilgili çıkarımlarda bulunmalarına yardımcı olur (Kanca, 2020, s. iv).

Görsel öğeler estetik değer taşıdığından kitaplarda ilk olarak dikkat çeken öğelerdir. Öğrenciler görsellere olan ilgileri ve meraklarından dolayı metni de merak ederler. Bu sayede görseli merak eden çocuk görsele ait metni de merak edeceğinden derse olan ilgisini canlı tutmuş olur. Öğrencilerin derse olan ilgi ve dikkatlerini canlı tutabilmek adına görseller renkli, canlı ve her zaman dikkat çekici olmalıdır.

Ders kitaplarının önemli bir unsuru da resimlerdir. İçeriği ne kadar iyi olursa olsun kitabın öğrenciyi kendine çekebilmesi için içeriğe gösterilen özenin görsel tasarım elemanlarının seçiminde ve kullanımında da gösterilmesi gerekmektedir. İyi bir resim ve metin bir ders kitabı için gereklidir fakat bunlar bir arada uyumlu ve etkili kullanıldığında bütünlük oluşturur. Ders kitaplarında kullanılan görsel tasarım öğeleri bilgi kaynağı olma, bilgileri zenginleştirme, ilgi odağı olarak dikkati yönlendirme, konuları özetleme, olgu ve kavramlar arasındaki bağlantıları gösterme gibi amaçlarda kullanılabilir. Ders kitaplarındaki bilgiler resimlemeler, haritalar, tablolar, grafikler, şemalar, fotoğraflar, diyagramlar ve planlar gibi tasarım öğeleri ile desteklendiğinde davranışın kalıcı hale gelmesi kolaylaşacak, öğretim ortamı ve süreci canlı, ilgi çekici ve aktif hale gelecektir. Metne, konuya uygun aynı zamanda öğrencinin gelişimsel özelliklerine uygun resim ve fotoğraf dışında diğer tasarım öğelerinden faydalanılması ders kitaplarını daha da işlevsel hale getirecektir (Yıldız, 2015, s. 2).

Ders kitaplarında görsel araçların amacına hizmet etmesi ve sistemli bir şekilde bulunması görsel düzeni oluşturmaktadır. Görsel öğeler, bilgi vermek, bilgileri desteklemek, ilgi ve dikkati çekmek, konuları özet halde sunmak, olgular veya kavramlar arasındaki bağlantıları göstermek, zihinde anlaşılması güç olan karmaşık durumları açıklamak ve netleştirmek amacıyla kullanılır. Ders kitabının görsel öğelerle zenginleştirilmesi ders

kitabının kısmen de olsa ekonomik olmasına ve öğretim sürecinin daha aktif hale gelmesine yardım eder (Eğedemir, 2017, s. 26-27).

Ders kitaplarında görsel öğeler; gerçekçi, benzer ve düzenleyici olmak üzere üç grupta incelenmektedir:

Gerçekçi Araçlar: Bir nesnenin gerçekte olduğu hali gibi aktarılmasıdır. Kitaplarda gerçekçi araçlara fotoğraf olarak yer verilmektedir. Fakat ilköğretim ilk sınıflarda fotoğraf, çocukların hayal güçlerine göre farklı anlamlar oluşturacağından dolayı mecbur kalmadıkça tercih edilmemelidir (Yücel, 2023, s.34).

Benzer Araçlar: “Ders kitaplarında benzer araçlar olarak resim ve karikatürler kullanılır.” Resim, bir nesnenin kalem veya boya gibi malzemelerle kâğıda aktarılmasına denilmektedir. İlköğretim birinci kademedeki çocukların dikkatini gerçek çizimler yerine “hayali çizimler” daha çok çekmektedir. Karikatürler, çocukların ilgisini tam anlamıyla görsele çekecek şekilde tasarlanmış güldürücü ve düşündürücü görsellerdir. Karikatürler amaca hizmet edecek nitelikte ve anlatılmak isteneni doğru şekilde izah edecek şekilde tasarlanmalıdır (Yücel, 2023, s.34).

Düzenleyici Araçlar: “Grafikler, şemalar, tablolar ve haritalar bilgileri daha anlaşılır bir biçimde somutlaştıran araçlardır.” Düzenleyici araçlar, soyut kavramları görselleştirerek daha kalıcı öğrenmeler sağlamak ve görsel araçlara dikkat çekici bir nitelik kazandırmaktadır (Yücel, 2023, s. 34).

Görsel tasarım kavramı, resim, heykel, grafik, baskı, endüstriyel, moda, mimari vb. gibi alanlarda belli aşamalardan geçirilerek yapılan ve birbirinden farklı konuları ele alabilen, özgün tasarımların tamamıdır. Görsel tasarımda kalem, fırça, oyma kalemleri ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilgisayar programları, çizim tabletleri gibi farklı ve yeni birçok araç kullanılabilmektedir (Uzun, 2020, s. 4).

Görsel-uzamsal zekâya sahip olanlar; biçim, çizgi, renk, şekil, desen, yer ve zaman gibi öğelere ve bu öğeler arasındaki ilişkilere duyarlıdırlar. Görsel-uzamsal zekâsı gelişmiş kişiler; olayları veya öğeleri görselleştirerek, şekillerle, renklerle ve çizgilerle ilişkilendirme yaparak en iyi öğrenmeyi sağlamaya çalışmaktadırlar (Türkeç, 2022, s. 45).

Görsel materyaller sayesinde öğrencilerin birden fazla duyu organlarına hitap ederek dersin verimliliği artmaktadır. Temel dil becerilerinin gelişmesinde ve görsel zekâ alanında ders kitaplarında kullanılan görsel materyaller oldukça katkı sağlamaktadır.

2.2.3.1. Resimler

İllüstrasyon, anlam olarak izah edici anlamını taşımaktadır. Daha çok kitap içi metinleri açıklayıcı yönlerini güçlendirmek ve daha net anlaşılması amacıyla yapılan resimlerdir. Eğitimde uzun yıllardan beri kitabın yerini hiçbir eğitim-öğretim ortamı tutmamaktadır. İçeriği ve işlevi bakımından her daim yerini korumaktadır. Bu nedenle öğrencinin ilgisi ve dikkatini canlı tutmak mecburiyetindedir. Bundan dolayı kullanılan resimler ilgi çekici olmalıdır (Kayabekir, 2010, s. 34).

Türkçe ders kitaplarında en fazla kullanılan görsel öge illüstrasyondur. Bizlere iletilmek istenen mesajların kısa yoldan anlatıldığı görsel iletişim yönteminden bir tanesidir. İllüstrasyonların kullanılma amacı, çocuğun algılamasını pekiştirmektir. İllüstrasyonlar kavramlar oluşturabilir ve tek başına anlam bütünlüğünü de sağlayabilir. Okuyucunun ilgisini çeker, görsel kültür ve beğeni düzeyini yükseltir ve metinde geçen olguyu görsellerle anlatır (Baş ve Yıldız, 2014).

Ders kitaplarında görsel düzenin sağlanmasında başta gelen ögelerden biri resimlerdir. İllüstrasyonlar (resimleme) olarak da bilinen resimler verilmek istenen mesajı görsel yolla anlattığından ders kitaplarında çocuğun algılamasını pekiştirmek amacıyla tercih edilir. Öğrenme ve öğretme sürecinin nadide parçasıdır. Resimler metni açıklamak, tamamlamak, süslemek, yeni yorumlar katmak ve çocuğun hayal dünyasını zenginleştirmek amacıyla kullanılır. Resimlerin hatırlanması metne göre daha kolaydır. Metin ile birlikte verilen resimlerin hatırlanması ise daha da kolaydır. Bu yüzden anlaşılması güç, karmaşık metinleri aktarırken resimlerden faydalanılır. Bu bize kelimelerinin yetersiz kaldığı, hedef kitleyi yeteri kadar etkileyemediği, anlatılmak isteneni eksiksiz anlatamadığı noktalarda resimlerin devreye girmesini anlatmaktadır (Uzuner vd, 2010).

Resimler metinde bahsedilen olguyu görselleştiren, çocuğa bilgi vermenin ötesinde çocuğun dikkatini çeken, görsel kültür ve beğeni düzeyini yükselten görsel düzeni oluşturan tasarım öğelerindendir. Resimleme yapmak, konuyu basit bir şekilde ve odak noktalarını el alarak özetlemek, anlatımı kuvvetlendirmek ve netleştirmek, kalıcı izli bir öğrenme gerçekleştirmek için çalışan çizimsel bir dildir. Resimler çoğunlukla çocukların hayal dünyalarını genişleten, onları keşfe çağıran, duygu ve düşünce dünyasının sınırlarını genişleten iletişim araçlarındandır. Resimler yorum kattığımız öğelerdir. Resimler de bir dildir, her dilin belli başlı kuralları olduğu gibi resimlerin de bir dil olduğu ve dilin gerektirdiği bazı kuralları olduğu unutulmamalıdır. Bu kurallar tasarlayan kişi tarafından ustalıklı bilinmelidir. Bir konuyu en basit haliyle resimle anlatılması resimleme yapmaktır.

Grafik sanatının bir kolu olan resimler, kelimelerin çeşitli çizim ve boyama teknikleri kullanılarak görselleştirilmesidir. Resimler bir durumu anlatır ve bunların en belirgin özelliği bir öyküyü, olayı, temayı çizgilerle daha ilgi çekici hale getirmesidir (Yıldız, 2015, s. 3).

Resimlemeler ders kitapları için dikkate alınmasını gereken önemli düzen öğeleridir. Resimleme (illüstrasyon) yapmak, yazılı halde verilen metnin anlamını kuvvetlendirmek, genişletmek, metne açıklık getirmek amacıyla kullanılan resimdir. Öğrencinin metni anlaması metinde verilen görselin kalitesi ile eş değerdir. Öğrencilerin metni algılayabilmeleri için verilen resmin gelişimsel özelliklerine ve konu ile bütünlük olarak verilmesine dikkat edilmelidir. Görsellerin soyut ve karmaşık olan kavramları görselleştirerek onları daha etkili hale getirme, yoğun bilgi içeren metinleri kolayca anlamlandırabilme, sözcük dağılımlarını genişletebilme, gözlem ve hayal gücünü genişletme gibi etkileri mevcuttur (Eğedemir, 2017, s. 27).

Estetik algı çocukların gelişimsel dönemlerinde önemli bir öğe olarak karşımıza çıkar. Çoğunluğun inancına göre resimle desteklenen metin, verilen bilgiyi öğrenmekte yardımcı olmaktadır. Resimler okuyucuya, örnekler sunarak metin bilgisini anlaşılır kılmada yardımcı olur (Türkeç, 2022, s. 45).

Resimleri anlaşılması güç, karmaşık, zor ve soyut konuları, kavramları anlatırken ve öğrencilerin en kolay şekilde anlamlandırması için kullanılmaktadır. Sözel olan ifadeleri zihinlerinde resimler yardımıyla rahat bir şekilde yerleştirme yapabilirler. Ders kitabında yer alan metinlerde, metni tamamlamak, zenginleştirmek adına resimler kullanılır. Kullanılan bu resimler ilk elden kaynaklar olarak bilinir. Öğrencilerin konuya uygun, konuyu açıklayıcı, tamamlayıcı ve konuyu daha da derinleştiren resimlerle metni anlamlandırması beklenmektedir. Resimler konuyu özetlediğinden konunun akılda kalmasında metinlerden daha etkilidir.

2.2.3.2. Fotoğraflar

Fotoğraf elde edilen görüntünün makinadan çıkarılıp kâğıda basılmasıdır. Ders kitaplarında yer alan fotoğraflar; deneyler, tarihi yerler, yerleşim yerleri, çeşitli sosyal aktiviteler, kurum veya kuruluşların çalışmaları, bitkiler, hayvanlar vb. kullanılmaktadır. Ders kitaplarının eğitsel işlevinin yanında görsel açıdan da dikkat çekici olmalıdır (Kılıç ve Seven, 2002).

Fotoğrafların her zaman belgeleyici özellikleri mevcuttur. Belgeci olmanın ön koşulu doğruluktur. Fotoğraflarda belge değeri taşıdığından gerçeğe yaklaşan fotoğrafların

inandırıcılığı yüksektir. Fotoğraflar yapay veya doğal, kurgusal veya kendiliğinden olan görüntülerden oluşmaktadır. Bu yüzden fotoğraf hem yansıtmanın hem de doğrulamanın objektif bir kanıtıdır. Ders kitaplarında yer alan fotoğraflar bu kompozisyonlar için profesyonelce çekilmelidir. Fotoğraflar, ders kitabında konuya bütünlük getiren önemli unsurlardandır. Konuya uygun olması ve metin ile aynı sayfada ve paralel olması önem arz eder. Fotoğrafları ders kitaplarında yer verirken dikkat edilmesi gereken bazı önemli noktalar vardır. Bunlar;

- Bir fotoğraf sadece bir olayı ifade etmelidir.
- Fotoğrafta yer alan kişi fotoğraf çekiniyor gibi poz vermemelidir.
- Fotoğraflar doğal ortamda ele alınmalıdır.
- Fotoğrafların çözünürlüğü en iyi derecede olmalıdır.
- İletilmek istenen konu fotoğrafın merkezinde olmalı ve gereksiz ayrıntılardan uzak durulmalıdır.
- Fotoğraflar, öğrencilerin gelişimsel ve zihinsel gelişimine göre seçilmelidir.
- Işığa dikkat edilmeli ve fotoğraf silik olmamalıdır (Türkeç, 2022, s. 49-59).

Fotoğraf bir konunun açıklanmasında kullanılan görsel öğelerdendir. Ders kitaplarında illüstrasyonlar kadar fotoğraflara da yer verilmektedir. İlkokul ders kitaplarında fotoğrafların bilinçsizce kullanıldığı gözler önündedir. Fotoğraflar da illüstrasyonlar kadar öneme sahiptir. Fakat yapılan araştırmalar bize illüstrasyonlar kadar çocuklar üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir. Baş ve Yıldız (2014)'a göre çocuklar fotoğrafları kuru, katı, yavan, espriden uzak bir anlayışa sahip olarak nitelendirmektedirler. Bir tarihi olayı ya da bir eseri, belgeyi fotoğrafla göstermek elbette yerinde bir kullanım olacaktır. Fotoğraf kullanımını sınıf kademesi ilerledikçe kullanımını arttırmak daha doğru bir kullanım olacaktır (Baş ve Yıldız, 2014).

Bir olayı veya durumu gerçeğe en yakın olarak anlatma sanatı fotoğraflamaktır. Öğrencilerin sınıfa taşınması mümkün olamayan varlıkları, cisimlerin anlatılmasında fotoğraflar ön plandadır. Çocukların gelişimsel ve bilişsel dönemleri göz önünde bulundurularak fotoğraflara yer verilmelidir. Somut dönemde resimlere daha fazla yer verirken sınıf seviyesi ilerledikçe ve öğrencilerin soyut dönemlerinde fotoğraflara daha fazla yer verilebilir.

2.2.3.3. Tablolar, Grafikler, Şemalar

Sayısal verileri görselleştirerek veriler hakkında bilgi vererek daha anlaşılır hale gelmesinde kullanılan görsel öğelerdir. Ders kitabında verilen bilgilerin, konuların, olay ve olguların monoton olarak aktarılması öğrenciler için sıkıcı hale gelip dersten uzaklaştırılmasına neden olur. Verilen konunun tablo ve grafiklerle sunulması öğrenciler için ilgi çekici hale gelmektedir. Tablo ve grafikler soyut işlemler dönemi öğrencilerinde daha çok kullanılırken ilkökul dönemi olan somut işlemler dönemi çocukları için daha az yer verilir. Çünkü somut işlemler dönemindeki çocuklar çıkarımda bulunmak ve soyut düşünebilmek için henüz olgunlaşmamışlardır. Bilgilerin anlaşılabilmesi için kullanılan görsel öğelerin uygun olduğu yerde kullanılması gerekmektedir. Hepsinin bir arada kullanılması karmaşıklığa neden olup öğrencilerin sıkılmasına neden olmaktadır. Görsel öğeler algılamayı ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır (Eğedemir, 2017, s. 28).

Ders kitaplarında grafik, çizelge ve tablolar kullanılırken bu unsurların açık, anlaşılır, doğru numaralandırılmış ve renk tercihleriyle uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Diyagramlar, öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştırması, konuyu daha iyi özümsemesine yardımcı olması, görseli ilgi çekici hale getirerek daha sürdürülebilir öğrenme sağlaması ve bilgileri en uygun şekilde özetleme olanağı sağlaması nedeniyle eğitim sürecinde faydalı bir materyaldir (Gevrekçi, 2001).

2.3. Ders Kitaplarında Görsellerin Önemi ve İşlevleri

Günümüzde bilginin hızlı yayıldığı dönemde görsellik, daha da ön plana çıkarak ilerleme kaydetmiştir. Çoğu eğitim bilimci çocuğun öğrenmesinde görselliğin çok büyük katkılarının olduğunu öne sürmektedir. Görsel öğeler metinlere kıyasla daha kalıcı ve hızlı bir şekilde kavramaya ve anlamaya yardımcı olmaktadır ve daha dikkat çekicidir. Görsel öğeler öğrencilere soyut kavramları ve karmaşık gelen bilgilerin aktarılmasında daha etkilidir (İşcan ve Cımbız, 2018).

Kullanılan resim ve fotoğrafların çocuğun ilgisini ve dikkatini çekmede buna bağlı olarak da öğrenme üzerindeki etkisi fark yaratır. Çocuğun maruz kaldığı görsel öğeler ve fotoğraflar belleğinde yer eder. Davranış olarak yansır. Fotoğraf, resimleme ve bu tamamlayıcılara yer vererek eğitim öğretim hayatı daha canlı tutulabilir (Türkben, 2019).

Türkçe ders kitaplarında bulunan resimler çocuğun figüratif düşünme becerilerini geliştirecek düzeyde olması beklenmektedir. Çocuklarda okumaya karşı ilgi, istek ve olumlu tutum geliştirebilecek düzeyde resimler kullanılmalıdır. Bunun sağlanabilmesi adına da

resimlerin çocukların gelişim özelliklerine dikkat edilmeli, çocuğa görelilik ilkesi dikkate alınmalı, görseller kullanım amacı dolayısıyla metinle uyum içinde verilmelidir. “Resimli kitaplar, çizimleri sözcüklere ve birbirlerine iliştiirerek, yine sözcükleri ve resimleri fikirlere iliştiirerek, çocuğun dünyasını sadece sözcüklerin ya da sadece çizimlerin başaramayacağı ölçüde genişletir” (İgit, 2023).

Kitaplarda kullanılan görsellerde, işlem öncesi dönemi çocuklarda fotoğraf ve resimlerin bir arada kullanılmaması gerektiği, çocuğun resim yapma isteğini ortadan kaldırdığına ve resimlerin fotoğraflardan daha çok ilgilerini çektiği belirtilmiştir (Gözütok, Ulubey, Yılmaz, Hamsi ve Dinçer, 2015).

Tarih boyunca görseller, en eski iletişim araçlarından biri olmuştur. Yazının icadına kadar insanlar, anlatımlarını görsel öğelerle yapmaktaydılar. Yazının icat edilmesiyle birlikte yazı ve resim bir arada kullanılarak iletilmek istenen mesajın en iyi şekilde iletilmesine, kalitesinin artmasına ve iletilen mesajın daha iyi anlaşılmasına yol açmıştır. Resimler kendi başlarına büyük bir öneme sahip olduğu gibi metinle birlikte ele alındığında anlamı tamamlama, açıklama, genişletme ve metne yeni anlamlar katarak onları zenginleştirme gibi özelliklere sahiptirler. Çocuğun beğeni ve seçim yapmasına izin verirken iyi-kötü, güzel-çirkin, vb. değerlerin ayrımını yapmasına olanak sağlamaktadır. Estetik değerler taşıyan bu görseller çocukların konulara, olaylara, olgulara ve toplumsal ilişkilere farklı açılardan bakmayı, farklı düşüncelerle yaklaşmayı ve estetik kaygı kazandırmayı amaçlamaktadır

Görsel öğeler, öğrencilere iletilmek istenen mesaj hakkında bilgi verir, bilgileri örneklerle destekleyerek zihinde yapılanmasını sağlar, okuyucunun dikkatini çekerek onları konuya yönlendirir, konuyu kısaca özetler, kavramlar arasında bağ kurarak soyut ya da anlaşılması karışık olan konuları somutlaştırma ve anlaşılır hale getirme gibi önemli işlevleri vardır.

Türkçe öğretiminde çeşitli görsel öğeler kullanımı öğrencilerin dil becerilerinin gelişmesinde olumlu etki sahibidir. Türkçe ders kitapları herhangi bir çocuk kitabından farklı resimlenir. Estetik değerin yanında metinle bağ kurarak bilgilendirme de yapar. Sanatsal değerdan yoksun olan ders kitapları ulaşmak istediği hedeflere tam anlamıyla ulaşamaz. Türkben’e (2019) göre görsel düzenlemelerin öğrenmeyi etkilediği bilinmektedir. Ders kitaplarında kullanılan görsellerde sıcak ve canlı resimlerin kullanımına dikkat edilmelidir.

Eğitimciler görsel öğrenmenin çocuklar için öğrenmede en etkili yollardan biri olduğunu belirtmektedirler. Görseller, yazılara göre daha dikkat çekici ve hatırdan kalıcıdır. Görsel materyallerin etkililiği, onları kullanan kişinin kişilik özelliklerinden etkilenmektedir. Aslında görsel materyalleri kullanan kişilerin ön bilgileri, görsel materyallerden ne ölçüde

yararlanacaklarını etkilemektedir. Örneğin metinde verilen bir harita, metinden öğrenmeyi geliştirebilmekte okuyucunun içerikle ilgili ön bilgisi varsa haritaların etkililiğini daha da arttırabilmektedir. Görsel öğelerin yazılı materyallere göre kullanımının daha yaygın olduğu bilinmektedir (Schwartz vd. 1998).

Görsel öğelerin yerleşimi monotonluktan kaçınılmalıdır. Görsel öğeler sayfada her zaman aynı yere yerleştirilmemeli, sürekli çerçevelenmemeli ve her zaman aynı boyutta olmamalıdır. Ders kitabında görsel öğeler sayfaya okuma akışını engellemeyecek şekilde yerleştirilmelidir. Görsel öğeler başlıkların altına, metnin ortasına veya paragraf arasına yerleştirilmemeli, görsel öğeler bölümlere ayrılmamalıdır (Keser, 2004).

Çocuklar için masallar ve basit öykülerin zihinde anlamlandırılması kolay olabilir. Fakat ele alınan bir durumun sosyal, etik veya ruhsal yönden incelendiği durumların kısaca daha karışık ve soyut olan imge ve olayların anlamlandırılmasında, görsel öğelerin kitaplarda kullanımı çocuk okuyucu için daha açıklayıcı ve akılda kalıcı olmasına yardım etmektedir. Görsel öğelerin ulaşmak istediği amaç; metni, şiiri veya hikâyeyi görsel açıdan zenginleştirmek ve anlaşılmasında kolay etki oluşturmaktır. Çocuklar görsel öğeler sayesinde kitabın sanatsal açıdan değerini fark edebilirler. Görsel öğeler sayesinde öğrencilerin estetik algısının gelişmektedir. Görseller bakımından zengin bir kitap ile doğa, vatan, yaban hayatı, dürüstlük, nezaket, yetişkinlere saygı, küçüklere saygı gibi asil duygular görsel zenginlikle, akılda daha iyi anlaşılabilir ve zihinlere ulaşmaktadır. Görsellerin bu kadar önemli olduğu noktada çizer konuya hâkim ve yazar kadar bilgili olmalıdır. İlkokul birinci ve ikinci sınıflarda özellikle görsel öğelerin öğrenmeyi arttırdığı görülmektedir (Türkeç, 2022, s. 60-61).

Kişi eğitim-öğretim hayatı süresince birçok sözel ve görsel olaya, kavrama tanıklık etmektedir. Geçmişe dönüp baktığımızda görerek veya görsellerle desteklenerek verilen bilgilerin daha kalıcı olduğunu söyleyebiliriz. Eğitimde görsel öğelerin kullanımıyla kalıcılığı etkileyebiliriz. Bir çocuğun yalnızca duyarak öğrenmesinin %11 oranında olduğu veriler arasındadır. Eğer bu öğrenme gerçekleştirilirken görsel öğelerden de destek alınır bu oran %83'lere kadar ulaşmaktadır. Eğitimde kullanılan görseller çeşitli yöntemlerle oluşturulabilmektedir. Bunun en kolay olanı ve en sık kullanılanı ders kitaplarında yer alan görsel öğelerdir. Bu görseller, şekil, şema, grafik, tablo, karikatür, harita, fotoğraf ve resimlerdir. İlkokul öğrencileri için görsel öğeler ön plandadır. Görseller sayesinde soyut olanı somuta, karmaşık ve zor olanı basit ve daha anlaşılır olana dönüştürebiliriz. Günümüzde ders kitaplarında yer alan görsel içeriklerin daha fazla yer almakta olduğu bilinmekte fakat bu görsellerin amaca yeterince ulaşmadığı gözlemlenmektedir. Yapılan çalışmalara göre ders

kitaplarında görsellikle ilgili bazı sorunlar olduğu bilinmektedir. Görsel tasarım ilkelerinin yeterince dikkate alınmadığı, görsellerin yerleştirilmesi konusunda tutarsızlık olduğu bilinmektedir (Yücel, 2023, s. 10-12).

Resimler kitaplarda işlevsel oldukları için kullanılmaya devam etmektedirler. Resimler çocuklarda hayal gücünün gelişmesine ve güzellik duygusunun oluşmasına yardımcı olurlar. Resimler ele aldığı metni betimledikleri için zihinde daha iyi anlaşılmasında etkilidir. Görsel öğeler metne yorum yapma hakkını bize verirler. Öğrencilerin dağınık olan ilgilerini ilgi çekici ve estetik açıdan güçlü bir görsel öge ile metne çevirebiliriz. Yazılı olan materyallerde metni destekleyerek doğru ve etkili görsel kullanmanın önemini, kavrama yapmaya yardımcı olmayı, dikkat çekici özelliğinin yanında motive etme, soyut ve karışık olan kavramları daha basite indirgeyerek görselleştirme, hatırlamayı kolaylaştırma gibi etkileri bulunan görsel öğeler öğrenciler için son derece öneme sahiptir. Ders kitaplarında yer alan görsel materyallerin hedef kitleye uygun sembollerle tasarlanmış olmasına dikkat edilmelidir (Yıldız, 2015, s. 3-5).

Eğitim açısından bakıldığında öğrencilere okutulan kitaplarda yer alan görsel öğelerin öğrenme üzerindeki etkisi deneysel çalışmalarla kanıtlanmıştır. Görsel öğelerin yazılı materyallere göre daha kalıcı olduğu da çeşitli çalışmalarla kanıtlanmıştır. Bahrack ve Vittlinger yaptığı araştırmaya göre, ders kitaplarında bulunan görsel öğelerin hatırlanmasına dair bir araştırma yapmışlardır. Araştırmacılar çalışmada bir grup deneye mezun olduktan 10 yıl sonra okudukları ders kitaplarının kapaklarını, resimli ve yazılı sayfalarını göstererek ne hatırladıklarını ifade etmelerini istemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre deneklerin çoğunun kitabın sözel bilgilerini hatırlayamadıklarını fakat görsel öğeleri çok iyi hatırladıkları saptanmıştır. Görsel öğeler iletişimi, düşünmeyi ve öğrenmeyi desteklemektedirler. Bu desteğin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için görsel öğelerin bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Resimlerin okuyucuya sağladığı okuyucuyu motive etme, yaratıcılığı geliştirme, zihinsel iskelet oluşturma, estetik değerlendirmeyi şekillendirme ve çocukların ana dilini bilinçli ve doğru kullanabilme ve okuma-yazma yapabilmesini teşvik etme gibi yararları sayılabilir (Kayabekir, 2010, s. 22-24).

Görseller basit ve anlaşılır olmalıdır. Mesaj doğrudan iletilebilecek kadar ayrıntıya sahip olmalıdır. Detaylarda boğulan resimler ilgiyi dağıtacağından yerinde ve doğru kullanılmalıdır. Çizimlerde karakterlerin hareketleri net bir şekilde çizilmeli, görsel unsurları oluşturan formlar ne tamamen gerçekçi ne de tamamen soyut olmalıdır. Görsel öğelere bakarken göz genellikle sol üst köşeye odaklanacağından vurgulanması gereken öğeler sol üst köşede yer almalıdır. Vurgulanacak öğeler için oklar veya yönlendirici araçlar kullanılmalı,

dikkati üzerine çekebilmek adına diğer renklerden daha parlak renkler kullanılmalıdır. Vurgu yapılacak öğeler diğer öğelerden boyut olarak daha büyük çizilmeli ve zıtlık sağlanmalıdır. Görsel unsurlar ile dinamiklik sağlayarak izleyicinin dikkatini çekeceğinden asimetrik denge kullanılmalıdır. Boşluk ve doluluk oranları dikkate alınmalıdır. Görsel materyallerde renk, aslına uygunluğu artırmak, öğeleri vurgulamak ve duygusal tepkiler yaratmak için kullanılmaktadır. Renk, önemli bilgi ve detayları göstermek, benzerlik ve farklılıkları belirtmek, güzelliği çağrıştırmak amacıyla kullanılmalı ancak renk sayısı en fazla dört renkle sınırlandırılmalıdır. Görsel öğelerin boyutları amaca uygun olmalı ve görselin okunabilirliğini sağlamalıdır. Bir görsel unsurun içeriği detay gerektiriyorsa boyutu büyük ve geniş tutulmalı ancak tüm sayfayı kaplayacak kadar büyük görsel unsurlardan kaçınılmalıdır (Şahin, 2014).

Resimler öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun şekilde metne uygun ve metin ile bütünleşik olacak şekilde verilmelidir. Resimlemeler soyut ve karmaşık verilen bilgiyi görselleştirerek anlaşılır hale getirir, öğrencinin metni daha iyi kavramasına olanak sağlar. Öğrencilerin hayal güçlerine hitap ettiği için sözcük dağarcığını genişletmede, gözlem yeteneğini geliştirmede etkilidir. Ders kitaplarında kullanılan resimlemeler, öğrencilerin hayal gücüne, gelişim özelliklerine uygun olmalıdır. Metinle uyumlu olarak öğrencinin metni en kolay şekilde anlamasına yardımcı olmalıdır. Bu şekilde hazırlanan ders kitapları öğrencinin hafızasını güçlendirecek, unutmayı engelleyecek, anlamayı kolaylaştıracak, metni ilgi çekici hale getirecektir.

Görsel öğeler öğrencilerin görsel düşünme becerilerini etkilemektedir. Görsel öğelerin öğrencileri düşünmeye sevk edebilmesi, öğrencilerin dikkatini çekebilmesi, belli özelliklere sahip olması için renk, boyut ve görsellik bakımından hitap ettiği kitlenin ilgisini çekebilmelidir. Görsel öğeler öğrencilerin hayal güçlerini harekete geçirir, düşünme becerilerini genişletir, heyecanlandırır, estetik algısını zenginleştirir ve öğrenmeye dair olumlu etkiler geliştirir. Görsel öğeler metne uygun, yaratıcı, öğretici, düşündürücü, özetleyici ve bilgilendirici şekilde tasarlanmalıdır.

2.4. Türkçe Ders Kitaplarındaki Görsel Metin İlişkisi

Türkçe ders kitaplarında metinlerin niteliği kadar sunulan görsellerin zenginliği ve yerinde ve doğru kullanımı da bir o kadar önemlidir. Kitaplarda yer alan açıklayıcı resimlemeler, haritalar, grafikler, karikatürler, fotoğraflar, şablonlar, şemalar, şekiller, diyagramlar, grafikler, planlar ve görsel düzenlemeler öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkisi olduğu bilinmektedir (Türkben, 2019).

İlkokul birinci sınıflar için hazırlanmış Türkçe ders kitapları için, öğrencilerin okumayı bilmediğinden veya yeni öğrendiğinden hazırlanan kitaplarda görsel tasarım elamanları daha fazla kullanılmalıdır. Çünkü öğrenciler henüz ilkokul birinci sınıfta görsel okumadan daha fazla yararlanacaklardır. Bundan dolayı kullanılan resimler metinle uyum içinde olmalı, metne bağlı kalmadan görsel öğelerle birlikte iletilmek istenen mesajı öğrenciye aktarması gerekmektedir (Tural, Şahan, Işık ve Özdemir, 2017).

Resimler öğrencilerin metni tahmin etmesine yardımcı olmalı, bulunduğu metnin başlığını desteklemeli, metnin içeriğine uygun olmalı, metnin ana fikrini/duygusunu destekler nitelikte olmalı, resimleri yerleştirilmesinde zemin- fon ilişkisi göz önüne alınmalı, resimlerde kullanılan renkler canlı ve net olmalı, öğrencilerin dikkatini çekebilmeli, öğrencilerde estetik zevk uyandırmalıdır. Ders kitabında bulunan metinlere ait görseller, öğrencilere metin hakkında ipucu vermelidir. Bu sayede öğrenciler okuduklarını anlamada daha rahat edecek ve anlamlandırmada zorluk çekmeyeceklerdir (İşcan ve Cımbız, 2018).

Resim ile resme ait olay aynı sayfada yer almalıdır. Anlatılan olay ile resim aynı sayfada yer aldığı okuyucunun hikâyeyi daha rahat anlamlandırmasına yardımcı olur (Demirel, Kökçü ve Akbaba, 2018). Resimler de metinler gibi bir olay örgüsü meydana getirir bizlere bir kompozisyon örneği sunar. Resim ve metin kullanımı üç şekilde karşımıza çıkar: Resim ve metin yan yana veya aynı sayfada yer alır. Bu yerleştirmede çocuk metni okur arada resimlere bakar tekrar metni okur ya da resimlere bakar metni öyle okur. Bu sayede metinde anlatılanlar resimle desteklenir. Diğer bir yerleştirmede resim önce metin sonra verilir. Bu sayede çocuk resimlerden hareketle tahmin etme becerisini kullanarak metni tahmin etmeye çalışır. Diğer bir yerleştirmede ise metin önce resim daha sonra verilir. Bu yerleştirmede de öğrenci metni okur, okuduğu metni görsel öğeler yardımıyla daha da pekiştirir (Baş ve Yıldız, 2014).

Çocuklar beğendikleri ve farklı olan, onlara hitap eden resimleri kolay kolay unutmazlar. Bundan dolayı renkli, doğru tasarlanmış, metni yansıtan, çocukların gelişim özelliklerine hitap eden tasarım ilkelerine uygun olan bir resim ve metin onların dikkatini daha kolay çekecek ve kalıcı hale gelecektir. Resimlerin ayrı bir anlatım gücü vardır. Resimler metni anlatırken, metnin ana düşüncesiyle örtüşmeli, metne zenginlik katmalı, yeni ayrıntılara değinmelidir. Tüm bunlar çocukların yaratıcılıklarına ve hayal güçlerine destek olarak onlara yeni düşünce yapıları oluşturmaktadır.

Metinde vurgulanan önemli noktaların resimde de vurgulanması gerekir. Hitap ettiği kitlenin ilgisini çekerek metnin zihinde daha kolay ve anlamlı şekilde şekillenmesi sağlanır. Metni andırması değil anlatması gerekir. Metinle örtüşen resimler parçanın zihinde doğru

yapılanmasını sağlar. Birbiri ile uyum içinde olan metin ve resim görsel zenginlik sayesinde çocukların zihninde kalıcı hale gelir.

Türkçe ders kitaplarında görsel öğelerden yardım alırken okuyucunun gelişim özellikleri, dil özellikleri dikkate alınmalı, Türkçeye uygun görsellerle ifade edilmelidir. Görsel öğeler metinle okuyucu arasında bağ kurarken, okuyucunun dikkatini toplamasına ve metni anlamasına yardımcı olur. Demirel'e (1996) göre resimli metinlerin resimsiz metinlere oranla daha iyi anlaşıldığını ifade etmektedir.

Ders kitaplarındaki resimlemeler metin ile bağlantılı olmalıdır. Anlama katkısı sağlamalıdır. Resim-metin bütünlüğü oluştururken aynı zamanda estetik kaygı da gütmelidir. Estetik değer taşıyan ve metin-resim bütünlüğü taşıyan ders kitapları öğrenmeyi olumlu yöne etkiler. Ders kitaplarının tasarım elemanlarından biri olan görsel öğeler öğrencilerin öğrenme düzeylerinde olumlu etki sahibidir.

Ders kitaplarında kullanılan resimlerin önemi gün geçtikçe işlevsel hale gelmektedir. Resimler ile metin arasındaki anlam bütünlüğü ve uyum dikkat edilen noktalardandır. Resimler metinlerin ana fikrine uygun olarak tasarlanmalıdır. Resimler soyut olan kavramları somut hale getirdiği için ilkökul düzeyinde daha fazla yer verilmelidir.

Resim ve metinler aynı anlamı içermektedirler. Birbiri ile uyumlu olmak durumundadırlar. Resim metin ne anlatıyorsa onu göstermektedir. Resimler metnin zenginleştirilmesinde, anlamın genişletilmesinde rol oynamaktadırlar. Resimler detaylara işaret ederken, yeni çağrışımlar kazandırmaktadır. Resimler metinlerin tamamını değil, seçilmiş yönlerini anlatırlar.

Yapılan çalışmalar sonunda resimlerin öğrenme üzerinde kolaylaştırıcı etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Deneysel çalışmaların %98'inde resim kullanılan metinlerin resim kullanılmayan metinlere oranla daha iyi anlaşıldığı ortaya konulmaktadır (Demirel, Kökçü ve Akbaba, 2018).

Çakmak ve Kaçar (2020) resim- metin ilişkisinin incelendiği çalışmada, resim metin ilişkisinin olumlu ve faydalı olduğu ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Çakmak ve Kaçar (2020) 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabının resim-metin ilişkisi açısından değerlendirilmesinin ele alındığı çalışmada, resimlerin öğrenciler tarafından yeterince net bir şekilde algılanmadığı sonucuna ulaşırken, bu kitapta kullanılan tüm resimlerin birbiri ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Baş ve Yıldız (2014), Demirel, Kökçü ve Akbaba (2018) yaptıkları çalışmalarda Türkçe ders kitaplarında resim ve metinlerin yerleştirilmesinde zemin-fon ilişkisinin korunduğunu tespit etmişlerdir. Egedemir (2017) "7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının

Görsel-Metin İlişkisi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezi sonucunda; “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesinde görsel öğelerin konuya uygun olarak verildiği, bu konuların haritalarla, fotoğraflarla, minyatürlerle vb. görsel öğelerle desteklenmiştir. Fakat konu bu kadar çeşitli görsel öğelerle desteklendiğinde göz yormasına ve öğrencinin dikkatinin dağılacağını düşündürmektedir. Gülersoy’a (2013) göre görsel ve metin uyumunun dışında ders kitaplarında yer alan görsellerin ne anlama geldikleri görsel için uygun bir yerde ifade edilmeli ve görseller numaralandırılmalıdır.

Öğrencinin seviyesine uygun bir resimleme, metinlerin resim dili ile zenginleştirilerek yorumlanması sürecine rehberlik edecektir. Resim-metin ilişkisinde ağır basan tarafın resim olabileceğini düşünmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Sözü edilen ilişki eş güdümlü bir biçimde, birbirini tamamlayacak şekilde devam ettirilirse gerçek bir resim-metin ilişkisinden söz edilebilir (Yıldız, 2015, s. 6-8).

Görsel materyaller metinle birleştiğinde öğrenciye etkili bir bilgi akışında bulunması için, metnin içeriği ile doğrudan ilişkisi olması gerekir. Metinle kullanılan görsel öğeler hem metni destekleme hem de metinde yer almayan ama sezdirilen eşsiz bilgiye kapı aralamaktadır. Görsel materyaller metin ile uyum içinde olduğunda öğrenci tüm odağını metne verecektir. Çünkü görsel materyaller metindeki bilgisel bağlantıları güçlendirerek resim-metin birliğini oluşturmaktadırlar (Kayabekir, 2010, s. 24).

Metin ile görsel öğeler birbirinden ayrılmayan iki parça olarak bir bütünü oluştururlar. Görsel materyaller bilgiyi netleştirdiğinden öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkisi bulunmaktadır. Yazılı metinle birlikte kullanıldığında etkililiğini daha da artırmaktadır. Yazılı materyallere göre görsel materyaller iletişim aracı olarak daha yaygındırlar. Kullanılan görsel öğelerin içerikle eşleşmesi gerekmektedir. Görsel materyallerin ve metnin kendi içinde bir bütün olup tutarlı olması gerekmektedir. Araştırmalar metnin resimlerle birlikte verilmesinin, resim ve metnin ayrı ayrı verilmesinden daha etkili olduğunu göstermektedir. Metin ile onu destekleyen görsel unsurların arasına ilgisiz metin veya görsellerin eklenmesi etkililiği azaltmaktadır. Bu nedenle metin ve görsellerin birbirini tamamlayıcı şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Özellikle görsel öğelerin metnin üstüne, yanına veya altına yerleştirilmesi gerekmektedir; çünkü metin ve görsel öğelerin aynı veya farklı sayfalarda birbirinden uzak olması mesajın etkisini azaltabilecektir. Bir ders kitabını resimlendirirken metni okuyan kişilerin eseri zihinlerinde canlandırabilmeleri için metinde vurgulanan noktalar resimlerde vurgulanan noktalarla paralel olmalı, resimler kitapta anlatılanlarla çelişmemeli, küçük yaşta okumaya yönelik ilgi ve olumlu tutum geliştirmeyi sağlamak amaçlanmalıdır (İşler, 2003; Şahin, 2014).

Metinler ve görsel öğeler birbiri ile uyum içinde olduğu ve birbirini desteklediği takdirde iletilmek istenen mesajın doğru anlaşılmasına, anlamlandırılmasına zemin hazırlar. Bir yapbozun parçaları gibi metin ve görsel öğeler birbirini kusursuz şekilde tamamlamalıdır. Kullanılan metinlerde onlara uygun görsel öge yerleştirilmeli, konunun ana fikrini görsel öge hissettirmelidir. Görselde, metinde geçen önemli olaylar kullanılmalıdır. Kullanılan görsel anlamsız olduğu takdirde, metinle uyuşmadığı anda öğrenci için konudan uzaklaşma, dikkatini verememe başlayıp öğretmen ve öğrenci için büyük bir sorun teşkil edecektir. Öğrenci ilgisi dağıldığında metni ve görsel öğeyi anlamlandıramayacak hatta konuyu yanlış anlaşılmasına sebep olacaktır.

2.5. Eğitimde Program ve Ders Kitapları

Eğitimin temel amaçlarından biri, insanı bilgi ve beceri ile geliştirerek onu yaşama hazır hale getirmektir. Eğitimin işlevleri zaman içinde düşünürler tarafından farklı tanımlarla isimlendirilmiştir. İdealist olanlar eğitimi, Tanrı'ya ulaşmadaki yapılan etkinlikler, realist olanlar eğitimi, insanoğlunu toplumda var olan belirli değerlere göre yetiştirme süreci, Marksist olanlar eğitimi, sorunları minimum düzeyde tutarak üretim faaliyetlerinde bulundurma süreci, Pragmatistler eğitimi, yaşantı sonucu insanda istendik yönde davranış oluşturma süreci, varoluşçular eğitimi insanı sınır durumuna getirme süreci olarak yorumlamaktadırlar.

Eğedemir'e (2017) göre eğitim gelişen teknoloji ve bilim sayesinde meydana gelen değişimlere uyum sağlayan, kendini bu yenilikler karşısında güçlü bulan bir toplum üretmeyi amaçlar. Eğitim, bireyin hayatında önemli beceriler, yetenekler kazandırarak bireyin hayatını geliştirmeye odaklanmaktadır.

Çocuk yaşadığı kültürel toplumu, toplumda meydana gelen olayları ve toplumun bir parçası olarak nasıl bir yer edineceğini elbette eğitim yoluyla öğrenecektir. Toplumların geleceğini etkileyen ve bireylerin bu sürece katılma yolundaki süreçlerin bireylerin yetiştirilme ve onlardan beklenen hedeflerin pratiğe aktarılması yine eğitim yoluyla olmaktadır. Bundan dolayı her toplum kendi ihtiyaçları ve kendi yetiştirilme tarzları doğrultusunda programlar uygular. Bu programlar çağın gerektirdiği koşullar doğrultusunda kendini yenilemektedir. Bu süreç içinde programın dinamik ve kendini yenileyebilmesi önemli hususlardandır (İlhan ve Yazar, 2021, s. 745).

Program genel anlamda yapılacak işin aşamalarını, zamanını ve nasıl yapılacağını gösteren kılavuz niteliğindedir. Yapılacak işi gerekli şartlara uygun olarak yapmanın ön

koşulu belirli bir programa bağlı kalmaktır. Eğitim öğretim de planlı ve programlı yürümesi gereken bir iştir. Ülkenin belirlediği eğitim hedefleri doğrultusunda hedefe ulaşmanın ön koşulu belirli bir programa bağlı kalıp ilerlemektir. Örgün eğitimlerde eğitimin kontrollü olmasındaki önemli unsur hazırlanan eğitim programlarına bağlı kalınmasıdır. Program sunmuş olduğumuz eğitim sürecinin de değerlendirilmesini kapsamaktadır. Öğretim programlarında öğrencilere kazandırılacak olan hedef ve davranışların hangi ünite ve konularla birlikte kazandırılacağı belirlidir. Hangi derste hangi kazanımların kazandırılacağı da bellidir. Bundan dolayıdır ki eğitimde programa bağlı kalmak sürecin aksamadan ilerlemesi ve öğrencinin ulaşılması istenen hedeflere ulaşmasını sağlamak adına çok önemlidir. Kısaca program yol gösterici bir rehberdir. Eğitimde verimin sağlanması, sistemin aksamaması, hedeflere bağlı kalınması açısından program ışığında ilerlemek oldukça önemlidir (Eğedemir, 2017, s. 18).

Öğrenme sürecinde öğrencilerin programın uygulamaya yansıyan kolu olan ders kitapları ile etkileşim içindedirler. Bu süreçte ders kitapları öğrenciler ile program arasında ince bir bağıdır. Aynı zamanda ders kitapları öğretmenin de yol göstericisidir. MEB “Ders Kitapları Yönetmeliğinde” ders kitabı, “Her türlü ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim müesseselerinde okutulması gereken, konuları öğretim programları öncülüğünde hazırlanmış, öğrenim amacını gerçekleştiren basılı eserler” şeklinde tanımlanmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere ders kitapları öğretmen, öğrenci ve program arasında güçlü bir etkileşim söz konusudur (İlhan ve Yazar, 2021, s. 745).

Ders kitapları öğretmenin ne öğreteceğini, öğrencinin ise ne öğreneceğini belirli hedefler altında öğreten en önemli materyallerden birisidir. Eğitim sürecinde birçok farklı öğretim materyali kullanılmaktadır. Bunlar arasında ekonomik olması, kolay ulaşılabilir olması, ücretsiz dağıtılması gibi sebeplerden dolayı vazgeçilmez olarak nitelendirilen en temel öğretim materyali ders kitaplarıdır. Günümüzde merak ettiğimiz bilgiye ulaşmanın en kolay yolu internettir. Fakat buna rağmen yıllardır yerini koruyan eğimin ve öğretimin temel taşı yine ders kitaplarıdır. Kitaplar sayesinde bilgiler saklanır ve gelecek nesillere aktarılma imkânı bulur.

TDK’nin (2013) “Ciltli ya da ciltsiz olarak bulunan, basılı veya yazılı kâğıtların tümü” olarak belirttiği kitap, derste öğretmen için rehber, öğrenci için ise derse daha aktif katılımını sağlayan, ders konusunu anlamasında yardımcı olan ve görsellerle zenginleştirilen bir öğretim aracıdır. Ders kitabı hitap ettiği kitlenin yaş, gelişimsel, bilişsel ve duyuşsal özelliklerine uygun olması gerekçesiyle alanında uzman olan kişiler tarafından hazırlanmalıdır. Ders kitapları eğitim ve öğretim sürecini doğrudan etkileyebilme özelliğine

sahiptir. Ders kitapları içeriğindeki görseller yardımıyla öğrencinin konuyu daha iyi algılamasında, metin ile görsel arasında etkileşim sağlamasında, öğrencinin derse olan ilgisini canlı tutmasında etkilidir. Bu bakımdan ders kitaplarının öğrencilerin ilgilerine hitap etmesi, onlar tarafından beğenilmesi ve resimlerle desteklenmesi gerekmektedir (Kanca, 2020, s. 5-13).

Ders kitabının bir başka tanımı ise eğitim programındaki hedef, içerik, öğrenme ve öğretme süreci ile değerlendirme süreçlerine uygun olarak hazırlanan ve öğrenme sürecinde aktif olarak kullanılan öğretim materyalidir. Ders kitapları MEB tarafından belirlenen ölçütlere uygun şekilde hazırlanmalıdır. Sınıfta dersin işlenmesinde, konuların öğrencilere aktarılmasında, öğrencilerin bilgi ve beceri kazanmasında, konuları tekrar etmesinde, öğrencilerin bilgileri kolaydan zora sistemli bir şekilde programa bağlı kalarak hayata geçirilmesinde ders kitapları oldukça işlevseldir. Geçmişte tek tip olarak hazırlanan ders kitapları gelişen ve değişen dünya koşulları ile günümüzde içeriğini güncelleyerek daha etkinlik ağırlıklı, uygulama yapmaya imkân sağlayan nitelikte hazırlanmaktadır. Tüm bunların yanında bilgilerin güncel olmasına ve estetik değerler taşımaya dikkat edilmelidir (Yücel, 2023, s. 7).

Ders kitapları öğrencinin başarısını etkileyen, okul içi ve okul dışı öğrenme süreçlerini kapsayan ve bu süreçlerin etkililiğini artıran öğretim materyalidir. Eğitimde temel olan materyaldir. Tüm öğrenciler tarafından ulaşılabilir. Bu bakımdan birincil kaynak olarak nitelendirilir. Her seviyedeki öğrenci ve öğretmen için temeldir. Öğrencilere ders kitaplarının ücretsiz olarak verilmesi ulaşılabilirlik ve ekonomiklik açısından değerlidir. Müfredatın uygulamaya konulması bu yolla sağlanır. Bu kitaplar öğrencilerin eğitim-öğretimde faydalandığı en önemli kaynaktır. Ders kitapları eğitim ve öğretimin tüm aşamalarında yer alan, kullanılan basılı materyaldir. Ders kitaplarında sıklıkla kullanılan iki unsur; resimler ve metinlerdir. Çakmak ve Kaçar (2020) metni, belirli bir bağlamda bir veya birden fazla kişinin yazılı, sözlü şekilde ürettiği bir dil dizgesi; resmi ise sanatçının dünyasını görünür kılan öge olarak tanımlamaktadır. Resimli kitaplar öğrencilerin yaratıcılığını güdülemek amacıyla ders kitaplarında önemli işlevlere sahiptirler. Ders kitapları diğer resimli kitaplara göre farklı tasarlanır. Kullanılan resimler öğrencilere metin hakkında bilgi vermektedir. Resimler metni tam anlamıyla yansıtmalıdır. Resimler öğrencilerin dikkatini çekecek düzeyde olmalıdır.

Ders kitapları içerik, görsel tasarım, dil ve anlatım, fiziksel özellikler olarak çeşitli kriterlere uygun olarak uzmanlarca hazırlanır. Eğitim ve öğretimin başarıya ulaşmasında kaliteli bir şekilde hazırlanan kitaplar büyük öneme sahiptir. İyi bir ders kitabı, öğrenci merkezli hazırlanan, öğrencilere kazandırılmak istenen becerileri en kısa ve en doğru yoldan

kazandırmayı amaçlayan, öğrencinin özgür şekilde düşüncelerini, değer yargılarını, estetik duyarlılığını oluşturmayı amaçlayan ders kitaplarıdır.

Ders kitaplarında konuya uygun resimler ve fotoğraflar kullanılmalı. Özellikle illüstrasyonlara sıkça yer verilmelidir. Renk, ışık, çizgi, doku gibi elemanlar ders kitabının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken unsurlardır. Tasarım ilkeleri olan, bütünlük, zıtlık, vurgu, yakınlık, tekrar, hizalama, uygunluk, denge, ahenk gibi ilkeler ders kitabında kazandırılmak istenen becerilerde görev almaktadır.

Tasarım ilkelerinin ders kitabında uygun şekilde yer verilmeli, herhangi bir karışıklığa neden olunmamalıdır. Öğrencinin göz zevkine uygun yerleştirme yapıldığı takdirde eğitim-öğretim süreci istenilen süreçte ilerleyecektir. Ders kitaplarında kullanılan başlıca fiziksel yapı olan; kullanılan malzeme, kitabın ebadı, ağırlığı, kapağı, baskısı, forma sayısı ve ciltlemesi kitabın en iyi şekilde okul içinde ve dışında senelerce yıpranmadan kullanılmasına uygun şekilde ayarlanmalıdır. Kitaplar öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun, sağlam, dikkat çekici, taşınması açısından kolay, baskısı düzgün ve doğru şekilde ayarlanmalıdır. Bu şekilde hazırlanan ders kitapları kullanışlıdır.

Ders kitapları eğitim- öğretim süreci, öğretmen ve öğrenci için son derece önemli olup bu süreçlerin vazgeçilmezi olarak bilinmektedir. Ders kitaplarının da avantajları ve dezavantajları mevcuttur. Özenle seçilmiş ve etkili bir şekilde kullanılan ders kitapları elbette faydalıdır ancak tüm bu süreçlerin ve etkinliklerin merkezi olarak kullanılan ve öğretmenleri ikinci planda bırakan ders kitaplarının faydasından bahsetmek mümkün olmayacaktır (Mataheru vd. 2020).

Ders kitaplarının eğitim öğretimde etkili kullanılmasını sağlayan öğeler arasında ders kitaplarının içerik ve fiziksel özellikleri bulunmaktadır. Kitaplar genel olarak biçim, kapsam ve içerik, öğretim ilke, teknik, yöntem ve stratejileri açısından incelenmektedir. Bir ders kitabının fiziksel özellikleri; görünüşünü, rengini, ders kitabında yer alması gereken bilgileri, boyutunu ve yazı tipi boyutunu içerir. Ders kitaplarının eğitsel tasarımı; çıktılar (hedefler), içerik, öğretim süreci, ölçme ve değerlendirme boyutlarından oluşmaktadır. Ders kitaplarını oluştururken hedef kitlenin özellikleri dikkat alınarak yazım ve noktalamaya da dikkat edilmelidir. Etkili bir ders kitabı zengin ve ilgi çekici görsel içeriğe sahip olmalı, renkli görseller ve fotoğraflarla desteklenmelidir (Duman vd. 2001).

Öğretim programında ulaşılması beklenen hedeflerin ders kitaplarında planlı, programlı, düzenli ve sistematik bir şekilde verildiği ve gelişen ve değişen dünya koşullarına rağmen, teknolojiye bu büyük ilerlemeye rağmen ders kitaplarının yeri hala sağlamdır. Öğrencilerin bilgiler edinmede öğretmenden sonra en etkili kaynaklardır. Ders

kitaplarında bilgiler aşamalı olarak verilerek öğretmen ve öğrenci için en etkili kaynaklar arasında yerini korumuştur. Ders kitapları sadece ders esnasında değil ders dışı ortamlarda öğrencilerin dersleri tekrar etmesinde ve pekiştirmelerinde rol oynar.

MEB'e bağlı okullarda, öğretim programı ile bütünleşik ders kaynaklarının hazırlanması ve satın alınması Talim Terbiye Kurulunun sorumlulukları arasındadır. Ders kitapları, eğitim hedeflerinin başarıya ulaşması ve kaliteli bir eğitim sunmak adına bazı kriterlere uygun olmak zorundadır. Bu kriterler;

- Ders kitapları format uygunluğuna ve kapsam uygunluğuna göre hazırlanmalıdır.
- Ders kitapları öğrenciler açısından anlaşılabilir olmalıdır.
- Ders kitaplarında konu hitap ettiği kitlenin yaş grubuna uygun olmalıdır.
- Ders kitapları bulunduğu kültürün bireyleri arasında duyguları ve sorumlulukları açısından benzerlik ve farklılık özelliklerine dikkat edilmelidir (Türkeç, 2022, s. 4-5).

MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğine göre ders kitapları;

- Anayasa ve kanunlara aykırı hususlar içermemelidir.
- Bilimsel hata içermemelidir.
- Temel insan hak ve özgürlüklerini destekler nitelikte ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım benimsemelidir.
- Reklam niteliği taşıyan öğeler barındırmalıdır.
- Eğitim ve öğretim programının hedeflediği kazanımları kapsamalıdır.
- Görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alarak yapılmalıdır (Yücel, 2023, s.7-8).

Ders kitapları bunlardan önce öğrencide ilgi ve merak uyandırmalıdır. Sadece bilgi üzerine odaklanmamalı estetik değer de göz önünde bulundurulmalıdır. Ders kitaplarının fiziksel bütünlüğü de önem arz etmektedir. Saman kâğıdı yerine kuşe kâğıt tercih edilmesi, karışık renk ve yazılar yerine sade ve anlaşılır görsellerin canlı ve sıcak renklerle aktarılması öğrencilerde daha dikkat çekici olacaktır (Yücel, 2023, s. 8).

Eğitim öğretim sürecinin başarıyla sonlanması ve süreçte istendik davranışlar elde edilmesi kaliteli bir ders kitabı sayesinde olur. İyi bir ders kitabında aranan özellikler şöyledir;

- Nihai olan bilgileri ilettiği iddiası taşımamalıdır.
- Öğrencilerde eleştirel düşünme becerilerini açığa çıkarmalı, kendi kişisel düşüncelerini geliştirmelerini sağlamalıdır.
- Bağımsız ve özgün öğrenme becerisini geliştirmelidir.
- Geçmişe ilişkin düşünceleri çoğulcu bir yaklaşımla ele almalıdır.

- Farklı görüşleri savunan kaynaklara da yer vermelidir.
- Ön yargı, klişe ve genellemelere karşı durmalıdır.
- Milliyetçi önyargı ve eğilimlere öncelik vermeden yazılmalıdır.
- Yerel, bölgesel, ulusal, Avrupalı ve küresel perspektifler arasında dengeli bir yaklaşım benimsemelidir.
- Öğrencilerin yaparak, yaşayarak, kendi deneyimleriyle öğrenmelerine olanak sağlamalıdır.
- Öğrencinin beceri ve davranışlarının gelişmesine destek olmalıdır.
- Öğrencilerin bireysel gelişmelerine yardımcı olmalıdır.
- Çeşitlenmiş ödev, görev ve etkinlikler içermelidir.
- Konulara zenginlik katan görsel öge yalnızca süsleme amaçlı değil, işlevsel kaynak malzeme niteliğinde olmalıdır (Eğedemir, 2017, s. 20).

Özetlemek gerekirse iyi bir ders kitabı, eğitim ve öğretim sürecinde öğrenciyi merkeze alan, belirlediği sistematik becerileri öğrenciye kazandıran, öğrencilerin özgürce düşünmesini destekleyen, öğrencilerin yaratıcılıklarını genişletebilmelidir. Öğrencilerin yeni bilgiler edinmesini bu bilgileri pekiştirmesini amaçlayan, bilginin özünü içerisinde barındırdığı görsel materyallerle destekleyen, uzmanlar tarafından hazırlanan, öğretmene ve öğrenciye yol gösterici olan bir rehber ve öğretim materyali olmalıdır.

2.6. Türkçe Ders Kitaplarının Eğitimdeki Nitelikleri, Önemi ve İşlevleri

Türkçe Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin yaşam boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma olan dört temel dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları ve bu becerileri gündelik hayatta kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri açısından çok değerlidir. Bu becerilerin yanında etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle istekli okuma ve yazma alışkanlığı geliştirmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük kapsamında yapılandırılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı; dil becerilerinin ve yeterliliklerinin istenilen düzeye getirilmesini, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki yeterlilikleri kazanmanın ön şartı olarak kabul etmektedir. Birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar kazanımların yapısı ve aşaması, öğrencilerin temel dil yeterliliklerinin yanında üst düzey bilişsel yeterliliklerini geliştirmelerine katkı sağlayacak şekilde planlanmıştır. Öğrencilerin bütün gelişim özellikleri göz önünde tutularak dil bilgisi ve yazım kuralları ile ilgili kazanımlar artan bir yoğunluk içinde ve sistematik olarak oluşturulmuştur. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda ifade

edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

- Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerisi olan dört temel dil becerilerinin geliştirilmesi,
- Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uyacak şekilde bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının teşvik edilmesi,
- Okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz dağarcığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine yetişebilmenin; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirmelerinin sağlanması,
- Okuma, yazma sevgisi ve sürekliliğinin devamını kazanmalarının sağlanması,
- Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki fikirlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır şekilde aktarabilmelerinin sağlanabilmesi,
- Bilginin peşine düşme, bilgiyi bulma, bilgiyi yorumlama ve bilgiyi zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,
- Basılı materyaller ile medya kaynaklarından bilgiye ulaşma, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme yetilerinin geliştirilmesi,
- Okuduklarını anlayarak eleştirel bir pencere ile değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,
- Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel ve sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,
- Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserlerle estetik duyarlılık ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve içselleştirmelerinin sağlanması amaçlanmıştır.

MEB'in (2019, s. 7) yayınladığı öğretim programına göre Türkçe dersinin özel amaçları yukarıda olduğu gibidir.

Dil insanlar arası iletişimi sağlayan en önemli araçlardan biridir. Dil, toplumun kimliğini belirtir. Bir millet, kültürünü, bilimini, değerlerini, sanatını ve tarihin dil ile gösterir, gelecek nesillere taşır. Dil zenginliği o milletin zenginliği ile eş değerdir. Mustafa Kemal ATATÜRK'ün de dediği gibi “Bir ulusun dili, bütün bilim kavramlarını oluşturacak şekilde gelişmemişse, o ulusun bilim ve kültür alanında bir varlık göstermesi beklenemez”. Geçmişten bu yana dil, milletlerin güçlerini ortaya koymaktadır. Güçlü olan devletler, dillerini yanlarında taşır, diğer ülkelere dilini tanıtmış olurlar. Türk dilini de öğrenmek isteyen kişilerin en sık faydalandığı kaynaklar kitaplar olmuştur. Türkçeyi öğretmek, tanıtmak, Türk dilinin zenginliklerini göstermek üzere kitaplar yazılmaktadır. Geçmişten günümüze Türk dilinin öğretimi için kitaplar kullanılmış ve hala kullanılmaktadır. Türk

dilinin zenginliği öğretilirken hazırlanan kitaplar öğrencilerin yaş seviyelerine, bilişsel, duyuşsal ve gelişimsel özelliklerine, onların ilgilerine göre hazırlanmalı ve dikkatini çekebilecek düzeyde olmalıdır. Bu yüzden bu kitaplar öğrenciler tarafından beğenilecek şekilde ustaca hazırlanmalı, göze hitap etmeli ve görsel materyallerle desteklenmelidir (Kanca, 2020, s. 1-6).

Türkçe ders kitapları, öğrencilerin ilk kez karşılaştıkları ve onlara dil becerisi edinimini amaçlayan öğretim materyalleridir. Öğrencilere yeni yaşantılar ve deneyimler sunması açısından Türkçe ders kitaplarının nitelikli olmasının gerekliliği göz ardı edilemez. Ülkemizde çoğu çocuk okul öncesi eğitimini atlayıp ilkokula başlamaktadır. Bu yüzden öğrencilerin ilk defa karşılaşacakları ilk resimli kitapları, ilk dilin zenginliklerini titizlikle ele alan kitapları Türkçe ders kitabı olmaktadır. Buradan konunun hassasiyeti anlaşılacağı üzere Türkçe ders kitapları, tasarımdan yazıma, yazımdan dağıtıma, dağıtımdan kullanıma kadar Türkçe öğretimi için vazgeçilmez bir kaynak olma özelliğindedir. Sadece içerik ele alınıp görsel zevkten mahrum kalan kitaplar istenilen amaca ulaşmakta zorluk çekecektir. Bu yüzden Türkçe ders kitaplarının içeriği kadar görsel düzenlemeleri de bir o kadar önemlidir. İlkokula yeni başlayan bir öğrenci için öncelikle estetik değerin onu kendisine çekmesi, ilgisini kitaba yöneltmesi gerekmektedir. İyi bir metin tek başına yeterli değildir. İyi bir resim de yeterli değildir. İyi hazırlanmış bir ders kitabı da tek başına yeterli olmamaktadır. Bunların üçü bir arada uyum içinde olduğunda bütünlüğü yakalayabilir (Yıldız, 2015, s. 1).

Türkçe ders kitapları bilgilendirmenin yanında öğrencileri eğlendirmeli, onları estetik zevk uyandırmalı ve onlarda farklı dünyalara kapı aralamalıdır. Türkçe ders kitapları öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmeli, hayal dünyalarını genişletmeli ve sanatsal beğeni düzeyini artırmalıdır. Türkçe ders kitapları hazırlanırken sadece resimlere değil çeşitli görsel öğelere yer verilmelidir.

Özellikle ilkokul müfredatında, diğer müfredatları da etkileyen Türkçe ders kitaplarında görsel ve metin uyumu titizlikle ele alınmalıdır. Ana dil eğitiminin önemli bir kısmı Türkçe dersi ile verilmektedir. Ana dil eğitimi verirken Türkçe ders kitaplarından fazlaca yararlanılmaktadır. Öğrencilerin Türkçe öğretim materyallerinde yer alan görsellerden yararlanabilmeleri ve istenilen seviyeye ulaşabilmeleri için seçilen görsellerin konuya uygun olması ve kitapta en uygun yere yerleştirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Anadili öğretiminin kalıcılığının sağlanmasında en önemli faktör, öğretim sürecinde bireyin konuya olan ilgisini ve dikkatini uyandırmaktır. Bireyler öğretim sürecinde birden fazla uyararla karşı karşıya kaldıklarında öğrenilen bilgilerin akılda kalma süresi de artacaktır. Özellikle ilkokul öğrencilerinin ilgi çekici bir ortamda eğitim görmeleri, onları ana dillerini öğretmede

daha başarılı kılabilmektedir. Bu bakımından görsel öğelerle yeteri kadar desteklenen Türkçe ders kitapları istediğimiz hedefe ulaşmamızı sağlayacaktır (Durukan, 2013; Akyol, 2006).

Türkçe dersi öğrencilerin okula başladıkları dönemden itibaren mihver ders olarak ele alınır. Öğretmenler MEB'in sunduğu Türkçe dersi kazanımlarına ulaşmada yine MEB'in sunduğu Türkçe ders kitabından faydalanmaktadırlar. Nitelikli bir Türkçe ders kitabı, dilin zenginliklerini ve güzelliklerini öğrencilere hissettirmelidir. Etkili bir Türkçe ders kitabı öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olmalı, onların ilgilerine hitap etmeli, öğrencilerde okuma isteği uyandırmalıdır. Bunu yaparken onlarda okuma alışkanlığı ve sevgisi kazandırmalıdır. Evrensel ve ulusal değerleri onlara benimsetmelidir. Türkçe ders kitapları; öğrencilerin bilinçli olarak okur olmasını desteklemeli, sonraki eğitim kademesine geçişini kolaylaştırmalıdır. Türkçe ders kitapları sunduğu nitelikli metinler ve görseller ile öğrencileri nitelikli yazarlarla bir araya getirmelidir. Aynı zamanda bunları gerçekleştirirken de dili özenle kullanmayı, çocuğun dil becerilerini desteklemeyi, sözcük dağarcığını genişletmeyi unutmamalıdır. Hazırlanan Türkçe ders kitaplarının bazı nitelikleri taşıması gerekmektedir. Bu nitelikler aşağıda belirtilmiştir:

- Öğretim programına uygun hazırlanmalıdır.
- Öğrencinin gelişimini desteklemelidir.
- Öğrenme sürecine eğlenerek öğrenmeyi katabilmelidir.
- Günün şartlarına ve çağın getirdiklerine uygun olmalıdır.
- Öğrencin ilgi ve dikkatini yakalayabilmelidir.
- Öğrencinin öz becerisini oluşturmada yardımcı olmalıdır.
- Toplumsal değerlere ve normlara uygun hazırlanmalıdır.
- Dili yalın ve doğru kullanmalıdır.
- Öğretmene rehber olmalıdır.
- Görsel açıdan zengin olmalıdır.
- Somuttan soyuta gitmelidir.
- Dilsel becerilerinin gelişimini destekler nitelikte hazırlanmalıdır (Sarioğlu, 2023).

Türkçe ders kitaplarının niteliksel açıdan en önemli ilke, kitabın içindeki konuların bütünlük oluşturmaları ve toplumunun kültürel ihtiyaçları ile aynı doğrultuda olmasıdır. Bunu yaparken dil ve yazım kurallarına göre hareket etmelidir. Görsel olarak bir denge içerisinde, içeriğindeki konulara ön hazırlık ve öğrenilen konuların ölçülebilmelerine imkân sağlayıcı nitelikte olması gerekmektedir. Özetle nitelikli bir Türkçe ders kitabı derse ait içerik ve kazanım açısından birbiri ile örtüşmeli, görsel düzen ve bütünlük sağlanmalı, bilgiyi zenginleştiren dikkat çekici fıkra, bulmaca, görseller, alanında uzman kişilere ait okuma

metinleri, uygulama ve deney örnekleri gibi çeşitli eğitsel yapılara yer verilmesidir. Bununla birlikte öğrencinin düşüncelerini harekete geçiren, tecrübelerine uygun, öğrencilerin yaratıcılığına imkân veren görseller ve etkinliklere yer verilmesi de gerekmektedir (Türkeç, 2022, s. 11).

Türkçe öğrencinin anlama ve anlatma yeteneğine değinmelidir. Yazılı bir metin sözlü metne göre daha karmaşık görünebilir. Bunu çözerken önce yazının karmaşıklığının çözümlenmesi gerekir. Bu yüzden yazılı olarak verilen bir metnin anlaşılması ve anlatılması hatta anlamlandırılması çok önemlidir. Okuduğunu anlayabilen ve anladığını yazıya dökabilen öğrenci, dilinin zenginliğini kavramış bulunmaktadır. Bunun yanında Türkçe ders kitaplarında da yer alan görsel öğelerin de yorumlanması bir o kadar değerlidir (Türkeç, 2022, s. 69).

Son yıllarda Türkçe öğretiminde geleneksel anlayıştan uzaklaşıp öğrenciyi merkeze alan, ezberden uzaklaşıp daha çok anlama, kavrama, çözümleme ve sentez yapabilme becerilerine ağırlık verildiği gözlemlenmektedir. Türkçe ders kitabında kullanılan görseller öğrencilerin iletişim becerilerini geliştirmeli ve görselleri incelerken kendi düşüncelerini de kullanarak bazı verilere ulaşmaları sağlanmalıdır. Türkçe ders kitabında yer alan etkinlikler sayesinde ve bu dersin nitelikleri kapsamında öğrencilerin kendilerini ifade etme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesi beklenmektedir. Türkçe ders kitabında öğrencilerin iyi, güzel, doğru davranışları benimsemeleri adına değerler yer almaktadır. Bu değerler kitapta yer alan metinler ve metinlere ait görsel öğelerle desteklenmektedir. Özbay (2003) çalışmasında öğretmenlerin Türkçe derslerinde %94 oranla ders kitabını kullandıklarını ifade etmiştir. Bu veri ile anlaşılmaktadır ki ders kitapları eğitimde önemli bir noktada yer almaktadır. Bundan dolayı kitaplarda kullanılan görseller de önem teşkil etmektedir. Türkçe ders kitaplarında karşımıza eleştirel okuma kavramı çıkmaktadır. Öğrencilerden öğrendiği bilgileri zihin süzgecinden geçirerek yeni bilgilere ulaşmaları beklenmektedir. Karşılaştıkları bilgileri hâlihazırda var olan bilgilerle karşılaştırmaları ve doğru çıkarımlar yapmaları istenmektedir. Bu konuda Türkçe dersi önemli bir yere sahip olmaktadır (Yücel, 2023, s. 19-20).

İlkokul ders kitapları arasında Türkçe ders kitapları bilindiği üzere eğitimde diğer kitaplara temel kaynak olmasıyla ayrılmaktadır. Okuma, anlama, düşünme, düşündüklerini sözlü ve yazılı olarak ifade edebilme yeteneklerini geliştirebilmeleri açısından Türkçe ders kitapları öğrencilerin yaratıcılıklarına ve hayal güçlerine katkıda bulunan ve bu becerilerin gelişmesinde gerekli etkinliklerle öğrencileri aktif kılan bir materyal olarak karşımıza çıkar. Türkçe ders kitapları diğer ders kitaplarına göre bilgiden ziyade beceriye odaklanmıştır. Metinler temel alınarak devam ettirilen okuma ve dinleme eğitimi, konuşma ve yazma

etkinliklerine kaynaklık ederek öğrencilerin kelime dağarcığının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu tür çalışmaların öğrencilerde etkili iletişim becerilerini geliştirdiği de belirtilmektedir. Türkçe programı dâhilinde kaleme alınan metinler ve tasarımı titizlikle ve özenle yapılan görseller öğrenme yaşantılarının niteliğini etkileyen önemli unsurlar arasında gösterilmektedir. Ders kitaplarında yer verilen metinlerin görselleriyle uyumlu ve birbirini tamamlayıcı olması oldukça önem arz etmektedir (İlhan ve Yazar, 2021, s. 746).

Türkçe ders kitapları amaçlanan becerilerin öğrencilere kazandırılmasında en temel kaynaklardır. Her öğrencinin ulaşabildiği bu kaynaklar özenle hazırlanmalıdır. Türkçe ders kitapları öğretmene rehber olduğundan ve öğretmenin kullanacağı en temel kaynak olduğundan dil ve anlatım, içerik, görsellik, tasarım, eğitsel bütünlüğü ve öğrenci seviyesine uygun olmalıdır. Çünkü öğrenciler ana dillerini Türkçe ders kitaplarından öğrenmektedirler. Bu yüzden Türkçe ders kitaplarının niteliği, öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygunluğu, Türkçe öğretim programındaki istenen hedeflere ulaşmadaki etkinliklerin kapsama ve konuya uygunluğu, kitap içinde yer alan etkinliklerin, metinlerin ve metinleri destekleyen görsel öğelerin öğrencinin düzeyine uygunluğu ile pek yakından alakadardır. Türkçe ders kitaplarının niteliği metinlerle birlikte bütünlük sağlayan resimlerin görsel tasarım açısından zenginliği ve öğrenci ile kitap arasındaki etkileşimi olumlu yönde ilerletmesiyle ilgilidir.

2.7. Görsel Okuryazarlık

Bulduğumuz çağda bilginin göstermiş olduğu değişim, değişim gösterirken ulaştığı hız ve bilginin yeniden oluşumda gösterdiği hız, bilginin insanlar arasında gösterdiği iletişimde de önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Bilgi günümüze kadar ve halen yazılı ve basılı olarak bulunmaktadır. Bunun yanında bu değişimler bize bilginin sadece yazılı ve basılı halde bulunmadığını görsellerden yararlanarak yerini koruduğunu göstermektedir. Görseller sayesinde bilgiler yazılı ve basılı olmaktan ziyade artık görselleştirilmiştir. Görseller bilim alanında kendince düşünmenin ve çözümleme yapmanın bir yolu olmuştur. Görseller, önerme ve kanıt olarak gözler önünde olmaktan ziyade, belgelemek, tasarlamak, modellemek, sanal deneylemek, görüneni ve görünmeyeni göstermek adına da kullanılmaktadırlar. Bilgiyi okumak, yorumlamak ve görsel anlamda düşünme yapabilmek için çoklu okuryazarlığa sahip olmak gerekmektedir. Günlük yaşantımızın bir parçası olan iletişim teknolojilerinin eğitim ve öğretimde doğru kullanılabilmesi, algılanabilmesi için öğrencilerin bilimsel ve teknolojik okuryazar olmalarının yanında görsel okuryazar da olmaları gerekmektedir. Uluslararası Görsel Okuryazarlık Birliği'nin (IVLA) yapmış olduğu

tanımlar halen geçerlidir. IVLA tarafından görsel okuryazarlık şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Görsel okuryazarlık, insanın görme duyusu ve diğer duyu deneyimleriyle geliştirebileceği görsel yeterliliktir.
- Görsel okuryazarlık, görsel öğelerle yapılan iletişimi yorumlamak ve bu görsel öğelerle yeni mesajlar iletebilmek üzerine geliştirilen bir beceridir.
- Görsel okuryazarlık, görsel öğeleri yazılı ve sözlü olarak aktarabilme ve gerektiğinde yazılı ve sözlü olanı görsel olarak ifade edebilmektir (Arslan ve Nalinci, 2014, s. 2-3).

Dünya tarihinde isimleri yer etmiş Aristo, Pisagor gibi bilim insanları yaptığı çalışmaları daha iyi anlatabilmek, okuyucuların zihinlerinde daha kolay anlaşılmasını sağlamak ve diğer zekâ türlerine de ulaşabilmek adına görsellerden yararlanmışlardır.

Avgerinou görsel okuryazarlığı, bireyler arası istenilen görsel iletişim bağlamında, görselden yararlanarak düşünebilme, görseli anlama ve görselle anlatma yeteneklerinin birlikteliği olarak tasvir etmiştir. Görsel okuryazarlıkta öne çıkan özelliğin her şeyde görme olayı ile bağlantılı olmasıdır. Bilindiği üzere görsel iletiler, yapılarında yalnızca hemen algılanabilen düz anlamlar değil, yan anlamlar da bulundurlar. Bu yan anlamların çözümlenebilmesi için dilde olduğu gibi görsel okumayı da öğrenmek gerekmektedir. Görsel okuryazarlığın temelinde görselleri doğru okuyabilme ve yorumlama gerektirmektedir. Türkçe ders kitaplarında da görseller fazlaca yer almaktadır. Metnin tamamlayıcısı olarak görsel okuryazarlık becerisi gerektirmektedir. Görselleri doğru yorumlayabilmenin yolu kitabı hazırlayanların ve kitabı aktif şekilde derslerinde kullanacak olan öğretmenlerin görsel okuryazar eğitimi almaları gerekmektedir. Bu şekilde ilerleme kaydedildiğinde öğretmen, öğrenci ve Türkçe ders kitapları arasında görsellerin yorumu, anlatımı daha doğru olacaktır. Etkileşim, yerinde ve kurallarına uygun sağlanacaktır. Görsel okuryazar olan bireylerin özellikleri aşağıda sıralandığı gibidir:

- Görsel tasarım unsurlarını ve ilkelerini hem uygulayarak hem de çözümleyerek daha aktif bir iletişim gerçekleştirmek,
- Görsel mesajların anlamlarını açıklamak, anlamak ve eleştirmek,
- Bilgisayar ve diğer teknolojik araçları geleneksel yöntemlerle bir arada kullanarak aktif görsel iletiler üretmek,
- Karşılaşılan problemlere çözüm aramak için görsel düşünce biçiminden faydalanmak (Türkeç, 2022, s. 62-63).

Öğrenciler metinde kullanılan görsel öğeleri yorumlayabilmek daha iyi anlamlandırmak adına sadece okuryazar değil aynı zamanda görsel okuryazar da olmak durumunda kalmaktadırlar. Görsel okuryazarlık; görselleri analiz ederek kelimelerle ifade

etmektedir. Görsel okuryazarlık görsellerle verilen bilgiyi öğrencinin doğru anlamlandırması, görsel mesajı oluşturma ve tüm bunları öğrenmektir. Verilen görseli kendi zihninizde kelimelere dökülebilmek olarak tanımlanır. Bu da öğrencilerde yaratıcı düşüncenin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Görsel okuryazarlık terimi ilk defa 1969'da Görsel Okuryazarlık Konferansı'nda bulunan bilim insanları tarafından ortaya atılmakta olup Türkiye'de ilk defa 2005 Türkçe öğretim programında yer aldığı bilinmektedir (Acun, 2019, s. 13-14).

Kitaplar içinde metinler ve metinlere ait resimleri yorumlarken öğrencilerin görsel okuryazarlık becerilerinin aktif şekilde çalışması düşünülmektedir. Görsel okuryazarlık, aracı tanıyanların, algı planını, tecrübesini ve zihinsel becerilerini kullanarak verilen görseli doğru yorumlama olarak adlandırılır (Eğedemir, 2017, s. 26).

Görsellerin insan hayatında ve ders kitaplarında artmasıyla birlikte görsel okuryazar olmak da dikkat çeken konular arasındadır. Görsel okuma, bireyin ön bilgileri sayesinde görselde verilen bilgileri ilişkilendirerek, bütünleştirerek yeni anlamlar oluşturduğu, anlamı daha genişlettiği aktif bir süreç olarak bilinir. Görsel okuryazar olmakla birlikte öğrencilerde düşünme, anlama, hayal kurma, yaratıcılıklarını genişletme ve dilini zenginleştirme gibi beceriler gelişir ve kalıcı öğrenmeler sağlanır (Bozkurt, 2011, s. 35).

Görsellik bilginin kalıcı olması ve öğrencide estetik beğeni kültürünün oluşmasında çok önemlidir. Bunun doğru yorumlanması, işaretleri anlamına uygun öğrenebilmek adına, görselleri zihninizde bilinçli yapılandırmak için her bireyin görsel okuryazar olması gerekmektedir.

İnsan, kendinde var olan duyuları sayesinde çevresindeki varlıklarla bağ kurabilmekte ve izlenimlerini zihinsel aktiviteler sonucunda algılara dönüştürebilmektedir. Bu algılama sürecinde diğer duyu organlarına oranla göze daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Nesnelerin görünümü, çevrelerindeki diğer nesnelerden etkilendiği gibi zamanla daha önceden görsel hafızamızda yer alan imgelerden de etkilenebilmektedir. İnsanın şu anki gördükleri aslında daha önce gördüklerinin bir sonucudur. Bu nedenle görmek, gördüklerini algılayabilmek ve onları anlamlandırabilmek çok önemlidir. Görsel okuryazarlık, görselleri kavrayabilmek ve onları doğru analiz edebilmek olarak tanımlanmaktadır. Bunu yaparken yaratıcılığımızı devreye sokarız. Öğrenciler gördüklerini kendi zihin süzgeçlerinden geçirir, analiz eder, kendi bakış açısıyla yeniden yorumlar ve yeni çıkarımlara ulaşır. Okula yeni başlayan birinci sınıf öğrencileri için bunları yapmak ve bunları doğru yapmak elbette ilk başta zordur. Öğrencilere iyi bir görsel okuryazar olma konusunda doğru ve anlaşılır şekilde bilinçlendirilmelidirler (Yücel, 2023, s. 9-13).

2.8. Ders Kitaplarında Biçimsel İçerik

Ders kitapları oluşturulurken biçimsel bazı özelliklere dikkat edilmesi gerekmektedir. Öğrencinin kitapla tanışması ve o kitaba ilgi duyması, kitabın öğrencinin dikkatini çekebilmesi için biçimsel özelliklerinin en iyi şekilde hazırlanmış olması gerekmektedir. İyi şekilde tasarlanan ve öğrenciye sunulan bir ders kitabının öğrenci tarafından geri çevrilme gibi bir nedeni olamaz. Aksine daha çok bağ kuracağı bir arkadaşı haline dönüşecektir. İlkokul birinci sınıfa başlayan çocuklarda kitap, arkadaş, eğlence aracı, bilgi aktaran, hayal dünyasını geliştiren, yeni dünyalar tanıtan, yaratıcılıkta ona rehberlik eden, dersi sevdiren bir materyal olmak zorundadır. Bunun için uzmanlar tarafından en iyi şekilde eksiksiz ve hatasız bir şekilde tasarlanması gerekmektedir. Ders kitabının biçimsel özellikleri yani dış yapı özellikleri dikkat çekici olmak durumundadır. İçeriği ne kadar yeterli ve uygun olursa olsun göze hitap etmeyen kitap öğrencinin odağında olmayacaktır. Kitap tasarımını yapan kişi hem öğrencinin ilgisini canlı tutmalı hem de kazandırılmak istenen becerileri ve kazanımları kazandırmalıdır.

Kitaplar belirli bir şekil ve forma sayısına sahiptirler. Çocuk eğitiminde ders kitabının fiziksel özelliğinde mümkün olduğunca titiz ve özenli davranılmalıdır. Türk Standartları Enstitüsünün 1992 yılı Nisan ayında yayınladığı TSE 10220 numaralı standardı, kitapların üretimi ile ilgili fiziksel özellikleri kapsamaktadır (Türkeç, 2022, s. 12).

Tablo 1. Kitapların Biçimsel Özellikleri

Ders Kitaplarının Biçimsel Özellikleri	Kapak
	Kâğıt
	Boyut
	Punto/ Harf Karakteri ve Büyüklüğü
	Sayfa Düzeni
	Ciltleme
	Resimleme
	Renk

2.8.1. Kapak

Görsel 69. Kapak

Kapak bir kitabın kimliğidir. Kullanılan ders kitabının ön kapağı öğrencide kitap üzerinde ilk izlenimi oluşturan bölümdür. Bu yüzden en temel önemsenmesi gereken bölümdür. Kapağın tasarımı dikkat çekici ve içeriğe uygun olmakla birlikte öğrencinin gelişimsel özelliklerine de uygun olmalıdır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenen, taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye tabii olacak ölçütler ve açıklamalarında kapakta olması gereken özellikler aşağıdaki gibidir (MEB 2018):

- Kapak tasarımı ilgili dersin içeriğiyle uyumlu olmalıdır.
- Kapak tasarımı dikkat çekici, merak uyandırıcı, okuyucunun seviyesine uygun ve içeriği destekler nitelikte olmalıdır.
- Kapak tasarımında dersin adı ve sınıf seviyesi bulunmalıdır.
- Kapak tasarımında kullanılan öğelerin telif haklarına dikkat edilerek yer verilmelidir.

Kapak tasarımında okul türü (ilkokul, ortaokul, ortaöğretim), kitabın ismi, sınıf seviyesi, yayınevine ait amblem ve içeriğe uygun tasarlanmış ilgi çekici görseller bulunması gerekmektedir. Bunlar düzenlenirken tasarım ilkelerine ve unsurlarına dikkat edilerek tasarlanmalıdır. Ön kapak ve arka kapak bir bütün olarak düşünülmeli ve öyle tasarlanmalıdır. İlkokul seviyesine uygun resimlemeler kullanılarak sıcak renk ağırlıklı olarak tasarlanmalıdır. Aynı zamanda kitabın ismi ve sınıfı, serifsiz (tırnaksız) yazılarak okunabilecek puntoda tercih edilmelidir (Türkeç, 2022, s. 14-15).

Çocuğun kitapla bağ kurması için kitabın öğrencinin ilgisini çekecek düzeyde tasarlanması onu heyecanlandırması gerekmektedir. İç kapakta yayın yılı, basım yeri, adres bilgileri gibi bilgilere yer verilmelidir. Ayrıca öğrencilerin kitaplık oluşturmaya özendirici olmak için kitabın sırtına kitap ve yazar ismi yazılmalıdır. Kitapların uzun süre yıpranmadan

kullanılabilmesi için kitap kapakları, kalın kartonlardan ve selefön kaplamalı ürünlerden tercih edilmelidir. Kitap kapağı kırılmalara, yırtılmalara, darbelere veya su dökülmelerine karşı mümkün olduğunca dayanıklı oluşturulmalıdır (Erkan, 2021, s. 25).

Kitapların dayanıklılığını artıran, uzun yıllar kullanılabilmesini sağlayan kapaktır. Dikişsiz veya ciltleme yapılmayan kitaplar uzun ömürlü olmayacaktır. Bu da çocukların kitaba olan ilgisini azaltma yönünde eğilim gösterecektir. Çocukların ilk dikkatini verdiği kısım içeriğinden çok kapağı olduğundan kapak, öğrenciyi yakalamalıdır. Çocuğu kendine çeken, kitabın tercih edilmesini sağlayan kısım pek tabi kapaktır. Kapakların tasarımı yapılırken estetik değerinin yanı sıra içerikle bağdaşmalıdır.

2.8.2. Kâğıt

Çocuk kitaplarında yer verilen kâğıdın mat, dayanıklı, en az ikinci hamur cinsinde yani kaliteli olması beklenir. Ülkemizde hazırlanan ve yayımlanan birçok çocuk kitaplarının resim ve fotoğraflarının silik bir şekilde olması ve hatta renkli basıldıklarında öğrenciler tarafından tercih edilmemesinin sebebi kullanılan kâğıdın kaliteli olmayışdır. Kitabın dayanıklı olması açısından kaliteli kâğıt kullanılmalıdır (Uyumaz, 2019, s. 11).

Sayfalar lekesiz, düzenli ve temiz olarak basılmalıdır. Kâğıtta herhangi bir kırışıklık, yırtılma veya katlanma olmamalıdır. Kâğıtta baskı hatasına yer verilmemeli, özenle kitaba yerleştirilmelidir. Parlak olan kâğıtların çocuklara hoş geldiğı bilinse de ışığı yansıttığından çocukların gözünü çabuk yormakta ve okumayı zorlaştırmaktadır. Çocukların göz sağlığının korunması ve kitabın uzun süre kullanılabilmesi için çocuk kitapları mat ve dayanıklı kâğıtlara basılmalıdır. Çocuk kitapları kaliteli ve birinci hamur cinsi olan kâğıtlara basılmalıdır. Kâğıt mürekkebi dağıtmamalı, resmin renginde değişikliğe sebep olmamalı ve sayfadakilerin arkaya geçmesini önlemelidir.

Öğrencilerin kitaba karşı olumlu izlenimler sergilemesinde ve kitapla iyi iletişim kurabilmesinde kâğıdın kalitesi oldukça önemlidir. Bu yüzden ders kitaplarında kolay kolay yıpranmayan, renkleri doğru şekilde yansıtan, arka sayfada gölge oluşturmayacak biçimde kâğıtlar tercih edilmelidir. Tercih edilecek kâğıtların ağırlığı en az doksan gramaj olmalıdır. Kâğıtların parlama yapmasının engellenmesi için mat kâğıtlar öğrenciler için doğru tercih olacaktır. Bunun yanında mürekkebin dağıtma yapmasını engelleyecek kâğıtlar tercih edilmelidir (Erkan, 2021, s. 24).

Kuşe kâğıt tercih edilerek basılmış, canlı ve sıcak renkler tercih edilen, görselleri ve yazıları ilgili hedef kitle için dikkat çekici, kaliteli ciltlenmiş ve ağır olmayan ders kitabı

öğrenci için hem kullanışlı hem de ilgi çekici olabilir (Türkeç, 2022, s. 12).

2.8.3. Boyut

Öğrenciler için boyut, kitabın kullanışlılığını önemli derecede etkilemektedir. Kitabın kullanışlılığı öğrencinin ilgisini ve dikkatini kendisine çekecektir. Kullanışlılık açısından yetersiz olan bir ders kitabı öğrenciler açısından ilgi görmeyecektir. Kullanışlı bir kitap cep boyutunda, dergi boyutunda da olabilir. Önemli olan öğrencinin hacim ve kalınlık bakımından rahatça taşıyabileceği kitaplar olmasıdır. Çocuğa göre kitabın boyutu genişlik temel alındığında kitabın iki kapağı açılır vaziyetteyken çocuğun kucak boyundan büyük olmamasına, normal aralıklı kitaplık rafına sığacak büyüklükte olmasına dikkat edilmelidir (Uyumaz, 2019, s. 13).

Kitapların boyutu ve hacmi öğrencilerin gelişimsel özelliklerine dikkat edilerek hazırlanmalıdır. Öğrenciler için en ideal kitap boyutu 16x23 boyutundaki kitaplardır (Erkan, 2021, s. 25).

Kitap boyutları tasarlanırken öğrencilerin gelişim düzeyleri, kitaptaki bilgi çeşitliliği ve sayfa düzeni dikkate alınmalıdır. Sınıf seviyesi küçük olan sınıflarda sayfa tasarımlarında büyük yazı puntoları ve tipleri, resimler ve şekiller kitabın boyutunu doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle sınıf seviyesi küçük olan sınıflarda büyük boyutlarda kitaplar tasarlanmalıdır. Sınıf seviyesi ilerledikçe kitap boyutunda da küçülme gözlemlenmektedir (Türkeç, 2022, s. 17).

2.8.4. Punto/ Harf Karakteri ve Büyüklüğü

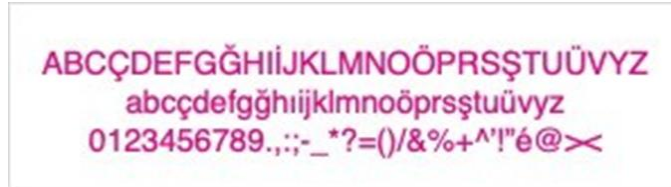
Öğrenciler için hazırlanan ders kitaplarında harf boyutu bilhassa birinci, ikinci ve üçüncü sınıf seviyeleri için en az on iki punto olacak şekilde kullanılmalıdır. Dördüncü ve beşinci sınıf seviyelerinde ise kitaplardaki metinlerde on punto değeri düzenlenebilir. Ders kitaplarında harf büyüklüğü öğrencinin düzeyine göre değişmektedir. İlkokul birinci sınıflar için on altı, ikinci sınıflar için on dört, üçüncü sınıflar için on iki, dört ve beşinci sınıflar için ise on puntoluk harfler daha uygun bulunacaktır (Uyumaz, 2019, s. 12).

Öğrenciler için hazırlanan ders kitaplarında yazı boyutu öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygun olarak, seviyeleri ilerledikçe artmaktadır. İleri seviye sınıftaki ders kitaplarının puntoları alt sınıf seviyesindeki kitapların puntolarına göre daha küçüktür. Günümüzde çok fazla yazı karakteri çeşidi ve punto aralıkları bulunmaktadır. Ders kitabında yazı karakteri seçimi dersin tüm havasını etkileyecek derecede önemlidir. Çünkü tüm sayfa

metni oluşturmak için bir araya geldiğinde okuyucu üzerinde etkisi kaçınılmazdır. Ana metinde büyük harf kullanımı tercih edilmemektedir. Büyük harflerin boşlukları küçük harflere göre az olduğu için gözün hareketini kısıtlayıp yoracaktır. Bu da algılamada ve okumada zorluk oluşturup öğrencinin ilgisini dağıtacaktır. Ders kitaplarında çok fazla yazı karakteri çeşitliliğine gidilmemelidir. O yaş grubunun dikkatini dağıtması söz konusudur. İlk okuma ve yazmaya yeni başlayanlar için on iki ve onun altındaki puntolu harfleri ayırt etmek ve okumak zor olacaktır. Bu sebeple okumaya istek ve ilgi azalacaktır. Ayrıca bir metinde yer alan yazı puntosunun sürekli olarak değiştirilmesi hem görsel düzenlemeyi olumsuz etkilemekte hem de okunabilirliği mümkün kılmamaktadır. Ders kitaplarında ağırlıklı olarak “Helvetica fontu” kullanılmaktadır. Öğrencilerin ilk okuma yazma öğretiminde, 2017 yılında TTKB tarafından paylaşıma sunulan “TTKB Dik Temel Abece Fontları” kullanılması uygun görülmüştür. Ders Kitaplarındaki yazı büyüklüğü Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinin sekizinci maddesinde;

- Metin başlıkları haricinde kalan resim altı yazıları, dipnotlar ve benzeri kullanılan yazılar hariç ilköğretim birinci sınıflar için yirmi, ikinci sınıflar için on sekiz, üçüncü sınıflar için on dört, dördüncü sınıflar için on iki, beşinci sınıflar için on bir, daha üst sınıflar için ise on puntodan daha küçük harfler kullanılmaz. Olarak belirlenmiştir (Türkeç, 2022, s. 30-35).

Görsel 70. Helvetica Fontu

Görsel 71. Abace Font Ailesi

Aa Bb Cc Çç	TTKB Dik Temel Abece Regular
Aa Bb Cc Çç	TTKB Dik Temel Abece Bold
⌘ a Bb Cc Çç	TTKB Dik Temel ⌘ bece Body
Aa Bb Cc Çç	TTKB Dik Temel Abece Arrow
Aa Bb Cc Çç	TTKB Dik Temel Abece Dot
Aa Bb Cc Çç	TTKB Dik Temel Abece Out Body
Aa Bb Cc Çç	TTKB Dik Temel Abece OutLine
Aa Bb Cc Çç	TTKB Dik Temel Abece OutUni

Özetle MEB, altı yaşındaki çocuk kitapları için yirmi dört puntunun, yedi-dokuz yaşındaki çocuk kitapları için on altı-on seksiz puntunun, on yaşındaki çocuk kitapları için on

iki puntunun, on yaşından büyük çocuklara ayrılan kitapların ise on bir puntunun kullanılmasının uygun olacağına karar vermiştir.

2.8.5. Sayfa Düzeni

Ders kitaplarında özellikle sayfa kenarlarında geniş boşluklar bırakılması tercih edilmektedir. İlkokul birinci devre öğrencileri için paragrafların kısa tutulması ilgili yaş grubun gelişimsel özellikleri dolayısıyla bir kuraldır. Ders kitabının sayfalarının düzenini o sayfada yer alan görsel materyallerde büyük ölçüde etkilemektedir (Uyumaz, 2019, s. 12).

Öğrenciler ders kitabın sayfalarını karıştırdıklarında ilk dikkatlerini çeken şeyin görseller ve bu görsellerin, metinlerin nasıl yerleştirildiğidir. Bundan dolayı görsel öğelerin yerleştirilmesinde tekdüzelikten kaçınılmalıdır. Ders kitabı içeriğinde öğrencilerin sıkılmaması adına yapılan karışık düzenlemeler ve sıkça oluşan hareket de öğrencilerin dikkatini dağıtacaktır. Sayfa tasarımı, düzeni, ilgi çekici, rahatlatıcı, güzel ve iyi durumda olmalıdır. Sayfa düzeninde kullanılan satır arası boşluklarda ve kenar boşluklarda tüm kitap boyunca tutarlılık gözlenmelidir (Demirbaş, 2008; Erkmen, 1996).

Ders kitapları düzenlenirken öğrencilerin rahatça okuyabilmesi çok önemlidir. Yazı ve görsel tasarım, düzen tüm kitap boyunca uyum içinde verildiği takdirde sayfalar düzenli ve bir bütün olarak gözükmetedir. Metin ve resimler aynı sayfada yer alırken paragraflar çok uzun tutulmamalıdır. Sayfalar boğucu olmamalı ve akıcı olmalıdır.

Sayfada yazılar tek sütun oluşturacak şekilde yazılmalı, sayfa kenarlarında mutlaka uygun boşluklar bırakılmalıdır. Satırlar ilk sınıflarda bir buçuk aralıklı, ileriki sınıflarda gözü yormayacak şekilde normal aralıklı olarak tercih edilmelidir. Paragraflar ilk üç sınıfta daha kısa, ileriki sınıflardaysa daha uzun (6 veya 7 cümle) tercih edilmelidir (Eğribel, 2013, s. 25).

2.8.6. Ciltleme

Küçük yaşlardaki çocukların kasları henüz yeterli düzeyde olmadığından çocukların kitapları ilk günkü kullanabilmeleri için sağlam ciltleme yapılmalıdır. Bu yüzden iplik ile dikiş yöntemi en sağlam olanıdır. Zimba, spiral ve yapıştırma kullanılan kitaplar dikişli kitaplara göre daha dayanıksızdır. Büyük zahmetlerle yapılan ve tasarlanan bu kitapların uzun yıllar sağlam şekilde kullanılabilmesi için ciltleme yönteminin en iyi olanı kullanılmalıdır.

Ders kitaplarında ciltleme yapmanın önemi onu sağlamlığı ve dayanıklılığı açısından oldukça önemlidir. Kitabın parçalanmaması, dağılması adına mutlaka dikişli olması gerekmektedir. Dikilmemiş ve ciltlenmemiş bir kitap öğrencinin ilgisini çekmeyecektir.

Sayfaları dağılan, çekince çıkan, yıpranan bir kitabı öğrenci okumak istemeyecek ve elinde tutmak istemeyecektir. Bu da öğrencinin o derse olan ilgisinin kopacağını göstermektedir (Uyumaz, 2019, s.12).

Çocuklar için tasarlanan kitapların dayanıklı, sağlam ve kullanışlı olması için formalama yöntemiyle ciltleme yapılmalı, iplikle dikilmeli ve yapıştırıcı ile desteklenmelidir. Sadece yapıştırma yapılan veya tel dikiş yolu tercih edilerek ciltlenen kitaplar daha kolay yıpranabilir veya dağılabilirler. Ayrıca kitap ciltlenirken, düz yüzeylerde kendiliğinden kapanmamasına ve kolay açılabilir olmasına dikkat edilmelidir (Erkan, 2021, s. 24).

Çocuklar kitapları katlayarak kullanacak, kırıştırarak ve sert davranacaktır. Tüm bunlar göz önünde bulundurularak ciltleme yapılmalıdır.

2.8.7. Renk

Ders kitabı düzenlemelerinde dikkat edilmesi gereken bir diğer özellik renk seçimidir. Kitap boyunca aynı renkler kullanılmamalıdır. Bu durum öğrencinin dikkatini dağıtacaktır. Ders kitaplarında yer alan renkler görsel bütünlüğü desteklemektedir. Rengin aşırı ve bilinçsiz kullanımı, yerinde olmayan kullanımı kitabın bize karmaşık gelmesine neden olmaktadır. Soğuk renkler mesafe ve derinlik etkisi yaratır. Sıcak renkler izleyicileri mutlu eder ve daha dikkat çekici hale getirmektedir (Uyar, 2019).

Renk, doymun ya da soluk olabilen, saydamdan opağa kadar çeşitlilik gösteren; kitaplarda anlatılmak istenen olayları, ortamı ve çeşitli duygu durumlarını öğrenciye yansıtan ögedir (Uyumaz, 2019, s. 13).

Ders kitaplarının öğrencilerin ilgisini, dikkatini çekmesinde en önemli öğelerden biri de ders kitaplarında kullanılan renklerdir. Kullanılan baskılar, açık, net, anlaşılır, estetik, yaşa uygun, gelişim özelliklerine uygun, konuya, metne uygun olması gerekir. Kullanılan renkler canlı ve ilgi çekici olmalıdır. Öğrencinin derse olan motivasyonunu artıracak şekilde olmalıdır.

Ders kitaplarında kullanılan renklerin öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun şekilde kullanırken belli başlı kriterler aşağıda belirtilmiştir (Eğedemir, 2017):

- 9-12 yaş grubunun kullandığı ders kitaplarında; renk kavramı ve perspektif ilkesi gelişmeye başladığı için, renk seçimleri gerçeğe uygun tercih edilmeye başlanmalıdır. Bu yaş grubuna dâhil çocuklar, renkleri gerçek yaşamda kullanılan renkler ile kıyaslayabilmektedirler.

- 12 yaş ve üzeri çocuklarda gelişimin daha da ilerlemesi, içerik ve konunun zenginleşmesi ve bilimsel niteliğin artması gibi nedenler, renkleri de buna bağlı olarak etkilemektedir. Renkler daha gerçeğe uygun ele alınmalı ve bilimsel yaklaşım renklerde yansıtılmalıdır. Bu tür kitaplarda fotoğraflara da yer verilmelidir. Yaşın büyümesi sebebiyle, siyah-beyaz resimlemeler de kitap içerisinde yer almaktadır.

Yıldırım (2006), “Yeni İlköğretim Programına Göre Hazırlanmış Hayat Bilgisi Ders Kitaplarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi (Elazığ İli Örneği)” adlı yüksek lisans tezi sonucunda; Hayat Bilgisi ders kitaplarında kullanılan renklerin öğrencilerin motivasyonlarını arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Yine bu araştırmanın sonucunda, öğretmenler kitapların ciltlenmesinde dikiş ve ciltlenmesinin kusurlu olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Çocuğun yarınını şekillendirmede önemli rolü bulunan kitabın okunabilirliğini ve albenisini oluşturabilmek bir anlamda yayınevinin teknik donanımı, bilgisi, becerisi ve bunlara uygun kadrolara sahip olmasıyla mümkündür. Örneğin ilkbahar mevsimi ile ilgili bir metnin resimlenmesi metine uygun olmakla birlikte, renk ayırımında karşılaşılabilecek herhangi bir hata sonucunda resmin görüntüsünü sonbahara dönüştürebilir. Bu teknik hatanın yaratacağı ikilem göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yüzden yazar, çizer ve yayınevi üçlüsü arasında kurulacak güçlü iletişim bu tür hataların önlenmesini sağlar. Ders kitaplarında kullanılan renklerin öğrencilerin göz sağlığını koruyucu ve ilgilerini çekici olmalıdır. Renk öğrenciler üzerinde farklı duygulara neden olabilir. Sıcak renklerin uyarıcı, soğuk renklerin ise gevşetici ve dinlendirici özellikleri bulunmaktadır. Tüm bunları göz önünde bulundurarak iyi bir ders kitabı hazırlanmalıdır (Eğribel, 2013, s. 29).

Renk ders kitaplarında görsel bütünlüğün sağlanması adına önemlidir. Çok sık değişen renkler karmaşıklığa neden olacaktır. Ders kitabındaki renklerin psikolojik etkilerinin de olduğu kesinlikle unutulmamalıdır. Soğuk renklerin, sakinleştirici ve rahatlatıcı özellikleri bulunmaktadır. Sıcak renklerin ise, dikkat çekici ve neşelendirici hissiyatları bulunmaktadır. Sıcak renkler aşırı miktarda kullanıldıklarında ise izleyeni şiddete yönlendirebilir. Buna ithafın soğuk renkler de moral bozucu ve kasvetli bir hava oluşturabilir. Soğuk renkler sayfa da uzaklık hissi yaratmaktadır. Sıcak renkler ise sayfada yakınlık hissi oluşturarak önde görünmektedirler. Renk, ders kitabında öğrencileri okumaya yönlendirici, eğlendirici, dikkat çekici ve motive edici olmalıdır. Grafik tasarım uzmanı renk kullanımında dört göz önünde bulundurmalıdır:

- Rengin kültürel anlamda ne çağrıştırdığı,
- Okuyucunun gelişimsel olarak renk tercihi,

- Ürünün ya da firmanın kişiliği ve karakteri,
- Tasarımdaki yaklaşım biçimi.

Ders kitaplarının algılanmasında renklerin önemli etkileri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:

- Zemin ile yazı ilişkisi okunabilirliği etkiler.
- Vurgulanması gereken bilgilerin üzerine dikkat çekmeyi sağlar.
- Benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmada yardımcı olur.
- Nesnelerin renkleri, doğal renkler tercih edildiğinde görüntünün gerçekliği artar.
- Neşe, coşku, canlılık, durgunluk gibi duyguların yansıtılmasında kullanılırlar (Türkeç, 2023, s. 12-14).

2.8.8. Resimleme

Öğrencinin yazınsal metinlerle en erken yaşlarda tanıştırılması ve öğrencinin gelişim düzeyine ve sürecine uygun davranışlarla desteklenmesi için düşünmesine, sormasına, sorgulamasına yardım eden görsellik açısından zengin kitaplara ihtiyacı vardır. Resimlemeler kullanılarak oluşturulan ders kitapları öğrencilerin ilgi ve alakalarını yüksek seviyede tutarak derse olan ilgilerini her zaman canlı tutabilmektedir. Görseller açısından zengin tasarlanan ders kitapları öğrencilerin hayal güçlerini çalıştıracak, onlara yenedünyalar açacaktır. Bu resimlemeler elbette metinden bağımsız olmamalıdır. Metinde işlenen konuya açıklık getirmeli, konuyu desteklemeli, genişletmeli ve tamamlamalıdır. Çocuk metinde okuduğu ile zihninde oluşanı resimlemeler aracılığı ile yeniden tasarlayıp anlamlandırması gerekmektedir. Resimlerin öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanmasında büyük etkisi vardır. Resimler tek başına anlam oluşturduğu gibi metinle birlikte verildiğinde anlamı daha kolay ve net bir şekilde zihinde tamamlamaktadır (Uyumaz, 2019, s. 12-13).

Resimleme yapılırken çocuklar gibi düşünebilmek ve onları anlayabilmek önemlidir. Gündelik hayatta duygular ve mesajlar iletilirken jest ve mimikler çok sık tercih edilir. Hikâye resmederken de ifadelerin jest ve mimikleri olabildiğince gerçeğine uygun yansıtması gerekmektedir. Gülten Dayıoğlu'na göre; çocuk hikâye kitaplarında yer alan resimlemeler, metin kadar öneme ve ilgiye sahiptir. Resimler öykü tiplerine ve konularına uygun olmalı, konularla paralel konumlandırılmalıdır. Okuyucunun zihninde kolay anlamlandırabilmesi için, yalın olmalıdır. Mehtap Uygungöz'e göre; çocukların yaşlarının farklı olduğu dikkate alınmalı ve kitap resimlemeleri, o yaş gurubunun algı ve psikolojisine uygun tasarlanmalıdır. Yalın, renkli, hayal gücünü geliştirmesini destekleyen resimler olmalıdır. Muzaffer İzgü'ye

göre; yalın olması, renklerin canlı ve uyumlu olması çok önemlidir. Çocukların hayal gücünü geliştirici, ilk temasta dikkatlerini çekici ve kolay anlaşılabilir olması önemlidir (Eğribel, 2013, s. 26-29).

2.9. Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Türleri

2.9.1. Metin

Türkçe dersinde öğrencilere temel dil becerilerinin kazandırılmasında metinlerden destek alınır. Metin Türkçe sözlükte “Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü; tekst” ve “Basılı veya el yazması parça; tekst” olarak geçmektedir (TDK, 2024). Ana dil öğretiminde bilgidan ziyade beceri kazandırmak amaçlanır.

Bu becerileri kazandırmadaki en büyük yardımcıları Türkçe ders kitabıdır. Türkçe ders kitabındaki metinler anlama, anlatma ve belirlenen hedeflere ulaşmada bizi amacımıza götürür. Öğrencilere dört temel dil becerisi olan dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerileri Türkçe ders kitabındaki metinler ile kazandırılır. TDK sözlüğünde geçen “tekst” kelimesinin köklerinin Latince olduğu ve kumaş kelimesi ile ilişki kurularak oluşturulmuş, “dokumak, örmek” anlamlarını taşıyan bir kelime olduğu bilinmektedir. Nasıl farklı iplikler birleşip dokunarak bir kumaşı meydana getiriyorsa, kelimeler de bir araya gelerek metni oluşturur. Dokuma sürecine benzetilerek oluşturulan metin, küçük parçalardan bir bütünü nasıl meydana geldiğini anlatmaya çalışmıştır. Metinler, bir amaç doğrultusunda oluşmaktadır. Yazılı veya sözlü olarak bulunmaktadır. Metindeki cümleler bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleri ile birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Metinler, metni oluşturan cümlelerden bir bütün olarak farklı anlamlar taşımaktadır. Metin sadece cümlelerin bir araya geldiği bir yapı değildir. Bağlantılı, birbirini tamamlayan, bir araya geldiğinde farklı anlamlar ortaya çıkaran hatta her okuyucunun kendine göre farklı yorumlar çıkardığı anlam bütünüdür (Tarakcı, 2023, s. 7-8).

Metin, cümlelerin anlam ve şekil olarak bir bütün oluşturacak şekilde sıralanıp belli bir iletişim görevi üstlendiği yapılar olarak bilinmektedir. Metinler başı ve sonu belli olan yapılardır. Metinler aracılığıyla çeşitli duygu ve düşüncelerimizi şekil, biçim ve noktalama işaretlerinden yararlanarak ifade ederiz. Bunu yaparken sözcüklerin ve cümlelerin sadece art arda sıralanması olayı değil bunların anlamlı bütün oluşturacak, dil bütünlüğü ve düşünce bütünlüğü sağlayacak şekilde bir araya getirmeye dikkat edilmektedir. Bir metnin metin olabilmesi için bağdaşıklık ve bağlaşıklık ölçütlerini taşıması gerekmektedir. Bağdaşıklık,

metne ait dil bilgisel özellikleri ifade ederken bağlaşıklık, metin içi bağlantıları kuran ve yazının metin oluşturmaya olanak sağlayan dilsel öğelerin bütünüdür. Tanımlardan özetle bir metnin, rastgele bir arada bulunan cümlelerden meydana gelmediği, anlamsal, iletişimsel ve biçimsel açıdan türlü bileşenlerden meydana gelen çoklu yapılar olduğu gözler önüne serilmektedir (Kırbaş, 2023, s. 11-12).

Türkçe ders kitabına alınacak metinlerin aşağıdaki nitelikleri içinde barındırması gerekmektedir:

- Ders kitaplarına ilgili alanda önemli isimler olarak kabul edilmiş yazar ve eserlerden, edebî ve kültürel değerler taşıyan metinler tercih edilmelidir. Türk cumhuriyetleri ve Balkan Türkleri edebiyatlarından yapıtlara da ders kitaplarında yer verilmelidir.
- Ders kitabına alınan metinler ikincil aktarımlar olmak yerine yazarın eserinden alınmalıdır.
- Ders kitaplarında “Bu kitap için yazılmıştır.” İfadesine yer veren metinler kullanılmamalıdır. Sadece birinci sınıf ders kitaplarında ders kitabının yazarı/yazarları tarafından kaleme alınan en fazla iki metne yer verilebilir.
- Aynı yayınevine sahip kitaplarda bir sınıf seviyesi için seçilen metin, başka bir sınıf düzeyinde tercih edilmemelidir.
- Öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasına zenginlik katmak amacıyla aynı yazar ve/veya şairlerden (serbest okuma metinleri hariç, ders kitabı yazarı/yazarları tarafından yazılan metinler dâhil) en fazla iki metne yer verilmelidir.
- Dünya edebiyatından alınan metinler, doğru ve nitelikli çevirilerden tercih edilmelidir.
- Ders kitabında temalara destek verir nitelikte edebî ve estetik değer ve kaygı taşıyan serbest okuma metinleri yer almalıdır.
- Tamamı ders kitabında yer verilemeyecek uzunluktaki roman, hikâye, tiyatro, destan gibi türlerdeki yapıtlardan yapılan alıntılarda eserdeki bağlamın kurulması için metnin başında yapıtın seçilen bölümüne kadar olan kısmın kısa özetine yer verilmelidir. Seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama da yapılmalıdır.
- Metinlerde yer alan eğitsel yönden öğrencilerin düzeyine uygun olmayan ifadeler (argo ve küfür, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar, cinsellik, şiddet vb. içeren unsurlar) metnin bütünlüğünü bozmamak suretiyle metinden çıkarılmalıdır.
- Yazarın söyleyişinden ya da Türkçenin dönemsel söyleyiş özelliklerinden kaynaklı yazım farklılıkları hata olarak sayılıp düzeltilmemelidir. Metin içerisinde yer verilen

dönemsel farklılıklara (yazım ve noktalama) yönelik açıklamalar dipnot şeklinde belirtilmelidir. Aynı zamanda bu konulardan öğretim amaçlı olarak faydalanılabilir.

- Ders kitabında gazete haberi, reklam, dilekçe, tutanak, öz geçmiş, ağ günlüğü (blog), sosyal medya uygulamalarında yer alan yazı türlerinde ders kitabının yazarı/yazarları tarafından üretilen metinlere de yer verilebilir. Bu türler üçüncü ve beşinci maddelerdeki açıklamalar kapsamında ele alınamaz.
- Metinlerde tema ve kazanımlara uygun olarak metnin bütünlüğü ve tutarlılığı korunmak suretiyle bazı bölümler çıkarılabilir. Çıkarılan bölümler parantez içinde üç nokta ile belirtilmelidir.
- Çeşitli metinler içinde yer verilen bağımsız ve kendi iç bütünlüğüne sahip anı, fıkra, anekdot vb. bölümler metin olarak tercih edilebilir.
- Yazar ve şairlerin biyografilerinde sadece edebî yönlerine yer verilmelidir (MEB, 2019, s. 20).

Metinler öğrencinin dil edinimini kolaylaştırmalı, kitaptan sıkılmamasını ve metinler aracılığıyla konuları anlayabilmesini sağlamalıdır. Bu yüzden Türkçe ders kitabındaki metinler sade, yalın ve anlaşılır olacak şekilde tercih edilmelidir. Metinlerin anlaşılabilir olduğuna sadece metinleri oluşturan sözcüklere bakarak değil, aynı zamanda görsellere, başlığa ve içeriğe de bakarak düşünmek gerekmektedir. Metinlerin öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygun seçilmesine dikkat edilmelidir (Kanca, 2020, s. 15-16).

Türkçe öğretiminde metin seçiminde her yaklaşımın kendine özgü metin tercihi bulunmaktadır. Geleneksel yaklaşımda dil bilgisi kuralları, atasözleri, edebiyat ve genel kültür gibi konuların öğretimine ağırlık verildiğinden edebi metinlere çoğunlukla yer verilmiştir. Davranışçı yaklaşımda ise dil davranış olarak ele alınmış, tekrar, taklit ve ezberleme yoluyla öğretilmiştir. Buna bağlı olarak üretilmiş metinler kullanılmıştır. Bilişsel yaklaşımda özgün metinler kullanılmaya başlanmış; günümüzde etkin olan yapılandırıcı yaklaşımda ise özgün ve özel metinler tercih edilmeye başlanmıştır. Yeni Türkçe öğretim programında Türkçe ders kitaplarında öyküleyici, bilgilendirici metinlere ve şiire yer verilmektedir (Yıldız, 2015, s. 10).

Türkçe ders kitabındaki metinlerin öğrencilerin, dil bilinci ve duyarlılığı kazanmasına, hayal güçlerini genişletmesine, üst düzey düşünebilme becerilerinin geliştirilmesine, kendi çevresine, doğaya duyarlı bireyler olarak yetişmesine olanak sağlayacak metinler olmasına dikkat edilmelidir. Aynı zamanda okuma sevgisi ve okuma alışkanlığı kazanmasında etkili olmalıdırlar. Türkçe ders kitabına alınacak metinleri seçerken öğrencilerin gelişimsel özellikleri dikkate alınmalı, onların dil ve anlama seviyelerine uygunluğu kontrol edilmelidir.

Bu metinler öğrencilerin ilgilerine hitap ettiğinde öğrencide derse olan merak, ilgi artacağından dersteki başarı oranı, bilgiye ve beceriye ulaşma oranı ve okuma alışkanlığı, okuma sevgisi artacaktır.

Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir:

- Öğrencilerin gelişimleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır.
- Türkçe dersi öğretim programına uygun hazırlanmalıdır.
- Yazıldığı türe özgü özellikler taşınmalıdır.
- Öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilmelidir.
- Öğrencileri düşündürmeye ve araştırma, inceleme yapmaya yöneltmelidir.
- Anlatım açısından uygun olmalıdır.
- Öğrencilerin sözcük dağarcığını beslemelidir.
- Ulusal değerleri aktarmalı ve korumalıdır.
- Öğrencilerin duygu gelişimini desteklemelidir.
- Öğrencilerde okuma sevgisi oluşturmalıdır.
- Anlamsal ve biçimsel bütünlük içinde olmalıdır.
- Ana dilin güzelliğini yansıtmalıdır.
- Ana dil sevgisi oluşturmalıdır.
- Yardımsever, duyarlı, dürüst, özgüveni yüksek öğrenciler yetiştirmeyi amaçlamalıdır (Sarıoğlu, 2023, s. 100-101).

2.9.2. Metin Türleri

Türkçe dersi kapsamında temel dil beceri olan; konuşma, okuma, yazma becerilerinin kazandırılmasında metinlerden faydalanılır. Metinlerin belirlenmesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınmaktadır:

- Tüm sınıf seviyelerinde sekiz tema ve her temada dört metin yer alacaktır. Bu metinlerin üçü okuma biri dinleme/ izleme metnidir. Kitap bütününde toplamda otuz iki okuma ve dinleme/izleme metni yer alacaktır.
- Her sınıf seviyesinde temalara uygun ve eşit dağılım olması koşuluyla sekiz serbest okuma metnine yer verilecektir. Türkçe ders kitabında toplamda kırk metin yer alacaktır.
- Metin türleri üç ana biçim altında ele alınmıştır: Bilgilendirici, hikâye edici, şiir. Belirtilen metin sayılarına bağlı olmak koşulu ile hangi temada, hangi metin türlerinin yer alacağı ders kitabı yazarının/yazarlarının kendisine bağlıdır. Metin türlerinin

dengeli dağılıp dağılmadığı metin biçimlerine bakılarak belirlenecektir. Örneğin “Bilim ve Teknoloji” temasında bilgilendirici metin daha fazla yer alabilir. Başka bir temada ise şiir türündeki metinler daha fazla yer alabilir. Fakat ilke olarak metin türlerinin temalar arasında, kitap bütününde dengeli dağılımının sağlanması önceliklidir. Görsel 72’de yer alan biçimler altındaki türler, kazanımlar dikkate alınarak ders kitabında yer alacaktır.

- Birinci sınıfın birinci döneminde on altı dinleme/izleme metni, ikinci döneminde ise on iki okuma ve dört dinleme/izleme metni yer alacaktır. Birinci sınıfın ikinci döneminde kullanılacak toplam dört dinleme/izleme metninin ikisi hikâye edici, biri bilgilendirici ve biri şiir türünde yer alacaktır. Aynı zamanda ilk okuma sürecinde dil gelişimini geliştirmek amacıyla şiir dışında bilmece, tekerleme, sayısmaca, mani, ninni gibi türler de kullanılmalıdır (MEB, 2019, s. 17).

Görsel 72. Sınıf Düzeylerine Göre Metin Türlerinin Dağılımı

Türler	1	2	3	4	5	6	7	8
Bilgi Verici Metinler								
Anı		+	+	+	+	+	+	+
Biyografiler, Otobiyografiler								+
Blog						+	+	+
Dilekçe					+	+	+	+
Efemera ve Brosür (liste, diyagram, tablo, grafik, kroki, harita, afiş vb. karma içerikli metinler)		+	+	+	+	+	+	+
e-posta			+	+	+	+	+	+
Günlük		+	+	+	+	+	+	+
Haber Metni, Reklam		+	+	+	+	+	+	+
Kartpostal		+	+	+	+	+	+	+
Kılavuzlar (kullanım kılavuzları, tarifiame, talimatnameler vb.)		+	+	+	+	+	+	+
Gezi Yazısı						+	+	+
Makale / Fıkra / Söyleşi / Deneme					+	+	+	+
Mektup					+	+	+	+
Özlü Sözler (atasözü, deyim, duvar yazıları, döviz vb.)	+	+	+	+				
Özlü Sözler (vecize, atasözü, deyim, aforizma, duvar yazıları, motto, döviz vb.)					+	+	+	+
Sosyal Medya Mesajları					+	+	+	+
Hikaye Edici Metinler								
Çizgi Roman	+	+	+	+	+	+	+	+
Fabli	+	+	+	+	+	+	+	+
Hikâye	+	+	+	+	+	+	+	+
Karikatür	+	+	+	+	+	+	+	+
Masal / Efsane / Destan	+	+	+	+	+	+	+	+
Mizahi Fıkra	+	+	+	+	+	+	+	+
Roman				+	+	+	+	+
Tiyatro	+	+	+	+	+	+	+	+
Şiir								
Mani / Ninni	+	+	+	+				
Şarkı / Türkü	+	+	+	+	+	+	+	+
Şiir	+	+	+	+	+	+	+	+
Tekerleme / Sayısmaca / Bilmece	+	+	+	+				

Metinler belirli özelliklere göre farklı türlere ayrılmıştır. Türler ayrılırken de belli ölçütler göz önünde bulundurulmuştur: Metnin sözlü veya yazılı halde bulunması, metni oluşturan birimlerin olması, metnin belli bir amacının olması ve bunun gerçeklikle olan bağlantısı, metinde kullanılan anlatım biçimleri ve metinde kullanılan dilin işlevi birkaç ölçüte örnektir. Başlarda şiir türünde eserler verilmiştir. Bunun nedeni tüm milletlerin edebi anlamdaki ilk eserlerini şiir türünde vermeleridir. Daha sonraları düz yazı türünde eserler vermeye başlanmıştır. Metinlerde konuşma ve sözlü olarak aktarılan metinlere sözlü metin, yazı ile aktarılan yazılı metin, resim ve görsel materyalle aktarılan metinler ise görsel metin olarak bilinmektedir. Düzenleme biçimine göre de farklı türlere ayrılmaktadır. Düzenlenmede

tercih edilen mantık seviyesine göre basit ve sarmal mantıkla yazılmış metinler olarak gruplandırılmaktadır. İşlevleri açısından da edebî (sanatsal) metinler ve öğretici metinler olmak üzere iki gruba ayrılırlar (Kırbaş, 2023, s. 12).

Metin türleri, edebiyat yapıtlarının biçim, teknik özellikler ve konularının farklılıklarına göre belirli gruplar olarak ayrılmışlardır. Geçmişten bugüne bakıldığında metin türleri insanların iletişim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla meydana gelmiş, bugüne kadar da gelişme gösteren ve içinde doğduğu topluma ait unsurlar içeren yapısal ve işlevsel metin oluşturma çabasıdır. Metinler birbirine benzer şekilde kullanıla gelerek ve bir türü oluşturarak bu tür içinde yer bulmuştur. Her metin belirlenmiş iletişimsel hedefin ürünü olmaktadır ve bu hedef çerçevesinde zamanla metinlerde ortak yönler oluşmaktadır. Metinlerde oluşan bu ortak yönler zamanla metin türlerini ve o metne özgü olan dil yapılarını doğurur. Metin türleri gelişen ve değişen zaman içinde ihtiyaca göre yeni metin türleri oluşmaktadır. Metnin türlere ayrılması metin türlerini öğretirken kolaylık sağlamaktadır. Sınıflamalar birbirine benzeyen metin türlerinin aynı gruba alınmasını ve birbirine benzeyen metin türlerinin daha kolay anlaşılmasını sağlar. Metnin türlere ayrılarak gruplar halinde bulunmasında yazarların da avantajlı yönleri vardır. Yazarlar metin yazacakları zaman belirli bir türü tercih ederek o türün kurallarına ve sınırlarına uyarak metinlerini oluşturabilir. Bundan kaynaklı yazarlar hangi kurallara uymaları, nasıl bir üslupla yazacaklarını, hangi düşünceyi geliştirme yollarını ve anlatım biçimlerini kullanmaları gerektiğini kolaylıkla belirleyeceklerdir. Metni okuyan kişi açısından da metinden ne beklediğini bilerek okuması ona avantaj sağlayacaktır (Tarakcı, 2023, s. 8-10).

Ülkemizde öğretmenlerin sınıf içinde tercih ettikleri öğretim materyallerine bakıldığında, ders kitapları ilk sırada yerini korumaktadır. Ancak ders kitapları üzerinde yapılan araştırmalar Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin istenilen niteliklerden yoksun olduğunu göstermektedir (Yıldız, 2015, s. 10).

2.9.2.1. Bilgilendirici Metin

Bilgilendirici metinler, belirli bir konu hakkında bilgi veren, düşünceleri aktaran ve çözümleyici öneriler içeren yazılardır. Bilgilendirici metinlerde okuyucuyu yönlendirecek kurgu çalışmalarına yer verilmez. Hayal dünyalarını genişletecek, yaratıcılıklarına hitap edecek söylemler bulunmamaktadır. Anlatılacak konu dolandırılmadan, konunun özü yalın bir şekilde kelimelerin somut anlamları tercih edilir. Bilgilendirici metinlerde kullanılanlar gerçek varlıklar ve olaylardır. Anlamsal yönden farklı yorumlanabilecek anlamlar taşımazlar.

Bilgilendirici metinlerden elde ettiğimiz bilgileri günlük hayatımızda doğrudan kullanabilme şansı buluruz. Bu metinleri okuyan bireyler metinlerden farklı anlamlar çıkarmazlar. Bilgiler sade bir dille verilmelidir.

Bilgilendirici metinlerde dil çağrışımsal veya duygusal bir nitelikte değildir. Verilen bilgiler konu etrafında şekillenmeye dikkat edilmeli ve okuyucunun düzeyine uygun seçilmelidir. Metinde yer alan olaylar ve olgular ayrıntılarıyla açıklanmalıdır. İlkokulun ilk seviyelerinde öğrencilerin bilişsel yeteneklerinin ve zihinsel gelişimlerinin yeterli düzeyde olmadığından bilgilendirici metni anlamakta zorluk yaşamaları muhtemeldir. Bu nedenle öğretmenler bilgilendirici metin türünde çalışmalar yaparken dört temel dil becerisi olan okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerine ilişkin çeşitliliği artıran farklı uygulamalar yapmaları bu metin türünün anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu metin türünde çalışmalar yapılırken en önemli özellik metin türünün öğrencinin düzeyine uygunluğu ve görsel materyallerle desteklenmesidir. Bilgilendirici metin türünde yapılacak olan çalışmalara geçilmeden önce bu metin türüne ait bilgilerin ayrıntılı olarak öğrencilere aktarılması gerekmektedir (Kırbaş, 2023, s. 15-16).

Bilgilendirici metinler, okuyucuların yeni bilgiler kazanmasını veya mevcut bilgilerinde var olan düşüncelerini, fikirlerini değiştirmeyi veya geliştirmeyi amaçlamaktadır. Mecazlı, sanatlı söylemlerden uzak durulan bu metinler salt bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Bilgilendirici metinlerde genellikle açıklayıcı anlatım türü tercih edilmiştir. Bilgilendirici metin türünün genel özellikleri aşağıda belirtilmiştir:

- Bilgi verme amacı taşırlar.
- Nesnel bilgiler yer almaktadır.
- Kelimeler ve cümleler gerçek anlamda kullanılırlar.
- Tanımlar, yer, zaman, miktar gibi soyut bilgiler yer alır.
- İletilen somut ve sayısal bilgiler grafiklere, çizelgelere, tablolara aktarılır.
- Anlatıcı nesnel bir tutum sergiler.
- Anlatıcının izine neredeyse hiç rastlanmaz.
- Anlatım sade ve yalın cümleler öz olarak kullanılır.
- Terimler ve teknik kelimelere çok sık yer verilir.
- Okur bilgi edinmeye odaklıdır.
- Metnin sonunda yazarın vermek istediği mesaj ya da mesajlar açık ve nettir.
- Yazarın ilettiği iletilerin gerçek yaşamda karşılığı bulunur (Tarakcı, 2023, s. 10-11).

Bilgilendirici metinler ile konunun okuyucu tarafından daha iyi anlamlandırılmasını sağlamak amacıyla konunun, olayın açıklanmasıdır. Okuyucuya bilgi sunmak amacı taşıyan

ve temel anlamlarıyla kullanılan bilgilendirici metinlerin anlatımı açık ve yalındır (Yıldız, 2015, s. 11).

2.9.2.2. Öyküleyici Metin

Öykü edici metinler gerçek ya da gerçekleşebilecek konuları ele alan bir veya birden fazla kahramanı olan türlerdendir. Bu metinler okuyucunun hayal dünyasını genişleterek onlara yeni kapılar aralayan, yenedünyaları keşfetmesini sağlayan edebi türdür. Bu metinler okuyucunun merak duygusunu tetikleyerek olayların temel alındığı bu türde olaylar oluş sırasına göre verilirken hareket ögesi hikâye boyunca aktiftir. Bu metinlerde olay örgüsü çok önemlidir. Olay örgüsünü metinden çıkardığımızda elimizde kalan koca bir kelime yığındır. İlkokulun ilk yıllarında hikâye edici metinler öğrenciler tarafından ilgi odağı olduğundan Türkçe dersinde genel olarak bu türün yoğun olarak kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Hikâye edici metin türü sayesinde öğrencilerin dil becerilerini geliştirmeleri kolaylaşmaktadır (Kırbaş, 2023, s. 14-15).

Hikâye edici metin türünü günlük hayatta da çok sık kullanırız. Gündelik işlerde işlerimizi, fikirlerimizi, düşüncelerimizi, başımızdan geçen olayları anlatırken en sık kullandığımız bir türdür. Hikâye edici türlerde yazar okuyucuyu bilgi ile donatmak gibi amaç taşımamaktadır. Yazar burada anlatmak istediğini hayal dünyasında oluşturur, oluşturduğu olayı kurmaca kahramanları ile birlikte ilerletir ve okuyucusunun kucağına bırakır. Hikâye edici metinlerde dil sanatlı ve mecazlıdır. Doğrudan bilgi vermek yerine yazarın kendine has olan söylemi ile öznel olan anlatım tarzı belirlenerek okuyucusunun merakına teslim edilir.

Öyküleyici metinler öğrencilerin kişilik ve dil gelişimi üzerinde etkilidir. Hikâyeden esinlenerek oradaki kahramanla bağ kurup metni içselleştirebilir. Bu içselleştirme ve bağ kurma öğrencinin duygusal gelişimini desteklemektedir.

Hikâye edici metinler çoğunlukla bir başlangıç, olaylara giriş kısmını oluşturan bir serim, olayların karmaşılaştığı ve yoğunlaştığı bir düğüm, çatışma, zirve, olayların çözüme kavuşturulduğu çözüm ve belirsizliğin sonuca kavuşturularak çözümlendiği bir sonuç bölümünden oluşur. Hikâye edici metinler çocukların zihinlerinde ilk oluşturabildikleri metin türlerindendir. Aynı zamanda çocuklar sekiz yaşlarına vardıklarında hikâye öğelerini hatırlayabilir ve bu öğeler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarabilirler. Bundan dolayı çocukların dil gelişiminde hikâye edici metinlerin önemli bir yeri olduğu bilinir. Hikâye edici metinlerin genel özellikleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Olaya odaklıdır. Olay ya da olay örgüsü yer alır.

- Bir ana fikre sahiptir.
- Kişi, zaman ve mekân ögeleri bulunmaktadır.
- Olay ya da olay örgüsü belli bir plana sadık kalınarak anlatılır.
- Duygusal, düşsel ögeler yer almaktadır.
- Kelimeler ve cümleler gerçek anlamları dışında başka anlamları da çağrıştırır.
- Metnin sonunda yazarın okuyucuya iletmek istediği mesaj ya da mesajlar doğrudan verilmez.
- Okuyucunun, yazarın iletmek istediği ileti ya da iletileri anlayabilmesi için emek harcaması gerekir.
- Anlatımda öznellik hâkimdir.
- Anlatıcı belirlidir.
- Yazarın kendine özgü bir üslubu vardır.
- Yazarın iletmek istediği iletilerin gerçek yaşamda karşılığı her zaman olmayabilir.
- Estetik kaygı gözetilerek yazılır (Tarakcı, 2023, s. 11-13).

2.9.2.3. Şiir

İnsanlar geçmişten bu yana duygularını, düşüncelerini, hayallerini, mutluluklarını, hüznlerini, tarihi ve toplumsal olaylarını yazılı veya sözlü olarak ifade etmek istemişlerdir. Bunları dile getirirken en etkili olacak şekilde yararlandığı tür şiirdir. Şiir geçmişten bugüne dek her çağın kendine has özelliklerinden etkilenerek gelmiştir. Şiirde kullanılan sözcükler şairin işlemesiyle yepyeni anlamlar kazanır. Gündelik hayatta çok sık rastladığımız kelimeler şiirde farklı bir duyguya bürünür. Çünkü şair kendi kullanım tarzıyla okuyucuyu etkileyici bir dille şiire büyülemektedir. Bu etkililiği sağlarken söz sanatlarından, süslü bir dilden oldukça yararlanır. Şiir sayesinde okuyucu çok farklı duygular hissedebilir. Şiirin okuyucudan okuyucuya da anlamı, duygusu değişmektedir. Şiir, kendine has okuma tarzıyla her okunduğunda bambaşka duygular hissettirebilir.

Şiir, kullanılan semboller açısından zengin, ritmik dil, seslem ve nokta bakımından birbirine eşit seslerin uyumlu kullanımı sonucunda kendi içinde bir bütün olan edebî anlatım biçimlerindedir. “Şiir” dilimizde bir kelime olarak Arapça “ş,a,r” kökünden türetilerek meydana gelen sezgisel anlamda bilmeyi, algılamayı, farkında olmayı, hissetmeyi, sezgi yoluyla anlamayı ifade etmektedir. Şiirde okuyan kişilerde yeni duygu ve düşünce kalıpları oluşturabilecek unsurlara yer vermek gerekir. Benzetme ve çağrışımlardan şiire katkıda bulunarak, bir sözcüğe birden fazla anlam yüklemek bu sayede de okuyan kişide şiire farklı

açılardan bakmayı kendine uygun anlamlar çıkarmayı sağlamak amaçlanmaktadır. Şiirler pek çok amaç ve konuda bir grup oluşturabilirler. Bunlar: epik, didaktik, satirik, pastoral ve lirik olarak ayrılmaktadır. Şiir aynı konuda ve türde yazılsa bile şairin bakış açısına, sözü kullanımına, kelime bilgisine ve anlatım tarzına göre farklılığını korumaktadır. Şiir şekil özellikleri bakımından da diğer edebi türlerden ayrılmaktadır. Harflerin kullanılışı, ölçü, uyak ve sözcüklerdeki benzerlik gibi öğeler, şiirin ses unsurlarıyla ilgilidir. Şiirlerin yazılış ve okunuş biçimlerinin düz yazıdan farklı olduğu öğrencilere hissettirilmeli ve bununla yazma, okuma, dinleme çalışmaları yapılmalıdır (Kırbaş, 2023, s. 16-17).

Türkçe ders kitabındaki metinler dersin programına ait becerilerin kazanılması ve istenilen hedeflere ulaşılması yönünden oldukça etkilidir. Metinler sayesinde öğrenciler hem dilin zenginliklerini keşfetmekte hem de metinde anlatılanlar ile duygu, düşünce ve bilgilerini genişletmektedirler. Bunu yaparken duygularında ve hislerinde de değişiklik olmaktadır. Tam bu noktada şiir öğrenciler için çok önemli olmaktadır. Türkçe ders kitabında kullanılacak olan şiirler doğru seçildiğinde öğrencilerin duyuşsal ve bilişsel yönlerini geliştirmeye müsait bir türdür. Türkçe ders kitabına alınacak şiirlerin öğrencilerin yaş seviyelerine, gelişimsel özelliklerine uygun seçilmelidir. Uygun seçilen şiirler öğrencilerde, okuma isteği uyandırmalı, hatta şiir yazmaya istekli olmalarını sağlamalıdır. Türünün en iyi örneklerinden seçilen şiirler öğrencilerde dil zenginliğine yol açabilmektedir. Kelime hazinelerini genişletmektedir.

Şiirler duygularla sesleri bir araya getiren etkileyici yazım türlerindedir. Ses uyumu, vezin, kafiye gibi güzellik öğeleriyle süslenmiş, güzel hayaller taşıyan sanatlı sözlerdir. Zengin ve büyüleyici hayallerle ortaya çıkan, ritimli seslerden oluşan ve seslerin uyumlu kullanılmasıyla diğer türlerden ayrılan yazınsal bir türdür. Genel olarak alt alta yazılır ve ölçülü ve kafiyeli mısralardan meydana gelmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda birinci sınıftan başlanarak öğrencilerin şiir okuması, ikinci sınıftan itibaren şiirin özelliklerini tanınması ve şiir yazması, altıncı sınıftan itibaren ise şiirin şekil özelliklerini öğrenmesi istenmiştir (Tarakcı, 2023, s. 13-14).

Şiir; zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi; manzume, nazım ve düş gücüne, hayale, imgeye, gönle seslenen, anı, duygu, coşku uyandıran, etkileyen şey olarak bilinir (TDK, 2024). Şiirler söylenen ilk ürünler olarak bilinmektedir. Şiirler zengin imgelerle donatılan ve coşkuya dayanan edebi ürünlerdir. Şiirler, şairin düş dünyasını, bilinçaltını, duygularını, düşüncelerini ve estetik ruhunu sanatlı söylemlerle ortaya çıkaran bir tür olmaktadır. Çocuklar konuşmaya başladığında şiirin

yapısına uygun konuşmalar yapar. Çocukların ilgisini çekecek şiirlerin onların hayal güçlerini genişletmesi, ahenkli olması ve hareketli şiirler olması beklenir. Çocuk şiirlerine çocukların bakış açısı, ilgileri ve düşünceleri yansıtılmalıdır. Çocuklara hayaller kurdurabilen, onları bulundukları ortamdan uzaklaştırabilen ve onlara coşkulu duygular hissettirebilen şiirler her zaman ilgilerini çekebilecektir. Şiirlerin her yaş grubu için farklı özellikler göstermesi gerekmektedir. Anaokulundan itibaren üçüncü sınıfa kadar olan dönemdeki çocuklar mizahi unsurları barındıran şiirlerden hoşlanırlar. Çevre ve tabiat olayları şiirin ana teması durumundadır. İlkokul 1. 2. ve 3. sınıf öğrencileri tekerleme, konulu şiir, hayvanlardan ve mevsimlerden söz eden, fantastik öğeler içeren şiirlerden hoşlanmaktadır. Şiirler öğrenciler tarafından anlaşılabilir olmalıdır. İlkokuldan itibaren şiir üzerine çalışmalar yapılmalıdır (Yıldız, 2015, s. 12-14).

2.10. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde Türkiye’de ilköğretim kademesinde görsel-metin ilişkisi ile ilgili araştırmalara ait bulgulara yer verilmiştir.

Acun (2019) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel-Metin İlişkisi” isimli çalışmada kitapta kullanılan görsellerin daha kaliteli olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda kullanılan bu görsellerin öğrencileri düşündürmeye yöneltecek resimler olması gerektiği tespit edilmiştir. Araştırmada görsel öğeler arasında en sık kullanılan görsel materyalin fotoğraf olduğu dikkat çekmiştir. Fotoğraflar metinle ve metne ait başlıkla uyumlu bulunmuştur. Kullanılan bu fotoğrafların baskıları ve sayfa kalitesi istenilen kalite olmadığından öğrencilerin dikkatini çekebilecek düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitabında kullanılan bazı haritaların da çizim ve baskı hatası ile öğrenci düzeyine uygun bulunmamıştır. Kitaplarda en az rastlanan türün ise karikatür olduğu tespit edilmiştir.

Baş ve Yıldız (2014) tarafından yapılan “İlkokul Türkçe Ders Kitaplarının Resim-Metin İlişkisi Açısından Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” isimli çalışmada araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri, ilkokul Türkçe ders kitabında kullanılan resimlerin öğrencilerin yaratıcı düşüncelerine, hayal güçlerini genişletmelerine, sanatsal ve estetik beğeni zevklere sahip olmalarını destekleyecek türden resimler olmadığı konusunda hemfikir olmuşlardır. Türkçe ders kitaplarında genellikle resimlere yer verildiği ve başka görsel öğelere yer verilmediği saptanmıştır. Farklı görsel öğelere yer verildiğini belirten sınıf öğretmenlerinin oranlarının da yüksek olması araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri arasında

görüş ayrılığının ve bu alandaki yeterliliklerinin veya görselleri etkili kullanmadıklarından farkındalıklarının istenilen düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre tüm resimlerde zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği, resimlerin metinlerdeki hikâye ile örtüştüğü sonuçlarına ulaşılmıştır. Aynı zamanda resimlerin iletilmek istenen mesajı öğrenciye ulaştırmada yeterli bulunduğu, öğrencide merak uyandırdığı ve sayfa düzenine uygun konumlandırıldığı tespit edilmiştir. Türkçe ders kitabındaki resimlerin metnin başlığını desteklediği ve günlük hayatla ilişkili olduğu saptanmıştır. Araştırmada kullanılan “Görsel-Metin İlişkisi Kategori Listesi ”de “”Resimler öğrencilerin hayal gücünü geliştirmeye yöneliktir” yargısına verilen yanıtların oranlarının birbirine çok yakın olması bu resimlerin öğrencilerin hayal gücünü geliştirebilecek düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Bozkurt (2011) tarafından yapılan “İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Programı Görsel Okuma- Görsel Sunu Kazanımlarının ve İlk Okuma Yazma Öğretiminde Kullanılan Görsellerin Etkililiğinin İncelenmesi” adlı çalışmada, araştırmada yer alan öğretmenler ilk okuma ve yazma sürecinde kullanılan görsel öğelerin çevreye uygun görseller olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ders kitabında bulunan görsel öğelerin de günlük yaşamdan seçildiğini belirtmişlerdir. Görsellerin ilk okuma yazma sürecinde öğrencilerin dikkatini çektiği sonucuna ve derse olan ilginin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan kadın öğretmenler erkek öğretmenlere göre ilk okuma yazma sürecinde ilgi çekici ve farklı olan görsellerin derse olan ilgiyi ve dikkati artırdığı sonucuna varmışlardır. Mesleki kıdemi diğerlerine göre az olan öğretmenler okuma yazma sürecinde görsellerin önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Çakmak ve Kaçar (2020) tarafından yapılan “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Resim-Metin İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi” isimli araştırma makalesinde on resim ve metin incelenmiştir. Metinlerde yer alan resimler metinde yeterince desteklendiği sonucuna varılmıştır. Tüm resimlerin metinle uyumlu, ilişkili ve öğrencilerin ilgisini ve dikkatini çekebilecek düzeyde olduğu saptanmıştır. Araştırmaya alınan resim ve metinlerin zemin-fon ilişkisi uyumlu bulunmuştur. Araştırma verilerine göre kullanılan resimler hafızada kısmen kalıcıdır ve resimlerin önemli bir bölümünde metinle ilgili herhangi açıklayıcı bir bilgiye rastlanmamıştır.

Demirel vd. (2018) tarafından yapılan “5. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Resim-Metin İlişkisi Açısından İncelenmesi” isimli araştırmada yer verilen sekiz metinde, metinde yer verilen resimlerin metinlerin içeriğine uygun olduğu görülmüştür. Kitapta yer alan tüm metinlerde zemin-fon ilişkisi gözetilmiştir. Kitapta kullanılan resimlerin büyük çoğunluğunun metinlerin başlığını desteklediği fakat iki metne ait resimlerin metnin başlığını kısmen

desteklediği tespit edilmiştir. Kitapta kullanılan tüm resimlerin gerçek hayatta kullanılan renklerle birebir örtüştüğü ve günlük hayatla ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre resimlerin öğrencilerin görsel dünyasını destekleyici ve geliştirici olduğu, öğrencinin metni anlamasında kolaylık sağladığı, öğrencinin metni tahmin etme becerisini geliştirebilecek düzeyde olduğu ve metindeki görsellerin metinle uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Eğedemir (2017) tarafından yapılan “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel-Metin İlişkisi Açısından İncelenmesi” isimli çalışmada Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının görsel zenginlik açısından çeşitlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırmada İletişim ve insan ilişkileri ünitesindeki “Herkesi Ayrı Ayrı Dinlemekten Zevk Alırım.” konulu başlığında yer alan görsellerin yeterli seviyede çeşitlilikten uzak olduğu sonucuna varılmıştır. “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesinde yer alan alt başlıklardaki konular arasında konu bütünlüğüne yer verilmediği tespit edilmiştir.

Gözütok vd. (2015) tarafından yapılan “İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen ve Öğrenci Kitaplarının Değerlendirilmesi” isimli araştırma makalesinde, kitapta yer alan kazanımların, içeriğin ve ölçme değerlendirme öğelerinin birbiri ile uyumsuz olduğu aralarında bir bütünlüğün olmadığı tespit edilmiştir. Ölçme değerlendirme etkinliklerinin amacını yerine getirmediği sonucuna varılmıştır. İçeriğin ise iyi derecede yapılandırılmadığı, kullanılan görsel öğelerin ve ders kitabında yer alan etkinliklerin öğrencilerin seviyesine ve gelişim düzeyine uygun bulunmadığı anlaşılmıştır. Kitapta olumsuz iletilerin hissettirildiği ve birçok dil yanlışının yapıldığı sonucu ortaya çıkmıştır.

İlhan ve Yazar (2021) tarafından yapılan “Temel Eğitim Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin-Görsel İlişkinin Görsel Tasarım Unsurları Bağlamında İncelenmesi” bu araştırmada İlkokul üçüncü sınıf MEB ve SDR Yayınları Türkçe ders kitabı dâhil edilmiştir. Bu iki ders kitabından seçilen metinlere ait görseller, görsel tasarım unsurlarına göre değerlendirilmiştir. İki kitaptan alınan sonuçlara göre metinlere ait görsellerin, öğrencilerin estetik duyarlılığını ve beğeni düzeyini geliştirebilecek veya ortaya çıkarabilecek düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda araştırmaya alınan iki Türkçe ders kitabında da görsel öğelerin kullanımında çeşitliliğin olmadığı, çoğunlukla tek bir görsel türüne yer verildiği saptanmıştır. İki yayında da görsel tasarım uzmanlarının yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. İki yayına ait Türkçe ders kitabında da kullanılan görsellerde en az dört renk kullanıldığı bilgisi saptanmıştır. SDR Yayıncılık kitabında MEB’in Türkçe ders kitabına oranla görsellerin çoğunluğunda sıcak ve canlı renklerin kullanıldığı anlaşılmıştır.

İşcan ve Cımbız (2018) tarafından incelenen “Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders

Kitabındaki Resimlerin Metinlerle Uyum Düzeyinin İncelenmesi” adlı araştırma makalesinde Tüm metinler incelendiğinde resimlerin, öğrencilerin metinleri tahmin etmesinde yardımcı olması orta düzeyin biraz üstünde kaldığı istenilen düzeyde olmadığı ve kısmen yeterli olduğu gerçeği saptanmıştır. Metinlerde kullanılan resimler, metnin başlığını yüksek düzeyde destekler sonucuna ulaşılmıştır. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabına ait hikâye edici metinlerde kullanılan resimlerin, metnin başlığını kitapta kullanılan diğer metin türlerine oranla daha az desteklediği, oranın daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan tüm metinlere bakıldığında, resimler metnin ana fikrini orta düzeyde destekler nitelikte bulunmuştur. İncelenen bu çalışmada, kullanılan beşinci sınıf Türkçe ders kitabına ait hikâye edici ve bilgilendirici metin türündeki resim ve metinlerin zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği gözlemlenirken şiirlerde bu oranın yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır.

Kayabekir (2010) tarafından yapılan “İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Tasarımında Yer Alan İllüstrasyonların Metne Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmada sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan resimlerin bulunduğu metne uygunluğunun değerlendirilmesi için bilişsel ve yapısal ilkeler belirlenmiştir. Belirlenen ilkeler temel alınarak resimlerde yer alan ve tasarım elemanlarından olan biçim ve renk unsurlarının tasarım ilkelerine uygunluğu araştırılmıştır. Türkçe ders kitabında kullanılan resimlerin yapısal ilkeler ölçüt alınarak değerlendirildiğinde ortalama değeri ($X=2.14$), bilişsel ilkelere göre ($X= 1.79$) daha yüksek bulunmuştur. Resimlerin metne uygun olmadığı, elde edilen sonuçlara göre tasarım unsurlarının tasarım ilkeleri ile örtüşmediği sonucuna ulaşılmış olup bilişsel ve yapısal olarak tasarım elemanlarının tasarım ilkeleri açısından metne uygunluğunun bulunmadığına ulaşılmıştır.

Tural vd. (2017) tarafından yapılan “-Türkiye ve Almanya’daki Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Resim-Metin İlişkileri ve Kullanımları Bakımından Karşılaştırılması” adlı çalışmada Türkiye’de kullanılan Hayat Bilgisi ders kitabının Almanya’da kullanılan Hayat Bilgisi ders kitabına göre daha fazla metin ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir. Ders kitapları karşılaştırıldığında Türkiye’de kullanılan ders kitaplarında küçük boyutlu resimlere yer verilirken resimleri açıklayıcı metinlere de yer verildiği gözlemlenmiştir. Almanya’daki ders kitaplarında ise büyük boyutlu resimlere yer verildiği ve başlık dışında neredeyse metne yer verilmediği saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye’de kullanılan ders kitaplarındaki metin-resim uyumunun Almanya’da kullanılan ders kitaplarındaki metin-resim uyumu oranın daha yüksek bulunduğu saptanmıştır. Almanya’da kullanılan ders kitabının Türkiye’de kullanılan ders kitabına göre daha uygulama ve oyun temelli öğretim ağırlıklı

olduğu gözlemlenmiştir. Almanya’da kullanılan ders kitaplarının Türkiye’de kullanılan ders kitaplarına göre öğrenciyi düşünmeye, sorgulamaya ve yaratıcı düşünmeye yönelttiği sonucuna ulaşılmıştır. Almanya’da kullanılan Hayat Bilgisi ders kitabının Türkiye’de kullanılan ders kitabına oranla daha kaliteli kâğıda basıldığı gözlemlenmiştir.

Türkben (2019) tarafından yapılan “Türkçe Ders Kitabındaki Metin Resimlerinin İncelenmesi” isimli çalışmada, ders kitabında kullanılan görsel öğelerin büyük bir kısmının sayfa düzeni açısından kullanımın sınıf seviyesine uygun olduğu tespit edilmiştir. Fakat sayfa düzeni açısından bakıldığında büyük çoğunluğu dışında kalan bazı resimlerin de uygun olmadığı görülmüştür. Metinle birlikte verilen resimlerin çok fazla yer kapladığı ve yazıların resimlerin arasında kaldığı tespit edilmiştir. Resimler arasında kalan bu yazıları öğrencilerin okuma ve izleme yapmasının zor olduğu düşünülmektedir. Kitapta bazı sayfalarda kenar boşluklarının yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Kullanılan resimlerin büyük çoğunluğunda öğrencilerin ilgisini çekebilen sıcak ve canlı renklere yer verilmemiştir. Kullanılan bu resimlemelerin öğrencilerdeki estetik duyarlılığı artıracak, geliştirecek veya ortaya çıkaracak seviyede olmadığı tespit edilmiştir. Bilhassa sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında bu oranın çok düşük olduğu bulunmuştur. Ders kitabında çoğunlukla bir resimleme türüne yer verildiği saptanmış, bu resimlemelerin de öğrenci sınıf seviyesine ve gelişim düzeyine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şiddet ve cinsel ayrımcılığı çağrıştıracak resimlemelerin yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir.

Türkeç (2022) tarafından yapılan “İlkokul Ders Kitaplarında Görsel-Metin Ders İçeriğinin İncelenmesi” adlı çalışmada MEB tarafından ilkökul üçüncü sınıflarda okutulan Türkçe, Hayat Bilgisi, Matematik ve İngilizce ders kitaplarının görsel-metin ilişkisi ve içeriği analiz edilmiştir. Okutulan bu ders kitaplarının kapak tasarımında okunaklılığa ve harflerin anatomisine dikkat edilmediği gözlemlenmiştir. Kapak tasarımında yazı ve zemin arasında uygun kontrastın bulunmadığına dikkat çekilirken kitap kapağı tasarımında hiyerarşiye yer verilmediğine de ulaşılmıştır. Ders kitaplarının kapak tasarımında yine görsel tasarım ilkelerine uygunluktan söz edilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen tüm kitapların kapak tasarımlarında kullanılan rengin yerinde ve doğru kullanılmadığına ve özgün olmayan tasarımlardan oluştuğuna ulaşılmıştır. Kitapların tamamında içerik tasarımının görsel tasarım ilkelerinden uzak olduğu anlaşılmıştır. İçerikte kullanılan görsel öğelerin, metni ve öğrenmeyi desteklediği kanısına ulaşılmıştır. Görsellerde kullanılan renklerin canlı ve parlak renkler olduğu sonucuna varılmıştır.

Yıldız (2015) tarafından yapılan “İlkokul 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Resim-Metin İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi” isimi araştırmada, incelenen tüm resim ve metin

yerleştirilmelerinde zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği gözlemlenmektedir. Resimler, metinlerin sekizinde öğrencilerin metni tahmin etmesine olanak sağlamış, üçünde kısmen olanak sağlamış, beşinde ise olanak sağlamadığına rastlanmaktadır. Şiir türünde de beş metne ait resimler, iki metinde şiirde ana duyguyu desteklerken üç metinde ana duyguyu desteklemediğine ulaşılmaktadır. Yine bu çalışmada elde edilen verilere göre resimler, metinlerin 3'ünde metnin içeriği ile paralel konumlandırılmış, dokuzunda kısmen paralel konumlandırılırken dördünde paralel konumlandırılmamaktadır. Resimlerde yer alan figürlerin metnindeki duygularla örtüşmediği gözlemlenmiştir.

Yücel (2023) tarafından yapılan “İlkokul 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Görsel Tasarım Öğeleri Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada MEB tarafından yayımlanan ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabı görseller açısından betimsel analiz ile incelemeye alınmıştır. Ders kitabında bulunan kırk üç görsel araştırmaya dâhil edilmiştir. Türkçe ders kitabında yer alan görsellerin öğrencilerin yaş seviyelerine ve gelişim özelliklerine uygun olduğu tespit edilmiştir. Görseller genellikle çizim ve karikatürlerden oluşmuşlardır. Türkçe ders kitabındaki görseller basit, anlaşılması kolay ve bulunduğu tema ile örtüştüğü sonucuna varılmıştır. Türkçe ders kitabındaki görsellerin birinci sınıf, sınıf seviyesine uygun bulunduğu tespit edilmiştir. Kitapta yer alan görseller genellikle tasarım ilkelerine uygun bulunmuştur. Fakat boyut ve simetri ilkeleri istenilen düzeyde uygun bulunmamıştır. Genel olarak çizimlerin hâkim olduğu Türkçe ders kitabında karikatürlere de yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada 2022-2023 eğitim ve öğretim yılında Türkiye’de MEB’e bağlı ilkokullarda kullanılan Bilim ve Kültür Yayınları ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabı (2. Dönem) görsel-metin ilişkisi açısından incelenerek betimsel sonucu ortaya koymak için araştırma modeli olarak nitel araştırma modeli olan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma modeli, bir durumu, kişiyi, olayı, olguyu kendi ortamı içinde derinlemesine betimleyerek sonucu ortaya koymaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). İlgili alanda literatür taranmıştır. Konu ile bağlantılı olan görsellik, görsel öğeler, tasarım unsurları, tasarım ilkeleri, ders kitabı, metin incelemeleri üzerinde gerçekleştirilen çalışmalardan kitap, makale ve tezler taranmıştır.

Doküman incelemesi, araştırmasını hedeflediğimiz olgu ve olaylar ile ilgili yazılı materyallerin analizi kapsar. Dokümanlar araştırmada kullanılan en temel kaynaklardır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmacı nitel araştırma modelinin kavramsal sınırlarını belirlediği bu araştırmanın bulgularını tablo ile sunmuş, çıkan sonuçları betimsel olarak analiz etmiş, yorumlayarak sonucu birbiri ile ilişkilendirerek ortaya koymuştur.

3.2. Doküman

Bu araştırmanın dokümanını 2022-2023 de MEB’e bağlı ilkokullarda okutulan Bilim ve Kültür Yayınları ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabı (2. Dönem) oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan Türkçe Ders kitabı yüz otuz iki sayfadan oluşmaktadır. Türkçe ders kitabının dil uzmanı; Arda Tokuş, Görsel tasarım uzmanı; Nazım Çiftçi’dir.

Tablo 2. Türkçe Ders Kitabına Ait Temalar ve Metinler

Tema	Okuma Metni	Dinleme Metni	Serbest Okuma Metni
5.Tema: Vatandaşlık	3	1	1
6.Tema: Sağlık ve Spor	3	1	1
7.Tema: Bilim ve Kültür	3	1	1
8.Tema: Kişisel Gelişim	3	1	1

3.3. Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak 2022-2023 eğitim-öğretim yılı, İlkokul birinci sınıf düzeyinde Bilim ve Kültür Yayınevi'nin hazırladığı Türkçe ders kitabına ait görsel ve metinlerden yararlanılmıştır. Çalışmada kitaplarda yer alan görsel ve metinlerin incelenmesi için literatürden ve alan uzmanlarının görüşlerinden faydalanılarak ilgili alan yazın taraması yapıldıktan sonra araştırmada veri toplama aracı olarak Yıldız ve Baş'ın (2015) çalışmasında kullandıkları “Görsel-Metin İlişkisi Kategori Listesi” uzman görüşü ile 3 uzmandan görüş alınıp değerlendirilmiş ve on beş maddelik son şekli verilerek hazır hale getirilmiştir. Bu “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” Tablo 2’ de verilmiştir. “Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur” ve “Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur” maddelerinde metinlerde yer alan görsellerin somut işlemler döneminde olan birinci sınıf öğrencilerinin metni anlamlandırması için açık, anlaşılır, sade ve soyutluktan uzak bir şekilde düzenlenip düzenlenmediği incelenmiştir. Ders kitaplarında bulunması gereken özellikler MEB'in Türkçe Öğretim Programında ve Ders Araç-Gereçleri Yönetmeliğinde açıkça belirtilmiştir. “Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir” ve “Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur” maddeleri ile bulunmaması gereken özellikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkçe Öğretim Programında öğrencilerin “Görsellerden hareketle okuyacağı metnin konusunu tahmin eder” kazanımını uygunluğu tespit amacıyla “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi”ne “Görseller metinle ilişkilidir”, “Görseller başlıkla ilişkilidir”, “Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır” maddelerine yer verilmiştir. Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait elektronik içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas kriterler ve açıklamaları (2023) bulunan yönergede ders kitabında kullanılan görsellerin renklerine dair açıklamalara yer verilmiştir. “Görsellerde simetrik ve asimetrik denge uygun şekilde kullanılmalıdır”, Nesne ve varlıklar birbirlerine göre oran ve orantı bakımından uygun bir şekilde verilmelidir”, “Görseller ışık kaynağına uygun şekilde çizilmeli, tonlama ve gölgelendirmede ışık kaynağının konumu göz önünde bulundurulmalıdır”, “Karşılıklı sayfalar görsel bütünlük içerecek şekilde, tek bir kompozisyon olarak düşünülmelidir”, “Dikkat gerektiren bölümler vurgulama teknikleri kullanılarak etkili bir biçimde tasarlanmalıdır”, “Görsellerde bütünlüğü bozacak gereksiz öge kullanımından kaçınılmalıdır” kazanımlarını incelemek amacıyla “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi”ne bazı maddeler eklenilip incelenmiştir. “Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir”,

“Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur”, “Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur”, “Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur”, “Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur”, “Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur”, “Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur”, “Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır” ve “Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur” maddeleri ile bakılmıştır.

Tablo 3. Veri Toplama Aracı

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.			
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.			
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.			
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.			
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.			
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.			
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.			
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.			
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.			
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.			
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.			

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek, (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.			
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır.			
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.			
TOPLAM			

Not: Tablo 3’de yer alan “Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.” maddesi dinleme metinleri için “Evet” olarak işaretlenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada MEB’e bağlı ilkokullarda okutulan birinci sınıf Türkçe Ders Kitabı ele alınarak görsel-metin ilişkisi ve kavramsal sınırlılıklar içinde elde edilen dokümanların incelenmesinde veri analizi olarak betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler önceden belirlenmiş kategorilere göre düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2020). Kitapta yer alan görseller üç alan uzmanı görüşü doğrultusunda talim terbiye kitap hazırlama kriterleri dikkate alınarak belirlenen “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi”ne göre inceleme yapılmıştır. Oluşturulan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre düzenlenen veriler tezin son aşamasında tanımlanırken bazen doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Verileri yorumlarken birinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler ve metinlere ait görseller aralarındaki ilişki dikkate alınarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Veriler düz yazı olarak rapor edilmiş ve tablo ile gösterilmiştir.

3.5. Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışmaları

Araştırmanın geçerliği ve güvenirliliği sağlanmak amacıyla elde edilen veriler tablo oluşturularak yorumlanmıştır. MEB’e bağlı ilkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabı görsel-metin ilişkisi üç alan uzmanı görüşü alınarak ve kodlayıcı güvenirliliği sağlanarak incelenmiştir.

Talim Terbiye Kurulu kitap hazırlama kriterleri de göz önünde bulundurulmuştur.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmada incelenen İlkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabına ait dört tema bulunmaktadır. Vatandaşlık temasına ait on beş görsel, Sağlık ve Spor temasına ait on bir görsel, Bilim ve Teknoloji temasına ait on üç görsel ve Kişisel Gelişim temasına ait on bir görsel, toplamda elli görsel belirlenen kriterler çerçevesinde incelenmiş ve betimsel analizi yapılmıştır. Bu bölümde öyküleyici, bilgilendirici ve şiir türündeki metinlerin resim-metin ilişkilerine yönelik bulgulara ve yoruma yer verilmiştir.

Tablo 4. Vatandaşlık Temasına Ait Metin Sınıflaması ve İncelenen Resim Sayıları

Metin İsimleri	Okuma Metni	Dinleme Metni	Serbest Metni	Okuma	İncelenen Sayısı	Resim
Karınca İle Ağustos Böceği	×				3	
Tilki İle Leylek	×				4	
Çiftçiyle Çocukları	×				3	
Parti Zamanı			×		4	
Ekmek				×	1	
Toplam					15	

4.1. Vatandaşlık Temasına Ait Metinler

4.1.1. “Karınca İle Ağustos Böceği Metni”

Metnin Yazarı: Lesley Sims

Metni Çeviren: İlke Afacan

Metnin Bulunduğu Sayfa: 10-12

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 1., 2., 3.

“Karınca İle Ağustos Böceği” adlı metin, çalışkan Karınca ile keyif yapan Ağustos Böceğini anlatmaktadır. Çalışkan karınca kahramanı ile öğrencilere çalışmanın, biriktirmenin, hazırlık yapmanın önemini vurgulanmaktadır.

Metinde, kış geldiğinde rahat edebilmek için bir yaz gününde yuvasına sırtında erzak taşıyan Karınca ile neşeli şarkılar söyleyip yazın tadını çıkaran ve miskinlik eden Ağustos Böceği'nin konuşmaları anlatılmıştır. Metinde anlatıldığı üzere miskinlik ederek, şarkılar söyleyerek ve Karınca'yı da kendine ortak etmeye çalışarak geçiren Ağustos Böceği tüm yaz sonunda kış geldiğinde dışarıda bir fırtınanın ortasında kalmıştır. Ağustos Böceği rüzgârda zar zor ilerleyerek sıcak evinde keyifle oturan ve erzak deposunun dolu olduğu Karınca'nın evine ulaşmış ve Karınca'ya “Karınca! Yardım et bana! Diye bağırmıştır.” Karınca kapısını açıp onu evine misafir edip ısınmasını sağlamış ve akşam yemeğine kalmasını teklif etmiştir. Karnı doyan ve ısınan Ağustos Böceği, Karınca'ya teşekkür edip gelecek yaz çalışacağını dile getirmiştir.

Metin üç sayfaya bölünmüş, her sayfada bir resim olmak üzere toplamda üç resim kullanılmıştır. Resimler iki sayfada da metnin üzerinde yer alırken bir sayfada metnin altında yer almıştır. Şekil- 1’de doğada Ağustos Böceği bir çiçeğe sırtüstü uzanır halde elinde sazı ile Karınca ise sırtında erzak taşırken resmedilmiştir. Şekil-2’de Karınca evinde sobası yanarken oturur halde, Ağustos Böceği ise dışarıda karda kalmış, ağaçlar kurumuş şekilde resmedilmiştir. Şekil-3’te Ağustos Böceği Karınca'nın evinde sobada ısınırken, Karınca ise elinde tencere ile Ağustos Böceği'ne bakarken resmedilmiştir. Metni destekleyen resimlerden ikisi metnin üzerinde yer alan bir çerçeve içine yerleştirilirken resimlerden bir tanesi metnin altında yer alan bir çerçevenin içine yerleştirilmiş ve beyaz bir fon üzerine oluşturulmuştur. Resimlerin ve metnin, zemin-fon ilişkisine uygun olarak yerleştirilmesine dikkat edilmiştir. Şekil-1’de “Güneşin altında miskinlik eden Ağustos Böceği...” diye geçen cümlede görselde

güneş resmedilmemiştir. Güneşin olduğu anlaşılmaktadır fakat ilkokul birinci sınıf öğrencileri için güneş resmedildiğinde daha etkili olacağı düşünülmektedir. Şekil-2’de metin görselin üzerinde yer almaktadır. “Sıcak evinde keyifle oturan Karınca, yiyecek deposuna bakıp gülümsemiş...” ile verilen cümlede görselde buna ait bir karşılık verilmemiştir. Metinde anlatılan yiyecek deposu görselde bulunmamaktadır. Şekil-3’te metin görselin altında yer almakta olup son resimdir. Metinde dışarıda şiddetli fırtınanın ortasında kalan Ağustos Böceği, kuru bir yaprağın altına sığınarak rüzgâra karşı zar zor ilerleyerek Karınca’nın evine ulaşmıştır. “Karınca! Yardım et bana!” diye bağırıştır. Karınca kapıyı aralayarak başını uzatmış, “Ağustos Böceği! Çok üşümüştün. İçeri gir de ısın biraz. Ben de akşam yemeğini hazırlayayım.” demiştir. Ağustos Böceği’nin yüzü sevinçle aydınlanmış ve mısırın tadını damağında hissetmiştir. “Teşekkür ederim iyi kalpli ve akıllı Karınca, söz veriyorum, gelecek yaz ben de çalışacağım!” diye anlatılmaktadır. Fakat resimde Ağustos Böceği, Karınca’nın evinde sobada ısınırken, Karınca ise elinde tencere ile Ağustos Böceği’ne bakarken resmedilmiştir. Bu durumda resim ve metin paralel değildir. Rüzgârda zar zor ilerlediği, Karınca’ya seslenmesi, Karınca’nın kapıdan başını uzatması, Ağustos Böceği’nin yüzündeki sevinç ve tencerenin içindeki mısır resmedilmeyip eksik bırakılmıştır.

Metnin başlığı “Karınca İle Ağustos Böceği”dir. Her üç resimde Ağustos Böceği ve Karıncayı resmettiğinden ve olay örgüsü bu iki kahramanı ele aldığından metin başlıkla uyumludur. Şekil-1’de Karınca’nın ofladığı, pufladığı ve bitkin bitkin sızladığı dile getirilirken Karıncanın bu duygu durumu görülmemektedir. Bundan dolayı öğrencilerin duyuşsal gelişimine kısmen uygundur. Metin çalışkan olmayı, hazırlık yapmayı ve emeğinin karşılığını almayı anlatmaktadır. Metinde geçen “... Söz veriyorum, gelecek yaz ben de çalışacağım!” “...Çalışmam gerek, kış için tüm bu yiyeceklerden toplayıp biriktirmeliyim.” “... Eğer şimdi çalışmazsan hava soğuduğunda hem üşürsün hem de aç kalırsın.” (Türkçe 1. Sınıf ders Kitabı, 2022, s.10-13). İfadeleri ile resimler paralellik göstermektedir. Resimler metinde verilen iletileri desteklemektedir. Resimler ana fikir ile örtüşmektedir. Metinde Karınca ile Ağustos Böceği konuşturularak kişileştirme yapılmış ve dikkati, ilgiyi canlı tutulmak istenmiştir. İlkokul birinci sınıf öğrencilerin gelişim özellikleri ön planda tutulmuştur. Metne ait görsellerde kullanılan renkler canlı ve sıcak renklerdir. Öğrencilerin düzeyine uygun renkler kullanılmıştır.

“Karınca İle Ağustos Böceği” isimli metin aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 5. Karınca İle Ağustos Böceği İsimli Metne Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.		×	
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.		×	
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...)olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır.	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(12)	f(2)	f(1)

Tablo 5’e göre “Karınca İle Ağustos Böceği” isimli metinde, Kontrol Listesine göre, “Hayır” kategorisinde bir yanıt, “Kısmen” kategorisinde iki yanıt ve “Evet” kategorisinde on

iki yanıt elde edilmiştir.

Metinde kullanılan görsellerin metinle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygun bulunurken duyuşsal düzeyine kısmen uygun bulunmuştur. Görseller başlıkla ilişkili bulunmuştur. Görseller metinle kısmen paralel bulunmuştur. Görseller, görsel tasarım ilkelerinden; uyum, denge, bütünlük, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşiye uygun bulunmuştur. Görsellerin toplumsal norm ve kültürel değerlere uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygundur. Görsellerin öğrencilerde estetik duyarlılık kazanmasını sağlayacak nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerin öğrencilerin dikkatini ve ilgisini çekebilecek nitelikte bulunmuştur. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) rahatsız edici unsura rastlanmamıştır.

4.1.2. “Tilki ile Leylek Metni”

Metnin Yazarı: Shefali Kaushik

Metni Çeviren: Elif Aydınalp

Metnin Bulunduğu Sayfa: 17-20

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 4., 5.

Şekil 6., 7.

“Tilki İle Leylek” isimli metin, kurnaz bir Tilki ile paylaşmayı seven bir Leylek’in birbirlerine paylaşmak konusunda nasıl ders verdiklerini konu alır.

Metin, yemyeşil bir ormanda yaşayan iki arkadaş olan Tilki ve Leylek’i konu alır. Bu iki arkadaş da farklı özelliklere sahiptirler. Tilki çok kurnazken Leylek iyi niyetli ve paylaşımcıdır. Bir gün kurnaz olan Tilki Leylek’i yuvasına davet eder. Pek konuksever olmayan Tilki, çorbanın tadına baktığında ise çok lezzetli olduğunu fark edip bu lezzetli çorbayı arkadaşıyla paylaşmak istemeyip Tilki’nin aklına bir kurnazlık gelmiştir. Çorbaları düz tabaklara koymuştur. Leylek uzun gagasından dolayı tabaktan bir damla bile çorba içememiştir. Leylek aç karnına Tilki’nin evinden ayrılmış, eve dönerken de Tilki’nin çorbaları özellikle düz tabağa koyduğunu düşünmüştür. Bunun doğru bir davranış olmadığını Tilki’ye göstermeye karar vermiştir. Birkaç gün sonra Tilki’yi akşam yemeğine davet etmiş ve çorbaları ağızları dar olan bir sürahiye koyup masaya koymuştur. Tilki ağzı dar olan sürahidan çorbayı bir türlü içemeyip, tadına bakamamıştır. Tilki de tıpkı Leylek gibi eve aç karnına dönmek zorunda kalmıştır. Arkadaşına yaptığı kurnazlığın karşılığını alınca büyük bir hata yaptığını anlayıp o günden sonra paylaşımcı olması gerektiğine karar vermiştir.

Metin dört sayfaya bölünmüş, her sayfada bir resim olmak üzere toplamda dört resim kullanılmıştır. Resimlerden ilki metnin üzerinde, ikincisi metnin altında, üçüncüsü metni ikiye bölmüş ve dördüncüsü metnin üzerinde konumlandırılmıştır. Şekil-4’ te bir ormanda Leylek ve Tilki konuşurken resmedilmiştir. Şekil-5’te Tilki ve Leylek Tilki’nin evinin tasvir edildiği yemek masasında resmedilmiştir. Tilki çorbasını içerken Leylek ise dikeler vaziyette dururken resmedilmiştir. Şekil-6’da bir ormanda Leylek ve Tilki konuşurken resmedilmiştir. Şekil-7’de Tilki ve Leylek, Leylek’in evinin tasvir edildiği mekânda otururken resmedilmiş, Leylek çorbasını içerken Tilki ise mutsuz yüz ifadesi ile otururken resmedilmiştir. Resimler beyaz bir fon üzerine resmedilmiştir. Resimlerin ve metnin zemin-fon ilişkisine dikkat

edilerek yerleştirilmiştir. Metinde paylaşmayı ve iyi niyeti anlatmak amaçlanmıştır. Şekil-5’de Leylek ve Tilki, Tilki’nin evinde akşam yemeği için bir araya geldiği ve Tilki’nin çorbadan içerken Leylek’in ise çorbadan gagası nedeniyle içemediği resmedilmiştir. Leylek’te yüz ifadesi olarak üzgün bir ifade beklenirken buna dair bir ifade resmedilmemiştir. Öğrencilerin duyuşsal gelişimi göz önünde kısmen bulundurulmuştur. Öğrencilerin duyguları karakterler üzerinde görmek isteyeceklerdir. Resimler metin ile paralel olarak konumlandırılmıştır. “...Arkadaşına yaptığı kurnazlığın karşılığını alınca büyük bir hata yaptığını anlamış. O günden sonra paylaşımcı olması gerektiğine karar vermiş.” cümlesi ile metnin ana fikrinde, iletmek istediği mesajda buluşulduğu anlaşılmaktadır (Türkçe 1. Sınıf Ders Kitabı 2022, s.17-20).

Metnin başlığı “Tilki İle Leylek” dir. Her dört resimde de Tilki ile Leylek resmedildiğinden metnin başlığı ile görseller uyumludur. Metinde Tilki ve Leylek konuşturularak dikkat çekilmiştir. Kişileştirme yapılarak ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin yaş seviyesine ve gelişim özelliklerine uygun olarak ilgi canlı tutulmaya çalışılmıştır. Her dört resimde birbiri ve metin ile uyumlu ve bağlantılı olduğundan öğrencinin metni anlaması kolaylaşmaktadır. Öğrencinin metni tahmin etmesine imkân sağlamaktadır.

Resim-4’te Leylek’in Tilki’nin evinde aç kaldığında yüz ifadesinin aynı kalması metnin bağlamındaki duygu ile örtüşmemektedir. Metinde görsellerde yer alan leyleğin boyutunun tilkiden daha büyük çizilmesi ve ev içerisinde resmedildiğinde oran olarak neredeyse pencerelerle aynı boyda olduğu gözlemlenmiş ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun bulunmadığından bütünlük, denge, uyum ve vurgu ilkelerine uygun bulunmamıştır. Resimlerde Tilki’nin kurnazlığı üzerinden paylaşımcı olmaması ile resmedilen resimler ve Leylek’in de Tilki’ye ders vermesi üzerine resmedilen görseller paylaşmanın, iyi niyetli olmanın önemini öğrencilere hissettirmeye çalışılmıştır.

“Tilki İle Leylek” isimli metin aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 6. Tilki İle Leylek Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
3- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
4- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		×
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.			×
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.			×
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.			×
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.			×
9- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.		×	
10- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
11- . Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
12- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
13- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır		×	
14- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(7)	f(2)	f(6)

Tablo 6'ya göre "Tilki İle Leylek" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde altı yanıt, "Kısmen" kategorisinde iki yanıt ve "Evet" kategorisinde yedi yanıt elde edilmiştir.

Metinde görsellerin metinle ilişkili, görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır. Görseller başlıkla ilişkili bulunmuş ve görseller metinle paralel konumlandırılmıştır. Görsellerde görsel tasarım ilkelerinden vurgu,

bütünlük, denge, uyum ve oran/orantı/görsel hiyerarşi uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu madde ile birlikte görsellerin öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmak konusunda kısmen yeterli kaldığı tespit edilmiştir. Görsellerde kullanılan renkler canlı ve sıcak renkler olmaları ile öğrencilerin düzeyine uygun renklerdir. Görseller öğrencilerin duyuşsal düzeylerine kısmen uygundur. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller öğrencilerin bilişsel düzeyine uygun bulunmuştur. Görseller kültürel değerlere ve toplumsal normlara uygun bulunmuştur.

4.1.3. “Çiftçiyle Çocukları Metni”

Metnin Yazarı: La Fontaine Masalları

Metni Çeviren: Tahsin Yücel

Metnin Bulunduğu Sayfa: 25-26

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 8., 9., 10.

“Çiftçiyle Çocukları” isimli metin, zengin ve yaşlı bir çiftçinin hastalanıp yatağa düştükten sonra çocuklarına çalışmanın, emeğin bir hazine olduğuna dair verdiği öğüdü anlatmaktadır.

Metinde, zengin ve yaşlı çiftçi hastalanıp ömrünün sonuna geldiğini anladığında çocuklarını yanına çağırıp onlarla konuşmaktadır. Çocuklarına atalarından miras kalan tarlaları atmamalarını, bu tarlada bir hazine saklı olduğunu, hazinenin yerini bilmediğini, bıkmadan aradıklarında bulacaklarını söylemektedir. Zengin ve yaşlı çiftçi çocuklarına, harmanı kaldırdıktan sonra sürmelerini, kazmalarını ve bellemelerini istemektedir. Çocukları

da babalarının öğüdüne uyup gerekeni yapmışlardır. Çocukları, tarlada el değmedik yer bırakmayıp, tarladan eskisinden daha fazla verim almışlardır. Hazineye gelince öyle bir şeye asla rastlamamışlardır. Babalarının asıl vermek istediği mesaj, çalışmanın da bir hazine olduğu gerçeğidir.

Metin, iki sayfaya bölünmüş; ilk resim metni ikiye bölmekte, ikinci resim metnin üzerinde, üçüncü resim ise ikinci resimle aynı sayfada yer alıp, metnin yanında konumlandırılmıştır. İlk sayfada bir resim, ikinci sayfada iki resim olmak üzere toplamda üç resim bulunmaktadır.

Görsel-8’de çiftçi ve çocukları konuşurken resmedilmiş ve verilen resim metnin uyum içinde verilmiştir. Metinde anlatılanlar resimde gösterilmektedir. Şekil-9’da çiftçinin çocukları tarlayı babalarına söz verdikleri gibi işlerken resmedilmiştir. Kullanılan görsel metinle çelişmemektedir. Şekil-10’da ise tarladan elde edilen ürün gösterilmiştir. Kullanılan resimlerin renkleri hitap eden yaş grubuna canlı ve sıcak renkler kullanıldığından uygun bulunmuştur. Resimlerde herhangi bir olumsuz ögeye rastlanılmamıştır. Ders kitabında yer alan resimler beyaz bir fon üzerine resmedilmiş ve zemin-fon ilişkisine dikkat edilmiştir. Böylelikle öğrencilerde resimleri ayırt etmede kolaylık sağlanmaktadır.

“Çiftçiyle Çocukları” isimli metin aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 7. Çiftçiyle Çocukları Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.			×
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.			×

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır			×
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(11)	f(0)	f(54)

Tablo 7'ye göre "Çiftçiyle Çocukları" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde dört yanıt, "Kısmen" kategorisinde sıfır yanıt ve "Evet" kategorisinde on bir yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller metinle ve başlıkla ilişkili bulunmuştur. Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır. Görsellerin hitap eden yaş gurubunun ilgisini ve dikkatini çekebilecek düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Görsellerde görsel tasarım ilkelerinden uyum, bütünlük ve denge ilkesine uygunluk sağlanmıştır. Vurgu ilkesine uygunluk sağlanmamıştır. Hiçbir öge vurgu ilkesine göre düzenlenmemiştir. Görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur. Görseller öğrencilerin bilişsel, duyuşsal düzeylerine uygun bulunmaktadır. Görseller tasarım ilkelerine kısmen uygun bulunmuştur. Görseller öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmak konusunda yeterli bulunmuştur. Görsellerde öğrencilere olumsuz örnek oluşturacak, öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun bulunmuştur. Görseller kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygun renklere sahiptir.

4.1.4. “Parti Zamanı Metni”

Dinleme Metni

Metnin Yazarı: Vidhi Pahwa

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 11., 12., 13., 14.

“Parti Zamanı” isimli metin, parti yapan bir grup hayvan ve bundan rahatsız olanların durumunu konu almaktadır. Komşularımız ve arkadaşlarımız ile saygı ve sevgi içinde konuşmamız ve onlara karşı sorumluluklarımızı yerine getirmemiz konusunda öğrencileri bilinçlendirmektedir.

Metinde Tilki Mosi’nin doğum gününe arkadaşları olan Geyik Zuzi ve Ayı Toti’yi davet etmesi üzerine lezzetli yiyecekler yiyerek müzik eşliğinde dans etmelerini anlatır. Fakat ormanda birçok hayvanın gürültüden rahatsız olduğu anlatılmaktadır. Yavru tavşancığın uykusu olduğu halde gürültüden uyuyamadığından annesine bahsetmesiyle olay gelişir. Anne tavşan Mosi’nin evine giderek durumu anlattığında Tilki Mosi doğum günü olduğunu söyleyerek eğlenmeye devam edeceğini belirtip kapıyı kapatmıştır. Anne tavşan Mosi’yi üzmemek adına bir şey söylemeden evine dönmüştür. Fakat ormanda gürültüden rahatsız olan küçük fil de vardır. Okulda sınavı olan küçük fil dersine odaklanamadığından sızlanmaktadır. Gürültüden rahatsız olan ve günlerdir hasta olan yaşlı zürafa da rahatsız olanlar arasındadır. Gürültüden rahatsız olan hayvanlar yardım istemek ve çözüm bulmak için Aslan Kral’ın mağarasına gidip yardım istemişlerdir. Aslan Kral Mosi’ye üzmeden başkalarını rahatsız etmeden eğlenebilmenin yolları olduğundan bahsetmiştir. Eğlenirken komşularımızı da düşünmemiz ve onların durumunu da göz önünde bulundurmamız gerektiğinden bahsetmiştir. Mosi, Aslan Kral’ı dinleyerek özür dileyip dersini almış ve müziğin sesini kısarak eğlenmeye devam etmiştir.

Metin dinleme metni olup Türkçe ders kitabında yer almamaktadır. Metne ait görseller bulunmaktadır. Kitapta “Parti Zamanı” dinleme metnine ait dört resim yer almaktadır. Resimler oluş sırasına göre numaralandırılmamış veya sıraya göre yerleştirilmemiştir. Kitapta sağ alt köşede bulunan resim ilk resim olarak algılanabilmektedir. Bu yüzden karışıklığa sebebiyet verebilmektedir. Resimler öğrencilerin dikkatini ve ilgisi çekebilecek düzeyde resmedilmiştir.

Resimlerde kullanılan renkler canlı ve sıcak renkler olarak öğrencilerin yaş seviyelerine uygundur. Dinleme metninde hayvanlar konuşturularak öğrencilerin ilgileri metin ve görsel üzerine çekilmiştir. Kitapta sağ üst köşede yer alan resimde anne tavşanın Mosi’yi görmeye gittiği değil de sanki zürafa ve fil ile konuşmaya gittiği izlenimi vermektedir.

Resimlerde kaplumbağanın boyutunun gerçekteki nesnelerle uyumlu olmadığı gözlemlenmektedir. Olduğundan büyük resmedilmiştir. Resimlerden kitapta sol alt köşede Aslan Kral’ın konuşma yapmaya geldiğinde ön plana çıkarılması gerekirken geri planda kaldığı gözlemlenmektedir. Resimler dinleme metnine uygun olarak resmedilmiştir. Kullanılan resimler metinle çelişmemektedir. Resimlerde uzlaşmaya gidildiği ve yansıtılmış olup metni desteklemektedir. Metin beyaz bir fon üzerine resmedilerek zemin-fon ilişkisi sağlanmıştır. Resimler metnin başlığını destekler niteliktedir. Resimde yansıtılan duygular metinde örtüşmektedir.

Metinde “... Bana çok önemli bir ders verdiniz Aslan Kral. İsteğinizi seve seve yerine getireceğim. Söz veriyorum, bir daha eğlenirken başkalarını rahatsız etmeyeceğim, dedi. Hemen müziğin sesini kısıtı...” ifadeleri ile resimlerdeki uzlaşma, sorunun çözümü metinde verilmek isteneni yansıtmaktadır.

“Parti Zamanı” isimli metin aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 8. Parti Zamanı Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		

5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.			×
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.			×
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.			×
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır		×	
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(10)	f(1)	f(4)

Tablo 8'e göre "Parti Zamanı" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde dört yanıt, "Kısmen" kategorisinde bir yanıt ve "Evet" kategorisinde on yanıt elde edilmiştir.

Görseller metinle ve başlık ile ilişkili bulunmuştur. Görseller metin ile paralel konumlandırılmış ve görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir. Görseller tasarım ilkelerinden uyum ve denge ilkesine uygun bulunmaktadır. Fakat görseller tasarım ilkelerinden bütünlük, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun bulunmamıştır. Görseller öğrencilerin duyuşsal ve bilişsel düzeyine uygun bulunmaktadır. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller toplumsal normlara ve kültüre

değerlere uygundur. Görseller öğrencilere kısmen estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görsellerin canlı ve sıcak renklerden seçilmesi öğrencilerin ilgilerini canlı tutmaktadır. Kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygundur.

4.1.5. “Ekmek Metni”

Metnin Yazarı: Hasan Ali Yücel

Metnin Bulunduğu Sayfa: 38

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 15.

“Ekmek” isimli metin şiir türünde verilmiştir. Şiir bize sofralarımıza gelen ekmeğin hangi aşamalardan geçerek bize ulaştığını anlatmaktadır.

Sofralarımıza ulaşan ekmek, çiftçinin tarlayı sürmesi ve buğdayları ekmesiyle ilk aşamalarını tamamlamış olur. İçleri zamanla dolgunlaşan başaklar yazın sıcaklar artınca ekinler biçilir. Biçilen ekinler değirmende işlenir ve ezilir. Fırıncı unu alır mayalar ve hamur yaparak bizlere satar. Şiirde bu anlatılmıştır. Şiir serbest nazım ile yazılmıştır. Belirli bir kurala veya dördlüğe bağlı kalınmamıştır. Altışar dizelik üç kıta vardır. Son kıta ise dört dizeden oluşmaktadır.

Öğrencilere şiirin oluşturduğu uyaklı yapılar, ses benzerlikleri hissettirilmiştir. Fakat her kıta aynı dize sayısında yapılsaydı öğrenciler açısından şiir türünün özellikleri daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Şiirde ekmeğin yapılışı ve bizlere hangi aşamalardan geçerek ulaştığı anlatıldığı için şiir başlıkla uyumludur. Resimde de şiirde anlatılanlar canlı ve sıcak renklerle öğrencilere aktarılmıştır. Bu bakımdan resim ve şiir örtüşmektedir. Kitapta resim şiirin yanında resmedilmiştir. Beyaz bir fon üzerine resmedilen resimde zemin-fon ilişkisi gözetilmiştir. Resimde rahatsız edici herhangi bir unsura rastlanmamıştır. Resimlere

bakılarak şiirde neler anlatıldığı tahmin edilebilmektedir.

“Ekmek” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 9. Ekmek Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(14)	f(0)	f(1)

Tablo 9'a göre "Ekmek" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde bir yanıt, "Kısmen" kategorisinde sıfır yanıt ve "Evet" kategorisinde on dört yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller metinle ilişkili ve öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller başlıkla ilişkili ve metinle paralel konumlandırılmıştır. Görseller öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Görsellerde kullanılan renkler canlı ve sıcak renklerdir ve öğrenci düzeyine uygun renkler tercih edilmiştir. Görsellerin öğrencinin düzeyine uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Görsellerde öğrencinin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görsellerde tasarım ilkelerinden denge, vurgu, bütünlük, uyum ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygunluk sağlanmıştır. Sonuçlara bakıldığında "Kısmen" kategorisinde hiçbir cevaba ulaşılmamıştır.

Tablo 10. Sağlık ve Spor Temasına Ait Metin Sınıflaması ve İncelenen Resim Sayıları

Metin İsimleri	Okuma Metni	Dinleme Metni	Serbest Metni	Okuma	İncelenen Sayısı	Resim
Eylül ve Diş Dostları	×				3	
Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor	×				3	
Kahvaltı	×				1	
Temizlik		×			1	
Sporun Faydaları Nelerdir?			×		3	
Toplam					11	

4.2. Sağlık ve Spor Temasına Ait Metinler

4.2.1. "Eylül ve Diş Dostları Metni"

Metnin Yazarı: Ahmet Özdikmenli

Metnin Bulunduğu Sayfa: 42-44

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 16., 17., 18.

"Eylül ve Diş Dostları" isimli metinde Eylül karakteri, diş macunu ve diş fırçası ile dişlerimizi bakımlı tutmayı, diş fırçalamayı alışkanlık haline getirmeyi ve dişlerimizi korumamız gerektiğini anlatmaktadır.

Metin okuma metni olup Eylül'ün gittiği alışveriş merkezinde ilk kez kendisinin seçtiği diş macunu ve diş fırçasını anlatması ile başlamaktadır. Eylül alışverişini yapıp elinden aldığı diş fırçasını ve macunu hiç bırakmadan eve geldiğinde banyosuna yerleştirmiştir. Fırça ve macun kendi aralarında sohbet etmektedirler. Metinde Eylül'ün günde üç kez diş fırçaladığı belirtilirken o akşam da yemekten sonra hemen dişlerini fırçalayan Eylül'ü anlatmaktadır. Eylül akşam yemeğinden hemen sonra dişlerini fırçalamaya gider ve fırçalara kendini tanıtır. Kardeşini de tanıştıracığından söz eder. Fırça ve macunun da heyecandan konuşamadığını ve başlarını salladıklarını ifade eder. Eylül mercimek büyüklüğünde macunu diş fırçasına sıkarak dişlerini kitapta anlatıldığı üzere özenle fırçalar. Kitapta Eylül ve diş fırçası arasında sohbet başlar. Eylül günde üç kez hangi aralıklarla dişlerini fırçaladığını anlatır. Metin diş fırçasının ve macununun Eylül'ü tebrik etmesi ve birbirlerine iyi geceler demeleri üzerine son bulur.

Metin 3 sayfaya bölünmüş ve her sayfada birer resim bulunmaktadır. İlk sayfada resim metni ikiye bölmüş, ikinci ve üçüncü sayfada resim metnin yanına konumlandırılmıştır. Metne ait 3 resme yer verilmiştir. Şekil-16' da Eylül alışveriş merkezinde diş fırçası ve diş macunu alırken, Şekil-17'de ise Eylül diş fırçasına diş macunu koyarken resmedilmiştir. Son resim olan Şekil-18' de de Eylül banyoda dişlerini fırçalarken resmedilmektedir. Üç resimde de Eylül mutlu olarak resmedilmiştir. Resimler beyaz bir fon üzerine resmedilerek zemin-fon ilişkisine dikkat edilmiştir.

Resmin başlığı ve metin, resimleri destekler niteliktedir. Metin ve resimler başlık ile uyumlu bulunmuştur. Diş fırçası ve macunu konuşturularak kişileştirme yapılmıştır. Bunun

da öğrencilerin ilgilerini çekeceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin yaş seviyeleri göz önünde bulundurularak resimler öğrencilerin düzeyine uygun, canlı ve sıcak renklerden oluşmaktadır. Şekil-16'nın bulunduğu sayfada Eylül diş macunu ve diş fırçası elinde tutarken alışveriş merkezinde resmedilmiş ve metinde anlatılanlarla paralel konumlandırılmıştır. Şekil-17'de Eylül diş fırçasına diş macunu sıkarken resmedilmiştir. Fakat metinde diş macunu ile diş fırçasının konuşmaları, Eylül'ün de yemekten hemen sonra diş fırçası ve macunu ile konuşması aktarılmıştır. Resimde, metinde anlatılanlar resmedilmemiştir. Bundan dolayı resim metin ile paralel konumlandırılmamış metni yansıtmamaktadır. Şekil-18'de Eylül dişlerini fırçalarken resmedilmiş olup metinde anlatılanlarla örtüşmektedir. Yani Şekil-18 metinle paralel konumlandırılmıştır. Metinde tasarım ilkelerine ve unsurlarına dikkat edilmiştir. Metinde rahatsız edici hiçbir olumsuz ögeye yer verilmemiştir. Resimler, metin ve başlık tema ile uyum içindedir.

“Eylül ve Diş Dostları” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 11. Eylül ve Diş Dostları Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.		×	
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygundur	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.		×	

11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.		×	
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(12)	f(2)	f(1)

Tablo 11'e göre "Eylül ve Diş Dostları" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde bir yanıt, "Kısmen" kategorisinde iki yanıt ve "Evet" kategorisinde on iki yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller metinle ve başlıkla ilişkili bulunmuştur. Fakat bazı resimlerin ilişkili olduğu halde paralel konumlandırılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yani görseller metinle kısmen paralel konumlandırılmıştır. Görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu sonucu tespit edilmiştir. Görseller tasarım ilkelerine ve öğrenci düzeylerine uygun bulunmuştur. Görseller tasarım ilkelerinden, denge, bütünlük, vurgu, uyum ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun bulunduğu tespit edilmiştir. Görseller öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görseller öğrencilerin bilişsel düzeyine uygun bulunmuştur. Görseller öğrencilerin duyuşsal düzeyine kısmen uygun bulunmuştur. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Görsellerde kullanılan renklerin öğrencilerin düzeyine uygun olduğu sonucu tespit edilmiştir. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir.

4.2.2. "Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor Metni"

Metnin Yazarı: Baskın Bıçakcı

Metnin Bulunduğu Sayfa: 48-50

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 19., 20., 21.

"Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor" isimli metin, sağlıklı olmak için, doktor kontrolünün, spor yapmanın, uyku düzeninin ve ilaçların düzenli kullanımının önemini anlatmaktadır.

Metin okuma metni olup bir kedinin sağlıklı olmak için nelere dikkat ettiğini anlatmaktadır. Metinde Mutlu Kedi, her zamanki gibi mutlu uyanmıştır. Hep aynı saate yatıp kalktığı için mutlu uyandığından uykusunu aldığını ve sabahları mutlu uyandığından bahsetmektedir. Dişlerinin çok sağlıklı, kendisinin güçlü ve sağlıklı olduğunu her gün spor yapmasına borçlu olduğunu anlatmaktadır. Sağlıklı olup olmadığını anlayabilmek adına doktora gitmeye karar verir ve doktora gitmek için hasta olmayı beklememek gerektiğini vurgulamaktadır.

Mutlu Kedi doktora gittiğinde muayene olmayı beklerken küçük bir çocuğun terli bir şekilde dondurma yediğini ve hastalandığını öğrenir. Annesinin de doktorun iğne yapacağını, iğnenin acımayacağını söylediğine kulak verip söze atılmıştır. Mutlu Kedi iğnenin acıtacağını ve bu acının hemen geçeceğini hastayken daha çok canının acıdığından bahsetmektedir. Ardından Mutlu Kedi doktoruna muayene olur ve doktoru ile tatlı-komik bir sohbet gerçekleştirir. Doktor Mutlu Kedi'yi hasta olmadığı halde doktora muayene için geldiği için tebrik eder. Metnin sonu Mutlu Kedi'nin erken teşhis ile ilacını alıp ilerlemeden iyileşeceğini anlatarak ilaçlarını alacağını belirterek bitmiştir.

Metin üç sayfaya bölünmüş, her sayfada bir resim olmak üzere toplamda 3 resim bulunmaktadır. Şekil-19 metnin üzerinde, Şekil-20 metnin altında, Şekil-21 ise metni ikiye bölecek şekilde yerleştirilmiştir. Resim-19' da Mutlu Kedi yatağında camın önünde el kaldırır vaziyette resmedilmiştir. Şekil-20'de Mutlu Kedi hastanede bir sehpanın üzerinde, karşısında bir anne ve çocuk otururken ve sohbet ederlerken resmedilmiştir. Şekil-21'de ise Mutlu Kedi,

dilini çıkarmış doktora muayene olurken resmedilmiştir.

Metinler beyaz bir fon üzerine resmedilmekle birlikte zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği gözlemlenmektedir. Üç resimde de Mutlu Kedi yer aldığından ve doktoru resmedildiğinden resimler metnin bağlamı ile metinde anlatılan konu etrafında uyumlu bulunmakta ve metni çağrıştırmaktadır. Fakat metin başlıkla uyumlu bulunamamıştır. Şekil-21’de doktorun yüz ifadesinde herhangi bir kahkaha gözlemlenmediğinden başlığın metni desteklemediği yönündedir. Şekil-20’de de “...Küçük çocuk terli terli dondurma yemiş ve hastalanmıştı. Hiç iyi görünmüyordu...” (Türkçe 1. Sınıf Ders Kitabı, 2022, s.49). İfadesi ile resim paralellik göstermemektedir.

Resimde küçük çocuğun yüz ifadesinde herhangi bir iyi olmama, iyi görünmeme hali bulunmamaktadır. Mutlu Kedi ve annesi ile sohbet ediyor gözükmektedir. Bu bakımdan Şekil-20 ve Şekil-21 metinde anlatılanlar ile paralel değildir. Metinde diğer metinlerde de olduğu gibi bir kedi konuşturularak kişileştirme sanatından faydalanılmıştır. Bu sayede öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Şekil-19’da Mutlu Kedi diğer resimlerde gözüktüğünden daha büyük resmedilmiş olup kafa karışıklığına neden olabilmektedir. Resimlere bakılarak metinde neler anlatıldığı tahmin edilebilir.

“Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 12. Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.			×
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.			×
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.			×
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.			×
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.		×	
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır		×	
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(9)	f(2)	f(5)

Tablo 12'ye göre "Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde beş yanıt, "Kısmen" kategorisinde iki yanıt ve "Evet" kategorisinde dokuz yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller metin ile ilişkili bulunmuştur. Görseller başlıkla ilişkili bulunmamıştır. Görsellerin metin ile paralel konumlandırılmadığı tespit edilmiştir. Görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller tasarım ilkelerinden uyum, vurgu ve denge ilkesine uygun bulunurken, bütünlük ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun bulunmamıştır. Görseller öğrencilere kısmen estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görseller öğrencilerin bilişsel düzeyine uygun bulunmuştur. Görseller öğrencilerin duyuşsal düzeylerine kısmen uygun bulunmuştur. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Görsellerde kullanılan renklerin öğrenci düzeyine uygun olduğu tespit edilmiştir.

4.2.3. “Kahvaltı Metni”

Metnin Yazarı: Mavisel Yener ve Aytül Akal

Metnin Bulunduğu Sayfa: 55

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 22.

“Kahvaltı” isimli metin, şiir türündedir. Şiirde kahvaltı yapmanın önemi hissettirilmektedir. Şiirde küçük bir kız çocuğunun geç uyandığını ve acelece hazırlandığından reçelli ekmeği ile kapıya koştuğunu ve ekmeğin yerine peçeteyi ısırdığını anlatmaktadır. Şiirde küçük kızın annesi çocuğuna erken uyanmasını ve uykusunun, süttten, reçelden ve baldan daha mı tatlı olduğunu sormasıyla son bulmaktadır. Metin şiir türünde ve tek bir sayfada verilmiştir. Metin türü şiir biçiminde uyaklı ve benzer ses özelliklerinden faydalanarak tasarlanmış hikâye anlatmaktadır. Resim ve şiir bir çerçeveye içine alınarak tasarlanmıştır. Resim beyaz bir fon üzerine canlı ve sıcak renklerle tasarlanmıştır. Resimler zemin-fon ilişkisine dikkat edilerek ve tasarım ilkelerine dikkat edilerek tasarlanmıştır. Resimde kullanılan renkler ilköğretim 1. Sınıf öğrencilerinin yaş seviyelerine uygun bulunmaktadır. Resim ve şiir yan yana resmedilmiştir. Şekil-22’de küçük bir kız çocuğunun sırtında çantası ve okul forması ile acele bir şekilde koşarken elinde ekmeği ve peçeteyi ısırırken resmedilmiştir. Annesi de iki elini açmış çocuğunun arkasından seslenirken söylediği “...Daha mı tatlı uykun, süttten, reçelden, baldan?” (Türkçe 1. Sınıf Ders Kitabı, 2022, s. 55). Sözlere görsel baloncuk şeklinde resmedilmiştir. Şiirde anlatılanlar resimde yer almaktadır. Resimde verilenler ve şiirde anlatılanlar başlık ile örtüşmektedir. Resme bakılarak resimde neler anlatıldığı tahmin edilebilir.

“Kahvaltı” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategorisi Listesi” ne göre

değerlendirilmiştir.

Tablo 13. Kahvaltı Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...)olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(14)	f(0)	f(1)

Tablo 13'e göre "Kahvaltı" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde bir yanıt, "Kısmen" kategorisinde sıfır yanıt ve "Evet" kategorisinde on dört yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller metin ile ilişkili, öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun bulunmuştur. Görsellerde kullanılan renklerin öğrencilerin düzeylerine uygun olduğu sonucu tespit edilmiştir. Görseller başlıkla ilişkilidir ve metinle paralel konumlandırılmıştır. Görsellerin tasarım ilkelerinden olan denge, bütünlük, uyum, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal düzeylerine uygundur. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura rastlanılmamıştır.

4.2.4. "Temizlik Metni"

Dinleme Metni

Metnin Yazarı: Vehbi Cem Aşkun

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 23.

"Temizlik" isimli metin, dinleme metni olarak yer almaktadır ve öğrencilere temizliğin önemini, uyaklı seslenişlerle anlatmaktadır.

Metin dinleme metni olup Türkçe ders kitabında yer almamaktadır. Dinleme metni şiir türünde verilmiştir. Temizliğin ne kadar önemli olduğu konusuna dikkat çekilmek istenmiştir. Şiirde ellerinde, üstüne başında pislikten hiçbir izin olmadığından bahseder. Çamurlara ve pis yerlere basmayacağından bahseder. Pis olan kişilerin hastalanacağından ve kimsenin ondan hoşlanmayacağını hatta her kapıdan kovulacağından bahsetmiştir.

Sokaklarda dolaşmayıp derslerine çalıştığına vurgu yapmıştır.

Şiir 4 dizeden ve 3 kıtadan oluşmaktadır. Şiir biçim özellikleri ilkökul 1. Sınıf çocukları için uygundur. Uyaklı seslenişler, ses benzerlikleri şiirde mevcuttur. Kıta uzunluğu öğrencilerin sıkılmadan okuyabilecekleri uzunluktadır. Şiirde anlatılanlar metnin başlığı ile uyumludur. Kitapta beyaz bir fon üzerine çizim halinde bırakılan yine beyaz bir resim çizilmiştir. Zemin-fon ilişkisi gözetilmemiştir. Herhangi bir renklendirme yapılmamış hatta çizimler tamamlanmamıştır. İlkokul birinci sınıf öğrencilerinin yaş seviyelerine uygun renkler değildir. Görselin üzerinde “Aşağıdaki resmi tamamlayıp boyayınız. Gördüklerinizi anlatınız” (İlkokul Türkçe Birinci Sınıf Ders Kitabı, 2022, s. 60). Yönergesi yer almaktadır. Fakat metni dinlemeden önce yer alan bu yönerge ile öğrenciler resmi “Temizlik” metnine uygun boyayamayabilir ve tamamlayamayabilirler. Metne ait resmin renklendirilip kitapta yer alması daha sonra öğrencilere “Temizlik” konulu özgürce düşünebildikleri ve yaratıcılıklarını kullandıkları bir resim çizmeleri konusunda yönerge olması daha uygun olduğu düşüncesine ulaşılmıştır. Resimde iki çocuk resmedilmiştir. Şekil-23’e baktığımızda sol tarafta yer alan çocuğun mutlu gözüktüğü, giysilerinde herhangi bir pisliğe yer verilmediği gözlemlenmektedir. Şekil-23’te yer alan sağ taraftaki çocuğun üzerinde lekeler olduğu, pisliği ifade eden çizimler yer almaktadır. Çocuk mutsuz ifadesi ile ellerini kavuşturmuş durmaktadır. Öğrenciler üzerinde pisliği ifade eden şekilleri birer desen olarak da algılayabildikleri için kafa karışıklığına sebebiyet verileceğinden görsellerin öğrencinin düzeyine uygun olmadığı, metni yansıtmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler beyaz bir fon üzerine sadece çizim yapılan ve renklendirilmeyen resimden sıkılabilirler ve dikkatlerini çekmeyebileceğinden uygun bulunmamıştır. Bu bakımdan görsel, tasarım ilkelerine uygun değildir.

Şiirde “Pis olan hasta olur/ Hoşlanmaz kimse ondan/Her kapıdan kovulur/Temizlik ister vatan” sözleriyle pis olanın sevilmeceği hatta kovulacağından söz ettiği üzere ve pis ve temiz çocuğu kıyasladığından olumsuz örnek teşkil edebilmesi açısından ayrımcılık unsuruna yer verilmiştir. Kovulmanın da bir şiddet göstergesi olacağından şiddet unsuru hissettirilmiştir. Fakat görsellerde bu hissettirilmemektedir. Şiirin temizlik konusunu öğrencilerin yaş seviyesine uygun olarak daha güzel örneklerle anlatılmadı ve resmedilmesi gerektiği konusunda sonuca varılmıştır.

“Temizlik” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 14. Temizlik Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.			×
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.			×
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.			×
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.			×
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.			×
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.			×
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.			×
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır			×
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.			×
TOPLAM	f(5)	f(0)	f(10)

Tablo 14'e göre "Temizlik" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde on yanıt, "Kısmen" kategorisinde sıfır yanıt ve "Evet" kategorisinde beş yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller metin ile ilişkili bulunmayıp, öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olmadığı tespit edilmiştir. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller öğrencilerin duyuşsal ve bilişsel düzeyine uygun bulunmuştur. Görseller öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmadığı verisi elde edilmiştir. Görsellerin başlıkla ilişkili olmadığı tespit edilmiştir. Görseller metin ile paralel konumlandırılmıştır. Görseller tasarım ilkelerinden uyum, denge, bütünlük ve vurgu ilkesine uygun olmadığı sonucu tespit edilmiştir. Fakat yine tasarım ilkelerinden olan oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsel toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Ayrıca görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygun bulunmamıştır.

4.2.5. "Sporun Faydaları Nelerdir? Metni"

Metnin Yazarı: Kate Knighton, Susan Meredith

Metni Çeviren: Yalçın Arslantürk

Metnin Bulunduğu Sayfa: 64-66

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 24., 25., 26.

"Sporun Faydaları Nelerdir?" isimli metin spor yapmanın insan için faydalarından, öneminden bahsetmekte ve hayatımıza sporu dâhil etmemiz gerektiğinden bahsetmektedir.

Metinde, iyi beslenmenin ve sporun bir ikili olduğundan vücudun en iyi şekilde

çalışmasına yardımcı olduğundan bahsetmektedir. Sporun bizi rahatlattığından, kendimizi iyi hissetmemizi sağladığından, her sorunun üstesinden gelmeye hazırladığından, hastalıklardan koruduğundan, hastalıklarla mücadele etmemize yardımcı olduğundan ve spor yaptıktan sonra eskisi kadar hasta olmadığımızdan bahsetmektedir. Spor yaptığımızda kolay kolay öfkelenmediğimizi, spor yaptığımızda daha iyi uyuduğumuzu ve uyandığımızda daha enerjik hissettiğimizi, daha dikkatli olduğumuzu ve daha iyi düşündüğümüzü ifade etmektedir. Sporun bazı insanlar için arkadaşlarıyla vakit geçirmenin ve yeni insanlar tanımanın bir yolu olduğundan bahseder. Metin takım olarak başkalarıyla çalışmanın sadece sporda değil gündelik hayatta da işimize yarayacağından bahseder. Spor yapmanın vücut duruşunu düzelttiğini, cildi daha temiz ve parlak gösterdiğini ve uygun kiloda kalmayı sağladığını anlatmaktadır.

Metin en son erken yaşta spora başlayan bireylerin düzenli spor yapmaya daha yatkın olduğundan bahsetmektedir.

Metin üç sayfaya bölünmüştür. Şekil-24 ve Şekil-25 metnin altında Şekil-26 ise metnin üzerinde yer almaktadır. Şekil-24'te bir erkek ve bir kız çocuk bahçede koşar pozisyonunda ve kız çocuğunun yüz ifadesinde hırs duygusunun etkili olduğu gözlemlenmektedir. Şekil-25'te çocuk yatağında uyurken resmedilmiştir. Şekil-26'da ise 4 çocuk bir spor salonunda basketbol topu ile oynadıkları resmedilmiştir. Resimler beyaz bir fon üzerine resmedilmiş ve zemin-fon ilişkisine dikkat edilmiştir. Resimde öğrencilerin ilgisini çekebilecek canlı ve sıcak renkler tercih edilmiştir. Görsellerde spor yapmak ile ilgili koşu ve basketbol sporu gösterilmektedir. Metinde anlatılanlar, görsellerde yer almakta ve başlığı da desteklemektedir. Fakat spor için sadece koşu ve basketbol değil öğrencileri spora yöneltecek, ilgilerini çekecek sporlar da resmedilebilir. Bu bakımdan eksik kaldığı yönünde sonuca ulaşılmıştır. Görseller metin ile paralellik göstermektedir. Görsellerden hareketle metinde anlatılanlar tahmin edilebilir.

“Sporun Faydaları Nelerdir?” isimli metin aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 15. Sporun Faydaları Nelerdir? Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		

4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.			
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(13)	f(1)	f(1)

Tablo 15'e göre "Sporun Faydaları Nelerdir?" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde bir yanıt, "Kısmen" kategorisinde bir yanıt ve "Evet" kategorisinde on üç yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller metinle ve başlıkla ilişkili bulunmuştur. Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır. Görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekmekte kısmen yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerin görsel tasarım ilkelerinden uyum, denge, bütünlük, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun olduğu tespit edilmiştir. Görseller öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygundur. Görsellerde öğrenci psikolojisini

olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun bulunmuştur. Görseller öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygun bulunmuştur.

Tablo 16. Bilim ve Teknoloji Temasına Ait Metin Sınıflaması ve İncelenen Resim Sayıları

Metin İsimleri	Okuma Metni	Dinleme Metni	Serbest Metni	Okuma	İncelenen Resim Sayısı
Riki'nin Robotu	×				2
Didi Enerji İstiyor	×				7
Deniz Uçakları ve Yüzten Uçaklar	×				2
Uzay Okulu		×			1
Zeynep'le Birlikte			×		1
Toplam					13

4.3. Bilim ve Teknoloji Temasına Ait Metinler

4.3.1. “Riki’nin Robotu Metni”

Metnin Yazarı: Nandika Chand

Metni Çeviren: Berna Dinçer

Metnin Bulunduğu Sayfa: 71-72

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 27., 28., 29.

“Riki’nin Robotu” isimli metin, doğum günü yaklaşan Riki’ye amcasının aldığı robotun özelliklerini ve Riki’nin heyecanını anlatmaktadır.

Metinde, Riki'nin doğum günüdür. Amcası Riki'ye robot hediye etmiştir. Amcası ve Riki birlikte hediyesini açtığına Riki “Merhaba” diyerek elini robota uzattığında robotta elini uzatıp merhaba demesiyle Riki çok şaşırdığını dile getirmektedir. Amcasıyla robotun neler yaptığı üzerine bir konuşma gerçekleştirmişlerdir. Amcası robotların, insanlar gibi istek ve ihtiyaçlarının olmadığından, rüya görmediklerinden ve tuvalete gitmediklerinden bahsetmiştir. Riki amcasının anlattıklarını dikkatle dinleyip robotun diğer özelliklerini keşfetmeye çalışmıştır. Amcası Riki'ye insan hayatını kolaylaştıran, elbiselerin dikiminde, otomobil parçalarının birleştirilmesinde dahi robotların kullanıldığını ifade etmektedir. Riki robotla oynamaktan çok hoşlanmış ve arkadaşlarına anlatmak için sabırsızlanıyordu.

Metin üç sayfaya bölünmüştür. İki sayfada görseller yer alırken son sayfada görsel yer almamıştır. Şekil-27 ve Şekil-28 metnin altında yer almıştır. İki görsel de beyaz bir zemin üzerine resmedilmiştir. Zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği gözlemlenmektedir. Şekil-27’de amcası, robot ve Riki ev ortamında amcasının Riki'ye aldığı hediye kutusunu açarken resmedilmiştir. Riki'nin suratında şaşırma ifadesi yer almaktadır. Şekil-27'nin yer aldığı metinde bu ifadeyi yansıtan bir duygu anlatılmamıştır. Görsel metinle ilişkilidir fakat paralel konumlandırılmamıştır. Şekil-28’de amcası ve küçük bir kız çocuğu koltukta, Riki diğer koltukta otururken ve robot evin ortasında dururken resmedilmiştir. Riki oldukça mutlu gözükmektedir. Şekil-28 metinde anlatılanlarla ilişkili ve paralel konumlandırılmıştır. Renkler canlı ve sıcaktır.

İlkokul birinci sınıf öğrencisinin seviyesine uygun renkler ve görseller tercih edilmiştir. Şekil-27 ve Şekil-28’ de Riki'nin terliği farklı çizilmiştir. Çizim hatası olarak gözden kaçtığı düşünülmektedir. Şekil-29’da herhangi bir görsele yer verilmeyip uzun bir metin tercih edilmiştir.

Metinde anlatılanların resmedilmesi öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekeceğinden metne daha iyi odaklanmalarını sağlayacaktır. Bu bakımdan öğrencilerin yaş seviyeleri dikkate alınarak dikkatlerinin dağılmayacağı uzunlukta metinler tercih edilmelidir. Başlık görsel ve metinle uyum içindedir. Metinde anlatılanlar görsellerde yer almaktadır. Fakat bir resim paralel konumlandırılmamaktadır. Görsellerde herhangi bir olumsuz ögeye yer verilmemiştir. Görsellerden hareketle metin tahmin edilebilir. Metinde geçen çocuğun ismi günlük hayatta karşımıza çıkabilecek türden isim olmadığı dikkat çekmektedir.

“Riki'nin Robotu” isimli metin aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategorisi Listesi” ne göre değerlendirilmiştir çalışmıştır.

Tablo 17. Riki'nin Robotu Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.			×
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır.	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(13)	f(0)	f(2)

Tablo 17'ye göre "Riki'nin Robotu" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde iki yanıt, "Kısmen" kategorisinde sıfır yanıt ve "Evet" kategorisinde on üç

yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller metinle ve başlıkla ilişkili, öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerin paralel konumlandırmadığı tespit edilmiştir. Görseller, görsel tasarım ilkeleri olan vurgu, uyum, bütünlük, denge ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygundur. Görseller öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygun bulunmuştur. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Görsellerde kullanılan renklerin öğrencilerin düzeylerine uygun olacak sıcak ve canlı renkler kullanıldığı tespit edilmiştir.

4.3.2. “Didi Enerji İstiyor Metni”

Metnin Yazarı: Nandika Chand

Metni Çeviren: Berna Dinçer

Metnin Bulunduğu Sayfa: 78-81

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 30., 31, 32., 33.

Şekil 34., 35., 36.

“Didi Enerji İstiyor” isimli metin, korkuluk ile bir karganın enerji hakkında konuşmalarını diyaloglar halinde anlatmaktadır. Rüzgâr enerjisi Güneş enerjisi hakkında öğrencileri aydınlatmaktadır.

Metin, mısır tarlasında korkuluk olan Didi’nin kollarını sürekli iki yana açmasından yorulduğunu ve yel değirmeni gibi kollarını hareket ettirebilmeye özendiğini ifade etmektedir. Didi bunları düşünürken bir karganın ona ne düşündüğünü sormasıyla aralarında bir sohbet başlar. Didi kargaya yel değirmeni gibi kollarını hareket ettirip ettiremeyeceğini sormaktadır. Karganın da ona hareket ettirenin yel değirmeni değil rüzgâr olduğunu ve bunun rüzgâr enerjisinden kaynaklandığını açıklar. Didi de rüzgârı hissettiğini fakat hareket etmediğini karga ise yel değirmenin ona göre tasarlandığını ifade eder. Ardından karga güneş enerjisini de Didi’ye açıklar. Ardından Didi’nin de baştan ayağa güneş enerjisiyle dolu olduğunu örneklerle açıklamaktadır.

Metin dört sayfaya ayrılmıştır. Metinler konuşma balonları şeklinde resimlerin içerisinde yer almıştır. Şekil-30-31’de Didi’nin kendi kendine düşünürken karganın yanıştığı ve tekrar onunla yel değirmeni hakkında konuştuğu görsellerde ifade edilmiştir. Şekil-32-33’de yine karga ve Didi mısır tarlasında konuşurken yel değirmenin rüzgâr enerjisi ile nasıl döndüğü canlandırılmıştır. Şekil-34-35’de karganın ve Didi’nin güneş enerjisi sayesinde güneş panellerinin suyu ısıttığını ve doğanın güneş enerjisi sayesinde ısındığını düşünürler. Şekil-36’da karga ve Didi sohbet ederken resmedilmiştir. Her görselde karga, Didi, yel değirmeni olduğu için metinde anlatılanları görseller desteklemekte ve başlık ile ilişkilidir. Görseller beyaz bir fon üzerine çerçeveler içerisine alınarak resmedilmiştir. Zemin-fon ilişkisine dikkat edilmiştir. Görsellerde kullanılan renkler canlı ve sıcak renklerdir. Öğrencilerin dikkatini ve ilgisini çekebilecek nitelikte görseller tasarlanmıştır. Metinde bir karga ve korkuluk konuşturularak kişileştirme yapılmış ve dikkat çekilerek öğrencilerin

ilgileri metin üzerinde tutulmak istenmiştir ve etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Görsellerden hareketle metinde neler anlatıldığı tahmin edilebilir düzeydedir. Görsellerde öğrencilere estetik bilinç ve duyarlılık kazandıracak nitelikte tasarım ilkelerine uygun tasarlanmıştır.

“Didi Enerji İstiyor” isimli metin aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 18. Didi Enerji İstiyor Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.			
	×		

14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(14)	f(0)	F(1)

Tablo 18’e göre “Didi Enerji İstiyor” isimli metinde, Kontrol Listesine göre, “Hayır” kategorisinde bir yanıt, “Kısmen” kategorisinde sıfır yanıt ve “Evet” kategorisinde on dört yanıt elde edilmiştir.

Metinde görsellerin metinle ve başlıkla ilişkili, öğrencilere estetik duyarlılık kazandıracak nitelikte ve metinle paralel konumlandırıldığı tespit edilmiştir. Görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Görselleri tasarım ilkelerinden uyum, bütünlük, denge, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygundur. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Görsellerde kullanılan renkler öğrenci düzeyine uygun olduğu tespit edilmiştir. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilememiştir.

4.3.3. “Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar Metni”

Metnin Yazarı: Clive Gifford

Metni Çeviren: Hüseyin Kıyar

Metnin Bulunduğu Sayfa: 85-86

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 37., 38.

“Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar” isimli metin, deniz uçakları ve yüzen uçaklar hakkında bilgi vermek amaçlı ele alınmıştır.

Metinde, uçakların iniş ve kalkışlarda sert bir piste ihtiyaç duyduğundan bahsetmektedir. Yüzen uçakların ve deniz uçaklarının farklı olarak sudan kalkıp suya iniş yapabildiklerini yüzen uçakların tekerlekli iniş kısımlarında diğer uçaklardan farklı olarak içi boş bölümler olduğundan ve suda batmasını engellediğinden bahsetmektedir. Yüzen uçakların ve deniz uçaklarının posta ve yolcu taşıdığı hakkında bilgi vermektedir. Deniz uçaklarının ise gövdelerinin teknelerin gövdesine benzediği bu gövdenin uçağı denizin üstünde tuttuğundan bahsetmektedir. Deniz uçaklarının görevlerinden bahsetmektedir. Metin iki sayfaya bölünmüştür. Şekil-37 metnin altında yer alırken Şekil-38 metnin üzerinde konumlandırılmıştır. Görseller bir çerçeve içinde verilmiştir. Görsellerde kullanılan renkler canlı ve sıcak renklerden oluşmakta öğrencilerin ilgisini çekebilecek nitelikte ve öğrencilere uygun renklendirmeler kullanılmıştır. Görsellerde zemin-fon ilişkisine dikkat edilmiştir. Şekil-37’de yüzen uçak resmedilmiş. Şekil-38’de ise deniz uçağının görevlerinden olan yangın söndürme görevini yaparken resmedilmiştir. Ormanda yangın çıkmış ve deniz uçağının yangını söndürürken resmedildiği görülmektedir. Metnin başlığı ve görseller metinde anlatılanları desteklemektedir. Görseller metin ile paralel konumlandırılmıştır. Metinde ve görsellerde rahatsız edici bir unsura yer verilmemiştir. Görseller gerçeğe uygun resmedilmiştir. Kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygundur. Görsellerde tasarım ilkelerine ve tasarım unsurlarına dikkat edildiği gözlemlenmektedir.

“Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar” isimli metin aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 19. Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(14)	f(0)	f(1)

Tablo 19’a göre “Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar” isimli metinde, Kontrol Listesine göre, “Hayır” kategorisinde bir yanıt, “Kısmen” kategorisinde sıfır yanıt ve “Evet”

kategorisinde on dört yanıt elde edilmiştir.

Metinde, iki görsel de metinle ve başlıkla ilişkili, öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte, tasarım ilkelerinden uyum, bütünlük, denge, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Metinde verilen iki görsel de öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Metinde yer alan iki görselde de öğrencinin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygundur. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller metin ile paralel konumlandırılmıştır. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Görsellerde kullanılan renkler hedef kitlenin düzeyine uygun olduğu sonucu tespit edilmiştir.

4.3.4. “Uzay Okulu Metni”

Dinleme Metni

Metnin Yazarı: Katy Denyils

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 39.

“Uzay Okulu” isimli dinleme metni, öğrencilere uzay hakkında ve uzay okulu hakkında bilgi vermek amacıyla kaleme alınmıştır.

Metin, astronotların çalışmalar yapmak için bir süre uzayda yaşadıklarını ifade eder. Astronot olmak için uzay okuluna gidip uzayda nasıl yaşanacağını öğrenmek gerektiğini ifade etmektedir. Uzay okulunda astronotların suyun içinde nasıl çalışacaklarını öğrendiğini bunun nedeninin ise suyun içinde çalışmanın uzayda çalışma hissini verdiği üzerine bir ifade yer almaktadır.

Astronotların uzaya uzay mekiği ile ateşleme yaparak gittikleri ifade edilmiştir. Uzay

mekiğinin yükselirken dünyanın etrafında büyük bir çember çizer dönmeye başladığı ve hızla yükseldiğini ifade etmiştir. Bazı astronotların uzayda uzun süre kaldığı hakkında bilgi verilmiştir. Astronotların uzay istasyonu denilen bir tür evde yaşadıkları, uzaya giderken yiyeceklerini ve içeceklerini yanında götürdükleri, sağlıklı kalmak için her gün spor yaptıkları ve duvara tutturulmuş uyku tulumunda uyudukları belirtilmiştir.

Astronotların uzayda çalışırken onları sıcak veya serin tutan sırt çantalı özel giysiler giydikleri ve bu sırt çantalarında nefes almalarına yarayan hava ve astronotu ısıtmak veya serinletmek için suyun da bulunduğu yer almaktadır. Metin de uzay istasyonunda astronotların 90 gün kalıp geri döndükleri ve rekorun 1 yıl 72 gün olduğu ifade edilmiştir. Metin en son öğrencilere belki uzay uçağı ile uzaya yolculuk yapabileceklerini söyleyerek son bulur.

Metin dinleme metni olup Türkçe ders kitabında yer almaktadır. Metne ait bir görsel bulunmaktadır. Şekil-39 bir uzay mekiğı ve astronotun resmedildiği bir illüstrasyondur.

Görsel beyaz bir zemin üzerine kare şeklinde bir çerçevenin içine alınmıştır. Zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği görülmektedir. Dinleme metninde uzaydan, astronotlardan, uzay mekiğinden bahsedildiği üzere bakımdan görsel başlıkla ilişkilidir.

Başlığın “Uzay Okulu” okulu olduğu bilinmekte olduğuna göre tek bir görsel yeterli düzeyde değildir. Metinde anlatılanlar ve başlık açısından uzay okulunun da resmedilmesi öğrencilerin hayal dünyalarını genişletebilmek veya olguları zihinlerinde daha iyi anlamlandırmak adına birkaç görselin daha eklenmesi uygun olacaktır. Görsellerde bulunanlar metinle ilişkilidir. Görsel tasarım ilkeleri ve unsurları açısından uygun olduğu görüşü hâkimdir.

“Uzay Okulu” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 20. Uzay Okulu Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.			×
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır.		×	
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.			×
TOPLAM	f(11)	f(2)	f(2)

Tablo 20'ye göre "Uzay Okulu" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde iki yanıt, "Kısmen" kategorisinde iki yanıt ve "Evet" kategorisinde on bir yanıt elde edilmiştir.

Metne ait görseller, metinle ve başlıkla ilişkili, metinle paralel konumlandırılmıştır. Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek düzeyde kısmen yeterli bulunmaktadır. Görsellerin tasarım ilkelerinden uyum, denge, bütünlük, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal düzeylerine uygun bulunmuştur. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun bulunmuştur.

Görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmakta kısmen yeterlidir. Görsellerde kullanılan renkler canlı ve sıcak renkler olmadığından ilgili yaş grubunun düzeyine uygun bulunmamıştır.

4.3.5. “Zeynep’le Birlikte Metni”

Metnin Yazarı: İsmail Uyaroğlu

Metnin Bulunduğu Sayfa: 96

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 40.

“Zeynep’le Birlikte” metni, bir çocuk ve metinde kim olduğu bilinmeyen biri arasında geçen konuşmaları anlatır. Konuşmalarda annesinin nereye gittiğini ve ne yapmaya gittiğini sorması üzerine dair yapılan konuşmaları, konuşma çizgisi ile diyaloglar halinde anlatmaktadır.

Metin, Zeynep isimli bir çocuğun annesinin nereye gittiğini metinde kim olduğu bilinmeyen birine “Annem nereye gitti?” sorusunu sormasıyla başlamaktadır. Metin konuşma çizgileri ile düz yazı türünden farklı olarak serbest ölçü ile yazılmıştır. Metinde, çocuğun annesinin yıldızları toplamaya Uzak’a gittiği tasvir edilmektedir. Çocuk da annesinin yanına Uzak’a gitmek ve çiçek toplamak istediğini belirtir. Ardından bulutta toplayacağını ifade etmesiyle metin son bulur.

Metin, bir çerçeve içinde görselle birlikte yer almaktadır. Görsel, metnin içinde ayrı bir şekilde çerçevelenmiştir. Görsel beyaz bir zemin üzerine yerleştirilmiştir. Zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği gözlemlenmektedir. Metin ile görsel yan yana konumlandırılmıştır. Metinde anlatılanlar görselde yer almaktadır. Görsel bir annenin sepetine yıldız topladığı çocuğun ise sepetine bulut topladığı şeklinde tasvir edilmiştir. Metinde çocuğun çiçek de toplayacağı belirtmiş fakat çiçekler veya çiçek toplama gösterilmemiştir. İlkokul birinci sınıf

öğrencileri çiçek topladığını görmek isteyeceklerdir. Görselde kullanılan renkler sıcak ve canlıdır. Öğrencilerin düzeyine uygun renkler ve görsel tercih edilmiştir. Görsel ve metin öğrencileri uzay konusunda ve yıldız toplama konusunda hayallere götüreceğinden hayal dünyalarına katkıda bulunulmuştur. Görsel öğrencinin ilgisini ve dikkatini çekebilecek düzeyde resmedilmiştir. Görsel ve metin başlık ile uyum içindedir. Kullanılan görsel de metinle ilişkilidir. Görselden hareketle öğrenciler metni okumadan ne anlattığını tahmin edebileceklerdir. Görselde çiçek toplamak dışında anlatılanlar görsel ile uyumludur.

“Zeynep’le Birlikte” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 21. Zeynep’le Birlikte Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.		×	
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(13)	f(1)	f(1)

Tablo 21’e göre “Zeynep’le Birlikte” isimli metinde, Kontrol Listesine göre, “Hayır” kategorisinde bir yanıt, “Kısmen” kategorisinde bir yanıt ve “Evet” kategorisinde on üç yanıt elde edilmiştir.

Metinde, görsel metinle ilişkili, öğrencinin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Görseller başlıkla kısmen ilişkili bulunmuştur. Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır. Görsellerin tasarım ilkeleri olan bütünlük, uyum, denge, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal düzeylerine uygundur. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Görseller öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygun bulunmuştur.

Tablo 22. Kişisel Gelişim Temasına Ait Metin Sınıflaması ve İncelenen Resim Sayıları

Metin İsimleri	Okuma Metni	Dinleme Metni	Serbest Metni	Okuma	İncelenen Sayısı	Resim
Boş Gazete	×				2	
Saygı Nedir?	×				2	
Demirci Kirpi	×				3	
Öyle Bir Gün		×			3	
Biz Okuruz				×	1	
Toplam					12	

4.4. Kişisel Gelişim Temasına Ait Metinler

4.4.1. “Boş Gazete Metni”

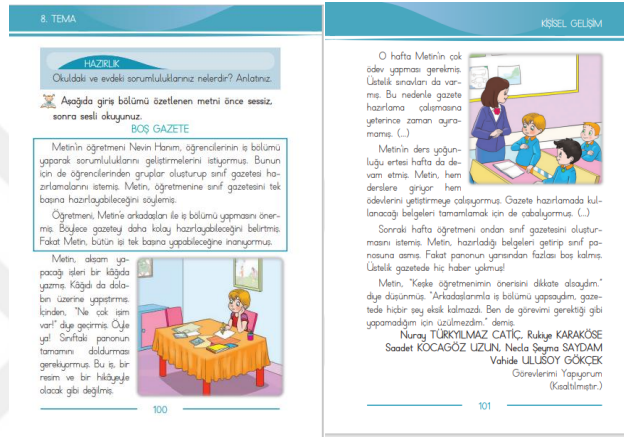
Metnin Yazarları: Nuray Türkyılmaz Catiç, Rukiye Karaköse, Sadet Kocagöz

Uzun, Necla Şeyma Saydam, Vahide Ulusoy Gökçek

Metnin Bulunduğu Sayfa: 100-101

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 41., 42.

“Boş Gazete” isimli metin, Metin isimli öğrencinin öğretmeninin verdiği ödevi tek başına yapabileceğine inanması ve arkadaşlarından yardım almamakta direnmesi sonucunda ödevini hazırlayamadığını anlatır.

Metinde, Metin’in öğretmeni Nevin Hanım öğrencilerin iş bölümü yaparak sorumluluklarını geliştirmelerini istemesi üzerine sınıfta gruplar oluşturarak sınıf gazetesi çıkarmalarını istemiştir.

Sınıftan Metin gazeteyi tek başına hazırlayabileceğini dile getirmiştir. Öğretmeni Metin’e arkadaşları ile iş bölümü yaparsa daha kolay hazırlayabileceği konusunda öneri verse de Metin tek başına yapacağına inandığı için kabul etmemiştir. Metin ev ödevlerini yapmaya sınavlarına çalışmaktan çok fazla vakit ayıramadığı için gazete hazırlama görevini tam anlamıyla yetiştirememiştir. Öğretmeni Metin’den panoya sınıf gazetesini hazırlamasını söylediğinde Metin panoya ödevini sergilediğinde panonun yarısı boş kalmış ve gazetede hiç haber yer almadığı dikkat çekmiştir. Metin bunun üzerine öğretmenini dinlemediği için üzölmüş ve pişman olmuştur.

Metin, iki sayfaya bölünmüş ve metinde iki resim yer almaktadır. Birinci sayfada

metin ve resim yan yana verilmiş, ikinci sayfada metin ve resim yine yan yana verilmiş şekilde konumlandırılmıştır. Görsellerin ikisi de bir çerçeve içinde yer almaktadır. Görseller beyaz bir zemin üzerine yerleştirilmiştir. Zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği gözlemlenmektedir. Görsellerde kullanılan renkler canlı ve sıcak renklerdir.

Görseller ilkökul birinci sınıf öğrencilerinin ilgilerini çekebilecek nitelikte tasarlanmış ve renklendirilmiştir. Metinde anlatılanlar görselde yer almakta ve görseller metinle ilişkili bulunmaktadır. Şekil-41’de Metin isimli öğrenci evde çalışma masasında otururken ve üzgün bir şekilde ders çalışırken resmedilmiştir. Şekil-42’de ise sınıf ortamı vardır. Metin, öğretmeni Nevin Hanım ve arkadaşları yer almaktadır. Görselde, Metin öğretmeni ile konuşurken ve üzgün bir yüz ifadesi ile yer almaktadır.

Şekil-42’de panoda Metin’in hazırladığı görseller bulunmakta fakat panonun bir kısmı boş görünmektedir. Bu yüzden görseller metinde anlatılanları desteklemektedir. Görsellerde görsel tasarım ilkeleri ve unsurlarına dikkat edilmiştir. Görseller metnin hatırd kalmasını kolaylaştıracak düzeydedir. Görsel ve metin uyumu öğrencilerin düzeyine uygundur.

“Boş Gazete” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 23. Boş Gazete Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...)olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.			
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(14)	f(0)	f(1)

Tablo 23’e göre “Boş Gazete” isimli metinde, Kontrol Listesine göre, “Hayır” kategorisinde bir yanıt, “Kısmen” kategorisinde sıfır yanıt ve “Evet” kategorisinde on dört yanıt elde edilmiştir.

Metinde görseller, metinle ilişkili, öğrencinin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller öğrencinin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygun bulunmuştur. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görsellerin öğrencilere estetik duyarlılık kazandırabilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görseller başlıkla ilişkili bulunmuştur. Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır. Görseller uyum, denge, bütünlük, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi gibi tasarım ilkelerine uygun bulunmuştur. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur. Görsellerde kullanılan renkler ilgili hedef kitlenin düzeyine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.4.2. “Saygı Nedir? Metni”

Metnin Yazarı: Pat Thomas

Metni Çeviren: Özlem Mumcuoğlu

düşünülmektedir. İki görsel de beyaz bir fon üzerine resmedilmiştir. İki görselde çerçeve içinde verilmiştir. Şekil-43 ve Şekil-44 metinle ilişkilidir. Görseller metinde anlatılanlar ile paralel konumlandırılmıştır.

Görseller ve metin başlıkla uyum içindedir. Görsellerde herhangi rahatsız edici bir unsur bulunmamaktadır. Şekil-43'te tasarım ilkelerine uygunluk sağlanmış durumundadır. Şekil-44'te kullanılan renklerin ilkokul birinci sınıf öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekmeyeceğinden ve kullanılan renklerin canlı ve sıcak renkler olmadığından tasarım ilkelerine bu resimde dikkat edilmediği gözlemlenmektedir. Bu sonuç bizi, bu metinde tasarım ilkelerine kısmen uygun olduğu sonucuna götürmektedir.

“Saygı Nedir?” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 24. Saygı Nedir? Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.			×
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
12- Görsellerde öğrenci psikolojini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır			
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.		×	
TOPLAM	f(12)	f(1)	f(2)

Tablo 24'e göre "Saygı Nedir?" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde iki yanıt, "Kısmen" kategorisinde bir yanıt ve "Evet" kategorisinde on iki yanıt elde edilmiştir.

Metinde, görseller metinle ve başlıkla ilişki bulunmuştur. Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır. Görseller öğrencilerde estetik duyarlılık oluşturmaktadır. Görseller öğrencinin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte değildir. Görsellerin öğrencinin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygun olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görsellerde uyum, denge, bütünlük, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi gibi tasarım ilkelerine dikkat edilmiştir ve uygunluk sağlanmıştır. Görsellerde toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygunluk sağlanmıştır. Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine kısmen uygundur.

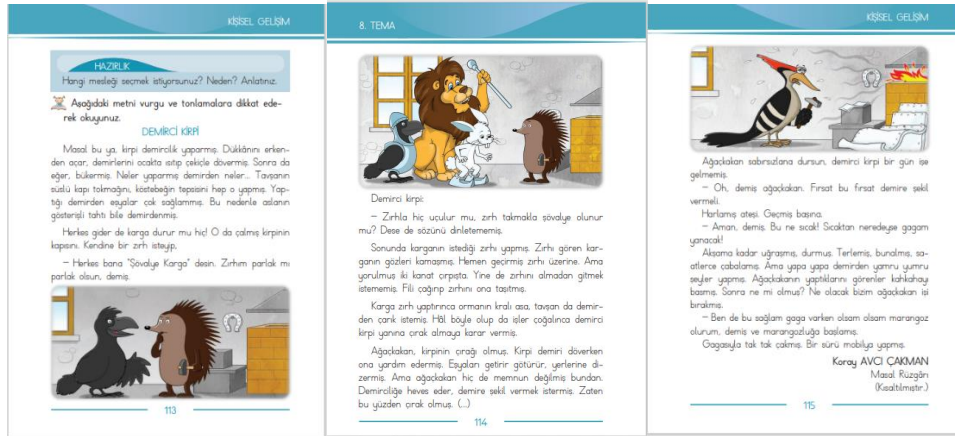
4.4.3. "Demirci Kirpi Metni"

Metnin Yazarı: Koray Avcı Çakman

Metnin Bulunduğu Sayfa: 113-115

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 45., 46., 47.

“Demirci Kirpi” isimli metin, demirci kirpinin yaptıklarını, işinde başarısını ve hangi işlerde yetenekli olunabilecekse o işleri yapmanın gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Demirci Kirpi metninde, kirpinin demircilik yaptığı, bu işte çok başarılı olduğu anlatılmaktadır. Metinde kirpi tavşanın süslü kapı tokmağını, köstebeğin tepsisini, aslanın tahtını demirden ve çok sağlam yaptığından söz edilir. Bir gün karganın kendine zırh istediğini fakat kirpinin zırhla uçamayacağını söylemesine rağmen istediğinde kararlı olduğundan ve sonunda zırhı taşıyamadığından söz eder. Karga zırh yaptırınca ormanın kralı asa, tavşanda demirden çark yapılmasını ister. Demirci kirpi bunlara tek başına yetişmeyeceğini anlayıp yanına ağaçkakanı çırak olarak almıştır. Ağaçkakan kirpiye yardım etmekte fakat o da demire şekil vermeye özenmektedir. Demirci kirpi bir gün işe gelmeyince ağaçkakan fırsatını yakalayıp demire şekil vermeye başlamıştır. Sonuçta demire uygun şekiller verememiştir. Ağaçkakan işi bırakıp kendisinde olan gaga ile çok iyi bir marangoz olacağını düşünmüş ve marangozluğa başlamıştır. Gagası sayesinde bir sürü mobilya yapmıştır.

Metin, üç sayfaya bölünmüştür. İlk görsel olan Şekil-45 metnin altında, ikinci ve üçüncü görsel olan Şekil-46 ve Şekil-47 metnin üzerinde yer almıştır. Üç resimde çerçeve içinde verilmektedir. Görseller beyaz bir fon üzerine resmedilmiştir. Zemin-fon ilişkisinin göz önünde bulundurulduğu dikkat çekmektedir. İlk görsel olan Şekil-45’de karga ve kirpi konuşurken, karganın kirpiye bir şeyler anlattığı ve kirpinin de düşündüğü anlaşılmaktadır. Şekil-46’da aslan, tavşan, karga ve kirpi konuşurken resmedilmiştir. Görselde kargaya yapılan demir zırh, aslana yapılan asa ve tavşana yapılan pabuç yer almaktadır. Şekil-47’de ağaçkakanın sıcağından ter attığı, yorgun olduğu ve elindeki çekiçle demire şekil verdiği gözlemlenmektedir. Üç görselde de kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine kısmen

uygundur. Öğrencilerin dikkatini çekebilecek daha sıcak ve canlı renkler kullanılmalıdır. Metinde anlatılanlar görsellerde yer almaktadır. Görsel, metin ve başlık uyumludur. Görseller metin ile ilişkili ve paralel verilmiştir. Görsellerde rahatsız edici herhangi bir unsura rastlanılmamıştır. Hayvanların konuşturulması ile öğrencilerin dikkati metin üzerine çekilmesi amaçlanmıştır. İlkokul birinci sınıf öğrencileri için hayvanları konuşturmak onların düzeyine uygundur. Görseller öğrencilerin metni tahmin edebileceği niteliktedir. Tasarım unsurlarına ve ilkelerine uygunluk sağlanmıştır. Görseller metnin ana fikrini destekler niteliktedir.

“Demirci Kirpi” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 25. Demirci Kirpi Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.	×		
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır	×		
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.		×	
TOPLAM	f(13)	f(1)	f(1)

Tablo 25'e göre "Demirci Kirpi" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde bir yanıt, "Kısmen" kategorisinde bir yanıt ve "Evet" kategorisinde on üç yanıt elde edilmiştir.

Görsellerin öğrencilere estetik duyarlılık kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Görseller metinle paralel konumlandırılmış ve öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir. Görsellerin metinle ve başlıkla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Görseller tasarım ilkelerinden vurgu, uyum, denge, bütünlük ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun bulunmuştur. Görsellerin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygun olduğu tespit edilmiştir. Görsellerin toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun olduğu tespit edilmiştir. Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine kısmen yeterlidir. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir.

4.4.4. "Öyle Bir Gün Metni"

Dinleme Metni

Metnin Yazarı: Sevim Ak

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 48., 49., 50.

“Öyle Bir Gün” isimli metin, evinin önünde top oynayan bir çocuğun alışverişten elleri dolu bir şekilde dönen yaşlı bir kadın görüp ona yardım etmesini ve yardım ederken eşyalara zarar vermesini bunu da telafi etmek adına kendi harçlığından katarak eşyaları temin etmesini anlatır.

Metin, evinin önündeki taşlıkta oyun oynayan çocuğun, alışverişten elleri ve kollarının altı dolu şekilde dönen yaşlı bir kadını görmesi ve yaşlı kadına yardım etmek üzere yanına gitmesiyle başlar. Çocuk yaşlı kadından ağır olan fileleri ister ve onunla birlikte yürümeye başlar. Yürüdükçe taşıdığı fileler çocuğa ağır gelir ve birer birer paketin içindeki yiyecekleri düşürür veya zarar verir. Yol bittiğinde yaşlı kadın çocuğu avucuna para bırakır. Çocuk almak istemez. Sonra mecburen alır. Ardından eşyaları düşürdüğü için ve kadından para aldığı için pişmanlık duyan çocuk harçlığını da ekleyip yaşlı kadının verdiği para ile kadının eşyalarını tamamlar kapısının önüne bırakır ve koşarak uzaklaşır.

Metin dinleme metni olup Türkçe ders kitabında yer almaktadır. Metne ait 3 görsel bulunmaktadır. 3 görselde çerçeve içinde ve aynı sayfada konumlandırılmıştır. Görseller beyaz bir fon üzerine resmedilmiş. Görsellerde zemin-fon ilişkisine dikkat edilmiştir. Kullanılan renkler öğrencilerin ilgisini çekebilecek düzeyde sıcak ve canlı renklerdir. Başlık metinde anlatılanları yeterince desteklememektedir. Konuya daha uygun bir başlığın tercih edilmesi düşünülmektedir. Görseller metinde anlatılanları kısmen destekler niteliktedir. Metinde anlatılanlar olay örgüsüne dikkat edilerek görsellerde yer almıştır. Görsellerde yer alan kahraman, mekân ve olay metinle örtüşmektedir. Birinci görsel olan Şekil-48’de çocuk marketin önünde yaşlı kadından paketleri alırken resmedilmiştir. Dinlenme metninde kadının kolunun altında da paketler olduğu söylenilmektedir. Fakat görselde bu durum görülmemektedir. İkinci görsel olan Şekil-49’da çocuk elinde ve sırtında fileler taşıdığı, sırtındaki fileden limonların düştüğü ve çocuğun bu duruma şaşırarak gözlemlediği durumu göstermektedir.

Olay örgüsü ile görsel uyuşmaktadır. Fakat ilk görselde, Şekil-48, yaşlı kadının elinde yer alan fileler arasında ikinci görsel olan Şekil-49'daki file yaşlı kadının elinde bulunmamaktadır. Bu eksiklik dikkat çekmektedir. Son görsel olan Şekil-50'de çocuk iki paketi bir kapının önüne koyup zile basarken resmedilmiştir. Fakat dinleme metninde kapının önüne bıraktığı ve koşarak uzaklaştığı anlatılmış zile bastığı detayı verilmemiştir. Bu resimde de öğrenciler çocuğun uzaklaştığı anı görmek isteyeceklerdir. Metinde zile basılma detayı verilmediği halde görselde yer alması bir kusurdur. İlkokul birinci sınıf öğrencileri açısından zemin fon ilişkisine ve renklere dikkat edilirken metinde anlatılan detayların görselde yer almaması dikkat çekmektedir. Bu yüzden görseller metinle kısmen ilişkilidir sonucuna ulaşılmaktadır. İlk görsel olan Şekil-48'de ev iki boyutlu olarak resmedilmiş perspektife dikkat edilmemiştir. Ev değil de ev resmi gibi durmaktadır. Bu yüzden tasarım ilkelerine kısmen dikkat edilmiştir.

“Öyle Bir Gün” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 26. Öyle Bir Gün Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.		×	
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.			×
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.	×		
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.	×		
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.		×	
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.			×
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır		×	
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(9)	f(3)	f(3)

Tablo 26'ya göre "Öyle Bir Gün" isimli metinde, Kontrol Listesine göre, "Hayır" kategorisinde üç yanıt, "Kısmen" kategorisinde üç yanıt ve "Evet" kategorisinde dokuz yanıt elde edilmiştir.

Görseller öğrencilere kısmen estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görsellerin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal düzeylerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerin metinle kısmen ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerin başlığı yansıtmadığı, başlıkla ilişkili olmadığı tespit edilmiştir. Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır. Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir. Görseller tasarım ilkelerinden uyum, vurgu ve denge ile uyumlu olduğu tespit edilirken oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun olmadığı ve bütünlük ilkesine kısmen uygun olduğu sonucun ulaşılmıştır. Görsellerin toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygun ve kullanılan renkler sıcak ve canlı renklerden tercih edilmiştir.

4.4.5. "Biz Okuruz Metni"

Metnin Yazarı: Cahit Külebi

Metnin Bulunduğu Sayfa: 125

Metne yönelik ders kitabına alınan resimler aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 51.

“Biz Okuruz” isimli metin şiir türündedir. Türk milletinin yenilmez olduğu, topraklarına kimsenin giremediği ve Türk milleti gibi bir millet olmadığı anlatılmaktadır. Şiirde biz diye hitap ettiği Türk milletidir. Şiir Türk milletinin işlerini en iyi yine kendilerinin bildiğini, başlarının topla veya herhangi bir savaş aleti ile eğilmediğinden bahsetmektedir. Yaylarda kuzuları olduğundan, çeşmeleri olduğundan, pehlivanların meydanda güreştiğinden ve bu toprağa kimsenin giremediğinden bahsetmektedir.

Metin şiir türünde dörder dizelik üç kıtadan oluşmaktadır. Öğrencilere şiir türünün incelikleri gösterilmektedir. Şiir dize ve kıta sayısı bakımından öğrencilerin düzeyine uygundur. Ses benzerlikleri ve uyakları okumayı kolaylaştırıcı etki sağlamaktadır. Görsel şiirin yanına konumlandırılmıştır. Görsel bir çerçeve içinde beyaz bir fon üzerine resmedilmiştir. Zemin-fon ilişkisi gözetilmiştir. Şiire ait bir görsel yer almaktadır. Şekil-51’de iki çocuk ellerinde kitap ile kütüphanede konuşurken yer almıştır. Fakat şiirde geçenler ile görselde yer alanlar örtüşmemektedir. Şiirin başlığı ile metin örtüşmemekte fakat görsel örtüşmektedir. Metne uygun farklı bir başlık ve görsel tercih edilmesi bütünlük açısından daha uygun olacaktır. Görsel metinle ilişkili değildir. Görsel metnin hatırdaki kalmasında etkili değildir. Çünkü görsel şiirde anlatılanları desteklemediği için çağrışım yapmayacaktır.

“Biz Okuruz” isimli şiir aşağıda yer alan “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi” ne göre değerlendirilmiştir.

Tablo 27. Biz Okuruz Metnine Ait Bulgular

Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi	Evet	Kısmen	Hayır
1- Görseller metinle ilişkilidir.			×
2- Görseller başlıkla ilişkilidir.	×		
3- Görseller metinle paralel konumlandırılmıştır.			×
4- Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek niteliktedir.			×
5- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygundur.	×		
6- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygundur.	×		
7- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygundur.	×		
8- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygundur.	×		
9- Görseller, görsel tasarım ilkelerinden oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur.	×		
10- Görseller öğrencinin duyuşsal düzeyine uygundur.	×		
11- Görseller öğrencinin bilişsel düzeyine uygundur.	×		
12- Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...)olumsuz unsura yer verilmiştir.			×
13- Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygundur.	×		
14- Görseller estetik duyarlılık kazandırmaktadır.		×	
15- Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygundur.	×		
TOPLAM	f(10)	f(1)	f(4)

Tablo 27’ye göre “Biz Okuruz” isimli metinde, Kontrol Listesine göre, “Hayır” kategorisinde dört yanıt, “Kısmen” kategorisinde bir yanıt ve “Evet” kategorisinde on yanıt

elde edilmiştir.

Görseller öğrencilere kısmen estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Görselin öğrencinin bilişsel ve duyuşsal düzeyine uygun olduğu sonucu tespit edilmiştir. Görselin öğrencinin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Görsel metinle ilişkili değildir. Görseller başlık ile ilişkilidir. Görseller metinle paralel konumlandırılmamıştır. Görseller, uyum, denge, bütünlük, vurgu ve oran/orantı/görsel hiyerarşi gibi tasarım ilkelerine uygun bulunmuştur. Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, akran zorbalığı, cinsellik, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun bulunmuştur. Görsellerde kullanılan renklerin öğrencilerin düzeylerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA

Bu çalışma ilkököl birinci sınıf Türkçe ders kitabındaki görsel-metin ilişkisinin belirlenen değerlendirme ölçeğinde yer alan on beş değerlendirme kriterine uygun olup olmadığını araştırmak üzere çalışılmıştır. Türkçe ders kitabının eksik yönlerine dikkat çekilerek bu eksikliğin giderilmesi hususunda önerilerde bulunulmuştur. Bu bölümde araştırma bulguları ile daha önce benzer konularda yapılan araştırmalar karşılaştırılarak tartışılacaktır.

Aydın (2018)'ın ele aldığı On İkinci Sınıf Trafik ve İlk Yardım ders kitabı tasarım ilkelerine göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda görsel öğelerin öğrencilerin düzeylerine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ele alınan bu çalışmada ise kullanılan görsellerin öğrenci düzeyine uygun olduğu tespit edilmiştir. Görsel öğelerin öğrencinin gelişim düzeyine uygunluğu oldukça önemlidir. Görseller hedef kitlesine göre seçildiği takdirde ders kitabına olan ilgi, dikkat çekilebilmekte ve ders esnasında yüksek verim elde edilmektedir.

Aydın (2018)'ın yaptığı çalışmada On İkinci Sınıf Trafik ve İlk Yardım kitabı görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, Trafik ve İlk Yardım ders kitabının derse giren öğretmen görüşlerine göre değerlendirildiğinde görsel tasarım ilkeleri açısından iyi düzeyde tasarlandığı sonucuna varılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin %50'si Trafik ve İlk Yardım kitabında görsel tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine karşılık etkili bir vurgulama yapılmadığını dile getirmişlerdir. Ele alınan bu çalışmada da vurgu ilkesine ait sonuçlar incelendiğinde on altı metinde vurgu ilkesine uygunluk sağlanırken dört metinde vurgu ilkesine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak, ilkököl birinci sınıf Türkçe ders kitabında vurgu ilkesine uygunluğun sağlandığı tespit edilmiştir. Vurgu ilkesi ders kitaplarında göz ardı edilmeyecek kadar önemlidir. Öğrencilerin dikkatini çekmesi gereken konuda, verilmesi gereken mesajda vurgu ilkesinden oldukça sık yararlanılmalıdır. Vurgu ilkesi ile çalışılan tasarımlarda etkililik yeterli olmaktadır.

Çakmak ve Kaçar (2020)'ın yaptığı çalışmada 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı resim-metin ilişkisi açısından incelenmiştir. İnceledikleri bu çalışmada resimlerin önemli bir kısmında herhangi bir olumsuz unsura rastlanmamıştır. Bu çalışma, yapılan bu araştırma ile benzerlik göstermektedir. Ele alınan bu çalışmada görsellerin tamamı öğrenci psikolojisine uygun bulunmuştur. Yine Çakmak ve Kaçar (2020)'ın yaptığı çalışmada tüm resimlerin

öğrencileri ilgi ve dikkatini çektiği sonucuna ulaşmıştır. Çakmak ve Kaçar (2020)'nin ele aldığı çalışma bu çalışma ile kısmen benzerlik göstermektedir. Araştırmada on dört metne ait görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte, dört metne ait görseller öğrenci ilgi ve dikkatini çekemeyecek nitelikte ve iki metne ait görseller öğrenci ilgi ve dikkatini kısmen çekebilecek nitelikte olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek türden resmedilmesi gerekmektedir. İlgi ve dikkatini çekebilecek türden resimler ders kitaplarında yer aldığı anda öğrenciler ilgi duyduğu görselin metnini de merak edip okumak isteyecektir. Böylelikle derse yakından ilişki kurmuş olacaktır.

Demirel vd. (2018)'in yaptığı çalışmada beşinci sınıf Türkçe ders kitabını resim-metin ilişkisi açısından incelemiştir. İncelediği bu araştırmada genel olarak resimler ve metinlerin birbiri ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Ele alınan bu çalışmada on yedi metnin görsel-metin ilişkisine uygun olduğu üç metnin görsel-metin ilişkisine uygun olmadığından genel olarak resim-metin ilişkisi uygun bulunmuştur. Ders kitaplarında kullanılan resim-metin ilişkisi istenilen düzeyde uygun olarak sağlandığında istenilen amaca daha iyi ulaşılabilir. Öğrenciler görselleri ve metinleri uyum içinde bulunan metinleri daha dikkatli ve istekli olarak kendilerini o derse yöneltmektedirler.

İlhan ve Yazar (2021)'in yaptığı çalışmada üçüncü sınıf MEB ve SDR yayınlarına ait Türkçe ders kitaplarından seçtiği görselleri görsel tasarım unsurlarına göre değerlendirmiştir. İncelediği araştırmada her iki kitapta da tek görsel türüne yer verildiği gözlemlenmiştir. Benzer sonuçlar ele alınan bu çalışmada da rastlanmıştır. Yapılan bu çalışmada da tek görsel türüne yer verilmiştir. Görsellerin çeşitliliği öğrenciler için görsel zenginlik oluşturmaktadır. Bu yüzden ders kitaplarında çeşitli görsel öğelere yer verilmelidir. Yine aynı çalışma olan İlhan ve Yazar (2021)'in yaptığı çalışmada görseller bütünlük, denge, oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine genellikle uygun ve kısmen uygun bulunmuştur. Benzer sonuçlara ele alınan bu çalışmada da rastlanılmıştır. Farklılık olarak, bütünlük, denge ve oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkelerine uygun olmayan görsellere de rastlanılmıştır.

Karlı (2013)'nın ele aldığı dördüncü sınıf Fen ve Teknoloji ders kitabının görsel öğelerin tasarımı ve sayfa tasarımı ilkelerine göre değerlendirilmesi yapılmıştır. Araştırma sonucunda kullanılan görsel öğelerin renkli olduğu ancak, kullanılan görsel öğelerdeki renklerin daha da canlı ve parlak olabileceği belirtilmiştir. Ele alınan bu çalışmada da kullanılan renklerin çoğunluğun öğrenci düzeyine uygun olduğu tespit edilmiştir. Fakat benzer sonuçlara ulaşılarak bu çalışmada da dört metne ait görsellerde kullanılan renklerin uygun olmadığı veya yeteri kadar uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Ders kitaplarında

kullanılan renklerin öğrencilerin dikkatlerini çekmede ve görsel hafızada yer etmede etkisi oldukça önemlidir. Öğrencilerin gelişimsel özelliklerine dikkat ederek, ilgilerini canlı tutabilecek renklerin tercih edilmesi gerekmektedir. Buradan da anlaşılabacağı üzere ders kitaplarında renklendirme konusunda iyileştirmeye gidilmesi gerektiği sonucuna varılabilir.

Kayıkçı (2006)'nın yaptığı ilköğretim Türkçe, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik ders kitaplarında görsel tasarım sorunları ele alınmıştır. Araştırmada tasarımda denge ilkesinde uygunluğu sorusunda, Türkçe ders kitabının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ele alınan bu çalışmada ise Kayıkçı (2006)'nın aksine tasarım ilkelerinden denge ilkesine yüksek oranda uygunluk sağlandığı sadece iki metinde kullanılan görsellerde uygunluğun tam anlamıyla sağlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine Kayıkçı (2006)'nın ele aldığı aynı çalışmada bütünlük ilkesinin yeterli olup olmadığı sorusunda, Türkçe ders kitabının bütünlüğü yakalamada yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Fakat benzer sonuçlara ele alınan bu çalışma ile ulaşılamamıştır. Ele alınan bu çalışmada bütünlük ilkesine istenilen düzeyde yer verilmediği sonucu tespit edilmiştir.

Yıldız (2015) yaptığı çalışmada ilkökul ikinci sınıf Türkçe ders kitabını incelemiş ve inceldiği tüm metin ve resim yerleştirmelerinde zemin- fon ilişkisine dikkat edildiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da tüm metin ve resim yerleştirilmelerinde zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Zemin-fon ilişkisine dikkat edildiği zaman öğrenciler görselleri daha net olarak görmekte ve algılamaktadırlar. Zemin-fon uyumu sağlandığında görselin etkililiği artmaktadır. Yıldız (2015) yaptığı yine aynı çalışmada görseller ve metnin bazılarında paralel konumlandırılmadığı, bazısında paralel konumlandırıldığı ve bazısında da kısmen paralel konumlandırıldığı sonucu tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, bazı görseller metinle paralel konumlandırılmış, bazıları kısmen paralel konumlandırılırken bazıları paralel konumlandırılmamıştır. Görsellerin metin ile paralel konumlandırılması öğrencilerin metin ile görsel arasında somut bir ilişki kurması açısından ve zihninde anlamlandırması açısından önemlidir. İlkokul birinci sınıf seviyesinde olan öğrenciler için görsellerin metinle paralel konumlandırılması oldukça önemlidir. Yıldız (2015)'ın yaptığı yine aynı çalışmada on bir metinde yer alan görseller başlığı desteklemekte, iki metinde yer alan görseller başlığı kısmen desteklemekte ve üç metinde yer alan görsellerin başlığı desteklemediği sonucu tespit edilmiştir. İlgili araştırmalarda da ele alınan bu tez, yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir. Yapılan bu çalışmada da on altı metne ait görsel başlıkla uyumlu bulunurken, üç metne ait görseller başlıkla kısmen uygun bulunmuş ve bir metne ait görseller başlıkla kısmen uygun bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerin başlığı desteklemesi ve başlıkla uyumlu olması görsel ve metin bütünlüğü için oldukça

önemlidir. Öğrenci birbirini destekleyen ve bir bütün olan başlık ve görsellerden hareketle metnin içeriğini tahmin edebilir. Metinde anlatıları daha rahat anlamlandırabilir.

Araştırılan bu çalışma kapsamında ve inceleme yapılan diğer çalışmalar arasında benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Farklı ve ortak yönler ele alınırken karşılaştırma yapılmıştır. Tüm bu çalışmaların yenilenen öğretim programlarına uygun olarak tasarlanan ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'na eğitim-öğretim hayatında beş yıl süre ile kullanılmak üzere onay verilen ders kitaplarının ve bu araştırmada ele alınan der kitabı olan ilkökul birinci sınıf (ikinci dönem) Türkçe ders kitabının görsel-metin ilişkisi bağlamında tam anlamıyla yeterli düzeyde olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Literatür tarandığında ders kitaplarında kullanılan görsellerin çoğunluğun tek bir görsel öge içerdiği, farklı görsel öğelerden yararlanılmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Benzer sonuç bu çalışmada da ortaya konulmuştur. Öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini çekmede görsel öğelerin çeşitliliğinden yararlanmakta fayda olduğu bilinmektedir. Tüm sonuçlar incelendiğinde ve diğer çalışmalar ile karşılaştırma yapıldığında bu çalışma ile ilkökul birinci sınıf (ikinci dönem) Türkçe ders kitabı ilk defa incelenmiş olup alinyazına katkıda bulunulmuştur. Ele alınan bu çalışmanın sonuçları ve bulguları literatürde yer alan çalışmalara göre daha ayrıntılı olarak betimsel analiz edilmiştir. Bu dönem kitap incelemeleri açısından kaynak teşkil etmektedir. Tüm sonuçlar ışığında Türkçe ders kitabının öğrencilerin gelişim düzeyine ve ilgilerine göre yeniden düzenlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Metin uzunluğu seçiminde, öğrencilerin daha net anlayabileceği ve çeşitli görsel öğelerle desteklenen metinlere yer verilmesi gerektiği düşünülebilir.

Türkçe ders kitabında kullanılan görsel öğelerin renkleri konusunda daha da dikkatle hazırlanması gerektiği düşünülebilir. Metinlerde yer alan başlıkların seçiminde ilgiyi daha da arttıracak başlıkların olması gerektiği ve metnin içeriği ve görsellerin içeriğine dikkat edilerek başlık belirlenmesi gerektiği düşünülebilir. Görsellerin konumlandırılması hususunda metinle paralel konumlandırılmasına dikkat edilmesi gerektiği düşünülebilir. Bunun sebebinin ilkökul birinci sınıf düzeyindeki bir öğrencinin metinde anlatılan olayın veya olgunun görselde de görmek istemesinden kaynaklandığı bilinmektedir. Araştırma yapılan bu çalışma ile çok büyük uyumsuzlukların olmadığı gözlemlense de tam bir yeterliliğin olmaması dikkat çekmektedir. Bu sorunların ilgili makamlarca dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde bulgular ışığında elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Sonuçlar, literatürde yer alan benzer çalışmalar ile desteklenerek ve karşılaştırma yapılarak ele alınmıştır. Tüm bunlar doğrultusunda görsel-metin ilişkisi ile ilgili çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Çalışmada dört tema altında yirmi metin ve elli görsel öge incelenmiştir. İncelenen tüm metinlerde kullanılan görsel öğelerin illüstrasyon (resimleme) olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Hiçbir şekilde karikatür ve fotoğrafa yer verilmemiştir.

6.1. SONUÇ

Bu bölümde İlkokul 1. Sınıf Türkçe (Bilim ve Kültür Yayınları) 2.Dönem Ders Kitabı görsel-metin ilişkisi bağlamında incelenmiş olup genel sonuçlarına yer verilmiştir.

1. “*Görseller metinle ilişkili midir?*” sorusu incelendiğinde “Vatandaşlık” temasına ait “Karıncı ile Ağustos Böceği, Tilki ile Leylek, Çiftçiyle Çocukları, Parti Zamanı, Ekmek” isimli metinlere ait görseller ve metin birbiri ile ilişkili bulunmuştur. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Eylül ve Diş Dostları, Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Kahvaltı, Sporun Faydaları Nelerdir?” metinleri görseller ile ilişkili bulunmuştur. Fakat bu temaya ait “Temizlik” isimli metin görseller ile ilişkili bulunmamıştır. “Temizlik” isimli metinde öğrencilerin ilgisini çekebilecek ve onların estetik duyarlıklarına katkı sağlayacak bir metin tercih edilmesi daha yerinde olacaktır. Sadece çizim olarak bırakılan ve renklendirilmeyen bir çizim ve bir görsel ilkököl birinci sınıf öğrencileri için yeterli olmayacaktır. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “ Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Uzay Okulu, Zeynep’le Birlikte” isimli metinlere ait görseller ve metin ilişkili bulunmuştur. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi” isimli metinlere ait görseller metinle ilişkilidir. Ancak “Öyle Bir Gün” isimli metne ait görseller metinle kısmen ilişkili bulunmuştur. Metinde gözden kaçan ve metne ait olmayan ufak hatalar tespit edilmiştir. Yine bu temaya ait “Biz Okuruz” isimli metne ait görseller metinle ilişkili bulunmamıştır. Bu metinde görseller farklı bir konuyu çağrıştırırken metin çok daha farklıdır. Toplamda on yedi metne ait metin ve görsel ilişkisi uygun bulunmuştur. Metinlerden iki tanesi arasındaki metin ve görsel ilişkisi uygun bulunmamıştır. Metinlerden bir tanesi ise görsel- metin ilişkisi yönünden kısmen uygun bulunmaktadır. İlkokul birinci sınıf Türkçe ders kitabına ait metin görsel ilişkisi istenilen düzeye yakın olduğu fakat tüm

metinler ile görsellerin uyumlu olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. İlkokul öğrencileri için metinlerin anlamlandırılması, doğru ve anlaşılır olarak zihinde yapılandırılması ve onların görsel dünyalarına zenginlik katmak ve görsel dünyalarını genişletmek için ilgili ders kitabının yeniden düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

2. “*Görseller başlıkla ilişkili midir?*” sorusu incelendiğinde “Vatandaşlık” temasına ait “Karıncı ile Ağustos Böceği, Tilki ile Leylek, Çiftçiyle Çocukları, Parti Zamanı, Ekmek” isimli metinlere ait görseller başlık ile ilişkili bulunmuştur. “Vatandaşlık” temasında yer alan tüm metinler ve görseller başlıkla ilişkilidir. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Eylül ve Dış Dostları, Kahvaltı, Sporun Faydaları Nelerdir?” metinlerine ait görseller başlıkla ilişkili bulunurken bu temaya ait “Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Temizlik” isimli metinlere ait görseller başlıkla ilişkili bulunmamıştır. Özetle “Sağlık ve Spor” temasına ait üç metindeki görseller başlıkla ilişkili bulunurken iki metindeki görseller başlıkla ilişkili bulunmamıştır. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Uzay Okulu” isimli metinlere ait görseller başlık ile ilişkili bulunmuştur. Fakat bu temaya ait “Zeynep’le Birlikte” isimli metne ait görseller başlıkla kısmen ilişkili bulunmuştur. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait dört metinde görseller başlıkla ilişkili bulunmuştur fakat bir metinde görseller başlıkla kısmen ilişkili bulunmuştur. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi, Biz Okuruz” isimli metinlere ait görseller başlıkla ilişkilidir. Ancak bu temaya ait “Öyle Bir Gün” isimli metne ait görseller başlıkla ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “Kişisel Gelişim” temasına ait dört metinde görseller başlıkla ilişkili olduğu sonucunu gösterirken bir metinde görseller başlıkla ilişkili olmadığı sonucunu göstermiştir. Görseller ile başlık ilişkili olduğunda öğrenciler görsellerden hareketle başlığı anlamlandırmakta ve metni okumadan başlık ve görseller sayesinde metin hakkında çıkarımlar yapmaktadırlar. Başlık ve görsel birbirini tamamladığında öğrencilerin zihninde metnin konusu daha net olmaktadır. Öğrenciler görseller ve başlık arasında çelişkiye düşmemektedirler. Bu yüzden metne ait görselleri yansıtan bir başlık olmak zorundadır. Bu soru kapsamında incelenen ilkököl birinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan on altı metne ait başlıklar görseller ile uyumlu bulunurken üç metne ait görseller başlıkla ilişkisiz bulunmuştur. Metinlerden bir tanesine ait görseller ile başlık ise kısmen ilişkili bulunmaktadır. Öğrencilerin ilgi ve dikkatini çeken, görselleri yansıtan ve metne uygun olan başlıkların tercih edilmesi metnin anlaşılması ve metne olan ilginin artırılması için olması gerekenlerdendir.

3. “*Görseller metinle paralel konumlandırılmış mıdır?*” sorusu bağlamında “Vatandaşlık” temasına ait “Karıncı ile Ağustos Böceği” metnine ait görseller metin ile

kısmen paralel konumlandırıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu temaya ait “Tilki ile Leylek, Çiftçiyle Çocukları, Parti Zamanı, Ekmek” isimli metinlere ait görseller metinle paralel konumlandırılmıştır. “Vatandaşlık” temasına ait dört metin görseller ile paralel konumlandırılırken bir metin görsellerle kısmen paralel konumlandırılmıştır. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Kahvaltı, Temizlik, Sporun Faydaları Nelerdir?” isimli metinlere ait görseller metin ile paralel konumlandırılmıştır. Bu temaya ait “Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor” isimli metne ait görseller metinle paralel konumlandırılmamıştır. Yine bu temaya ait “Eylül ve Dış Dostları” isimli metne ait görseller metinle kısmen paralel konumlandırılmıştır. “Sağlık ve Spor” temasına ait metinlerden üçü görsellerle paralel konumlandırılırken bir metin paralel konumlandırılmamış ve bir metin kısmen paralel konumlandırılmıştır. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “Riki’nin Robotu” isimli metin görseller ile paralel konumlandırılmamıştır. Fakat bu temada yer diğer “Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Uzay Okulu, Zeynep’le Birlikte” isimli metinler görsellerle paralel konumlandırılmıştır. “Bilim ve Teknoloji” temasında yer alan dört metin görsellerle paralel konumlandırılırken bir metin görsellerle paralel konumlandırılmamıştır. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi, Öyle Bir Gün” isimli metinler görseller ile paralel konumlandırılmıştır. Bu temada yer alan “Biz Okuruz” isimli metin görsellerle paralel konumlandırılmamıştır. Kısaca “Kişisel Gelişim” temasında yer alan dört metin görsellerle paralel konumlandırılırken bir metin görsellerle paralel konumlandırılmamıştır. Bu soru kapsamında on beş metin görsellerle paralel konumlandırılmıştır. Metinlerden iki tanesi kısmen paralel konumlandırılırken üç tanesi paralel konumlandırılmamıştır. Metinlerin görseller paralel konumlandırılması öğrencilerin görseller ile metinler arasında bağ kurabilmesinde oldukça önemlidir. Öğrenciler metinde okuduklarını hemen yanında görselde görmek isteyeceklerdir. Öğrencilerin okuduklarını somutlaştırmada metinle paralel olarak verilen görseller oldukça etkilidir. Görsellerin paralel olarak verilmesi öğrencilerin okuduklarını somutlaştırmada, zihinde yapılandırmada, hayal güçlerine katkıda bulunmada ve metinde geçenleri zenginleştirmede etkilidir.

4. “Görseller öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte midir?” sorusu incelendiğinde “Karıncı ile Ağustos Böceği, Tilki ile Leylek, Parti Zamanı, Ekmek” isimli metinlere ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu temada yer alan “Çiftçiyle Çocukları” isimli metne ait görsellerin veri toplama aracına göre öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekmediği sonucuna ulaşılmıştır. “Vatandaşlık” temasında dört metne ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu bir metne ait görsellerin ise öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek

nitelikte olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Eylül ve Dış Dostları, Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Kahvaltı” isimli metinlere ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek türden görseller olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu temaya ait “Temizlik” isimli metinlere ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte resimler olmadığı anlaşılmıştır. Yine bu temaya ait “Sporun Faydaları Nelerdir?” metnine ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekmekte kısmen yeterli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. “Sağlık ve Spor” temasına ait üç metindeki görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu, bir metne ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini kısmen çekebilecek nitelikte olduğu ve bir metne ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekmediği konusunda hem fikir olunmuştur. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Zeynep’le Birlikte” isimli metinlere ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu fakat “Uzay Okulu” isimli metne ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini kısmen çekebilecek nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait metinlerden dört metne ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek türden resimler olduğu bir metne ait görsellerin ise öğrencilerin ilgi ve dikkatini kısmen çekebilecek nitelikte olduğu yani yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Demirci Kirpi, Öyle Bir Gün” isimli metinlere ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu fakat “Biz Okuruz, Saygı Nedir?” isimli metinlere ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “Kişisel Gelişim” temasına ait üç metinde görsellerin öğrenci ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olduğu fakat iki metne ait görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte olmadığı sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle on dört metinde yer alan görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çektiği, dört metinde yer alan görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekmediği ve iki metinde yer alan görsellerin öğrenci ilgi ve dikkatini çekmekte kısmen uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini çekmekte çok önemli olduğu bilinmektedir. Öğrencilere hitap etmeyen, onların ilgi ve dikkatini çekmeyen görseller kullanıldığında metne olan ilgi ve alaka istenilen düzeyde olmayacaktır. Buradan da derse olan ilginin azalacağı ve derste yakalanması gereken başarının ve verimin olmayacağı sonucu çıkarılabilir. Derse olan ilginin canlı tutulabilmesi adına görsellerin de öğrencilerin ilgi ve dikkatini çekebilecek nitelikte tasarlanması gerekmektedir. Öğrenciye hitap etmeyen görseller onları kitaptan soğutacağı düşünülmektedir. Çünkü öğrenci ilgisi ve dikkatini çekmeyen görsele yönelmeyecek, görseli dikkatini çekmeyen bir metni de merak etmeyecektir.

5. “*Görseller, görsel tasarım ilkelerinden uyum ilkesine uygun mudur?*” sorusu incelendiğinde “*Vatandaşlık*” temasına ait “*Karınca ile Ağustos Böceği, Çiftçiyle Çocukları, Parti Zamanı, Ekmek*” metinlerine ait görseller uyum ilkesine uygundur. Fakat bu temada yer alan “*Tilki ile Leylek*” metnine ait görseller uyum ilkesine aykırı bulunmuştur. “*Sağlık ve Spor*” temasına ait “*Eylül ve Dış Dostları, Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Kahvaltı, Sporun Faydaları Nelerdir?*” metinlerine ait görsellerin uyum ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılırken aynı temada yer alan “*Temizlik*” adlı metnin görsellerinin uyum ilkesine aykırı olduğu sonucuna varılmıştır. “*Bilim ve Teknoloji*” temasına ait “*Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Uzay Okulu, Zeynep’le Birlikte*” isimli metinlere ait görsellerin uyum ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “*Kişisel Gelişim*” temasına ait “*Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi, Öyle Bir Gün, Biz Okuruz*” isimli metinlerin görsellerinin uyum ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle “*Vatandaşlık*” temasına ait dört metin uyum ilkesine uygun bir metin uyum ilkesine aykırı bulunmuştur. “*Sağlık ve Spor*” temasına ait dört metin uyum ilkesi ile uyumlu bir metin uyum ilkesine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “*Bilim ve Teknoloji* teması ile *Kişisel Gelişim*” temasına ait tüm metinlerin uyum ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu soru kapsamında on sekiz metinde yer alan görsellerin uyum ilkesine uygunluğu sağlanırken iki metne ait görsellerde uyum ilkesine uygunluk sağlanmamıştır. Tasarım ilkelerinden olan uyum ilkesi ders kitabına alınan görsel öğeler açısından önemi büyüktür. Görsel öğeler arasında az da olsa benzerliğin olması durumdur. Uyum ilkesi sayesinde öğeler arasında bağlantı kurularak görselin bize iletmek istediği mesajı daha rahat kavrarız. Görsel öğelerin tasarımında yer alan tüm unsurların birbirine benzemesi ve birbiri ile uyum içinde bulunması gerekmektedir. Göze hoş görünen resimlerin ve görsel öğelerin öğrencilerde güzel duygular uyandırdığı bilinmektedir. Bu yüzden ders kitaplarına alınan görsel öğelerin uyum ilkesi ile birlikte çalışması gerekmektedir. Bütünlüğün yakalanması için öğelerin birbiri ile uyumlu olması ahenk içinde hareket etmesi gerekmektedir.

6. “*Görseller tasarım ilkelerinden denge ilkesine uygun mudur?*” sorusu incelendiğinde, “*Vatandaşlık*” temasına ait “*Karınca ile Ağustos Böceği, Çiftçiyle Çocukları, Parti Zamanı, Ekmek*” isimli metinlere ait görsellerin denge ilkesi ile uygunluğu sağlanmışken bu temaya ait “*Tilki ile Leylek*” isimli metne ait görsellerin denge ilkesine uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. “*Sağlık ve Spor*” temasına ait “*Eylül ve Dış Dostları, Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Kahvaltı, Sporun Faydaları Nelerdir?*” metinlerine ait görsellerin denge ilkesine uygun olduğu fakat bu temaya ait “*Temizlik*” metnine ait görsellerin denge ilkesine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “*Bilim ve Teknoloji*”

temasına ait “Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Uzay Okulu, Zeynep’le Birlikte” metinlerine ait görsellerin denge ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi, Öyle Bir Gün, Biz Okuruz” metinlerine ait görsellerin denge ilkesine uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlardan hareketle “Vatandaşlık” temasına ait dört metinde denge ilkesine uygunluk sağlanırken bir metinde denge ilkesine uygunluk sağlanmamıştır. “Sağlık ve Spor” temasına ait dört metinde de denge ilkesine uygunluk sağlanırken bir metinde denge ilkesine uygunluk sağlanmamıştır. “Bilim ve Teknoloji teması ile Kişisel Gelişim” temalarına ait tüm metinlere ait görsellerde dege ilkesi göz önünde bulundurulmuştur. Genel olarak sonuçlara bakıldığında bu soru kapsamında on sekiz metne ait görsellerde denge unsuru yakalanırken iki metinde denge unsuru yakalanmamıştır. Denge ilkesi tasarımda ve sanatta önemli bir ilkedir. Denge olmadığında tüm eserler kusursuz olsa bile tasarım açısından yeterli değildir. Tasarımda ve görsel öğelerde denge unsuru yakalanmadığında gözü rahatsız eden öğeler olmaktadır. Ders kitaplarını hazırlarken görsel öğelerde ve kitabın tamamında bir denge olmak zorundadır. Bu şekilde hazırlanan kitaplar daha anlaşılır ve etkileyici olmaktadır. Görsel öğede yer alan unsurların düzenli dağılması ve zıtlıkların oluşturduğu dengenin bulunması gerektiği düşünülmektedir.

7. *“Görseller tasarım ilkelerinden bütünlük ilkesine uygun mudur?”* sorusu incelendiğinde, “Vatandaşlık” temasına ait “Karınca ile Ağustos Böceği, Çiftçiyle Çocukları, Ekmek” metinlerine ait görsellerin bütünlük ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılrken, “Tilki ile Leylek, Pati Zamanı” metinlerine ait görsellerin bütünlük ilkesine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Eylül ve Diş Dostları, Kahvaltı, Sporun Faydaları Nelerdir?” metinlerine ait görsellerin bütünlük ilkesine uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu temaya ait “Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Temizlik” metinlerine ait görsellerin bütünlük ilkesine uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Uzay Okulu, Zeynep’le Birlikte” metinlerine ait görsellerin bütünlük ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi, Biz Okuruz” metinlerine ait görsellerin bütünlük ilkesine uygun olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu temaya ait “Öyle Bir Gün” metnine ait görsellerin bütünlük ilkesine kısmen uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle “Vatandaşlık” temasına ait iki metnin görsellerinin bütünlük ilkesine uygun olduğu, iki metnin görsellerinin bütünlük ilkesine uygun olmadığı ve bir metne ait görsellerin bütünlük ilkesine kısmen uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Sağlık ve Spor” temasına ait üç metnin görsellerinin bütünlük ilkesine

uygun olduğu iki metnin görsellerinin ise bütünlük ilkesine uygun olmadığı anlaşılmıştır. “Bilim ve Teknoloji temasına ait beş metnin görsellerinin de bütünlük ilkesine uygun olduğu tespit edilmiştir. “Kişisel Gelişim” temasına ait dört metnin görsellerinin bütünlük ilkesine uygun olduğu bir metnin görsellerinin ise bütünlük ilkesine kısmen uygun olduğu anlaşılmıştır. Sonuç olarak bu soru bağlamında on dört metnin görsellerinin bütünlük ilkesine uygun bulunduğu, iki metnin görsellerinin bütünlük ilkesine kısmen uygun olduğu ve dört metnin görsellerinin bütünlük ilkesine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bütünlük ilkesi tasarım ilkelerinin yapı taşıdır. Görsel öğelerde tüm unsurların ve ilkelerin bir arada kusursuz bulunduğu bütünlük ilkesi sağlanmıştır diyebiliriz. Bütünlük sağlanmadığında görsel öğelerde, düzen sağlanmamıştır ve bu sanat eseri veya görsel öge bitmemiştir diyebiliriz. Bu yüzden ders kitaplarına ait görsellerin bütünlük ilkesi bağlamında mümkün olduğunca en iyi seviyede olması gerekmektedir. Bütünlük sağlanırsa görsel öğeler metni ve görseli amacına ulaştırır. Öğrencilerin zihninde somutlaştırmaların daha rahat olacağı düşünülmektedir. Tasarım açısından bütünlük sağlanırsa tüm öğeler bir arada bütün oluşturup göze hitap edecektir. Ders kitabına ait tüm tasarım unsurları ve tasarım ilkeleri, ders kitabı düzeni tamamen bütünlüğe uygun olmalıdır. Aksi halde yarım kalmış hissi vereceğinden öğrencilerin ilgi ve dikkatini dağıtacağı düşünülmektedir.

8. “*Görseller tasarım ilkelerinden vurgu ilkesine uygun mudur?*” sorusu incelendiğinde, “Vatandaşlık” temasına ait “Karıncı ile Ağustos Böceği, Ekmek” metinlerin görsellerinin vurgu ilkesine uygunluğu sağlanmıştır. “Tilki ile Leylek, Çiftçiyle Çocukları, Parti Zamanı” isimli metinlerin görsellerinin vurgu ilkesine uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Eylül ve Diş Dostları, Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Kahvaltı, Sporun Faydaları Nelerdir?” metinlerine ait görsellerin vurgu ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılırken bu temaya ait “Temizlik” isimli metnin görsellerinin vurgu ilkesine uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Uzay Okulu, Zeynep’le Birlikte” isimli metinlere ait görsellerin vurgu ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi, Öyle Bir Gün, Biz Okuruz” metinlerinin görsellerinin vurgu ilkesine uygun olduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle “Vatandaşlık” temasına ait iki metnin görsellerinin, “Sağlık ve Spor” temasına ait dört metnin görsellerinin, vurgu ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Bilim ve Teknoloji teması ile Kişisel Gelişim” temasına ait metinlerin tüm görsellerinin vurgu ilkesine uygun olduğu tespit edilmiştir. Fakat “Vatandaşlık” temasına ait bir, “Sağlık ve Spor” temasına ait bir metnin görsellerinin vurgu ilkesine uygun olmadığı

sonucuna ulaşılmıştır. Genel sonuçlara bakıldığında on altı metne ait görsellerin vurgu ilkesine uygun olduğu sonucu, dört metne ait görsellerin vurgu ilkesine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Vurgu ilkesi sanat eserinde ve görsel öğelerde dikkat çekilmek, mesaj iletilmek ve öne çıkarılmak istenilen bir öğe olduğunda ilk akla gelen ilkedir. Vurgu ilkesi ile dikkat istenilen yere çekilir. Vurgu ilkesi sayesinde ders kitaplarında metinlere eşlik eden görsel öğelerin iletmek istediği mesajı görsel öğede vurgu yaparak sağlanabilir. Vurgu ilkesi yerinde ve doğru kullanıldığında ders kitabında kullanılan görsellerin ve metnin iletmek istediği ve varmak istediği amaca vurgu ilkesi ile en kolay yoldan ulaşılabilir. Öğrenciler vurgu ögesi ile görsel öğelere dikkatlerini verirler. Metinde öğrencilere anlatılmak istenen asıl konu vurgu ögesi sayesinde daha rahat çalışabilir. Mesela başlık ögesi ile vurgu yapılırsa öğrenci ilgisini çeken bir başlığın metnini okumak isteyeceği düşünülmektedir. Hatta görsel öğelerde yer alan vurgularla öğrenci metni daha da merak edip tüm odağını derse yönelteceği düşünülmektedir.

9. “Görseller tasarım ilkelerinden, oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun mudur?” sorusu incelendiğinde, “Vatandaşlık” temasına ait “Karınca ile Ağustos Böceği, Çiftçiyle Çocukları, Ekmek” metinlerine ait görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur. Fakat aynı temaya ait “Tilki ile Leylek, Parti Zamanı” isimli metinlere ait görseller, oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun değildir. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Eylül ve Dış Dostları, Kahvaltı, Temizlik, Sporun Faydaları Nelerdir?” metinlerine ait görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur. Ancak bu temaya ait “Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor” isimli metne ait görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun değildir. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Uzay Okulu, Zeynep’le Birlikte” isimli metinlere ait görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi, Biz Okuruz” isimli metinlere ait görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur. Ancak bu temada yer alan “Öyle Bir Gün” isimli metne ait görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun değildir. Bu sonuçlardan hareketle “Sağlık ve Spor” temasına ait dört metinde ve “Kişisel Gelişim” temasına ait dört metinde görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur. Yine “Sağlık ve Spor” temasına ait bir metinde ve “Kişisel Gelişim” temasına ait bir metinde görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun değildir. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait beş metinde görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygundur. “Vatandaşlık” temasına ait üç metinde görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşılırken iki metinde görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun değildir sonucuna ulaşılmıştır. Genel

sonuçlara bakıldığında bu soru bağlamında on altı metne ait görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun bulunmuştur. Dört metne ait görseller oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesine uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Oran/orantı/görsel hiyerarşi ilkesi her canlının doğada muntazam bir orana sahip olduğunu bize kanıtlar. Bu oranlardan yoksun olan görsel öğeler ve tasarımlar göze hitap etmeyeceklerdir. Ders kitaplarında da algının dağılmaması, dikkatin her daim canlı ve aktif bir şekilde derste olması için ders kitabında kullanılan görsel öğelerin belli bir oran içinde verilmesi gerekmektedir. Tüm görsel öğeler hem kendi içinde hem de kâğıtta oran dâhilinde bulunmalıdır. Oran göz önünde bulundurulmadığında görsel öğeler ders kitabında dengeli dağılmayacaktır. Bu yüzden oran ilkesi diğer ilkeleri de içinde barındırmaktadır. Oran ilkesi ile kitapta verilen görsel öğeler öğrencilere güzel olarak gelecektir. Güzel gelen görsellere ilgi artacaktır. Böylelikle görsellere yoğunlaşan öğrencilerin metne de yoğunlaşıp derse olan ilgisini artıracakları düşünülmektedir.

10. “Görseller öğrencilerin duyuşsal özelliklerine uygun mudur” sorusu incelendiğinde, “Bilim ve Teknoloji, Kişisel Gelişim” temalarında yer alan tüm metinlere ait tüm görsellerin öğrencilerin duyuşsal gelişimlerine ve özelliklerine uygun olduğu sonucu tespit edilmiştir. “Vatandaşlık” temasına ait “Tilki ile Leylek, Karınca ile Ağustos Böceği” metinlerine ait görsellerde duyuşsal gelişim kısmen sağlanmıştır. “Vatandaşlık” temasına ait diğer üç metne ait görsellerde duyuşsal gelişim uygun bulunmuştur. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Eylül ve Diş Dostları” temasında yer alan metne ait görsellerin duyuşsal özelliklere kısmen uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine “Sağlık ve Spor” temasına ait diğer üç metne ait görsellerde duyuşsal özellikler göz önünde bulundurulmuştur. Genel sonuç olarak bu soru kapsamında on altı metne ait görsellerde duyuşsal özelliklere uygun görseller yer almışken dört metinde bulunan görsellerde duyuşsal özellikler kısmen uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Duyuşsal gelişim, kişilerin duygu durumlarındaki ve kişiliklerindeki değişikliklerini kapsar. Görsellerde de öğrenciler duyuşsal özelliklere ait bu duygu durumundaki değişiklikleri görmek isteyeceklerdir. İlgilerine, tutumlarına ve yeteneklerine hitap eden görseller öğrencilerin daha çok ilgisini çekecektir. Aksi halde öğrenci kitaba, metne ve görsele ilgi duymayacaktır. İlgi duymadığı görselleri incelemeyecektir. Böylece ders kitabında bulunan görseller ve metin amacına hizmet etmemiş olacaktır. Bu bakımdan öğrencilerin duyuşsal özellikleri göz önünde bulundurulurken kaleme alınmalıdır.

11. “Görseller öğrencilerin bilişsel özelliklerine uygun mudur?” sorusu incelendiğinde, “Vatandaşlık, Sağlık ve Spor, Bilim ve Teknoloji, Kişisel Gelişim” temalarında bulunan tüm metinlerin tüm görsellerin öğrencilerin “Resim-Metin İlişkisi

Kategori Listesi” den alınan sonuçlara göre, bilişsel özelliklerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Genel sonuç olarak Türkçe ders kitabında bulunan yirmi metne ait tüm görsellerin öğrencilerin bilişsel özelliklerine uygun olduğu tespit edilmiştir. Kitaplarda öğrencilerin bilişsel gelişimi göz önünde bulundurulmalıdır. Bilişsel gelişim kişilerin zihninde meydana gelen sistematik değişikliklerin tamamıdır. Bu dönem çocuklarında somut düşünceler hâkim olduğundan görseller olayı somutlaştırmada etki sağlayacaktır. Metni doğru ve net yansıtan görseller öğrencilerin ilgisini çekecektir. Öğrencilerin bilişsel düzeyi altında veya üstünde kalan özellikler öğrencinin ilgisinin dağılmasına sebep olacaktır. Bundan dolayı görsellere ilgi duyması açısından gelişimsel özellikleri dikkate alınarak bilişsel özelliklerine uygun görsel kullanılmalıdır.

12. “Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, cinsellik, akran zorbalığı, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmiş midir?” sorusu incelenmiştir. “Vatandaşlık, Sağlık ve Spor, Bilim ve Teknoloji, Kişisel Gelişim” temalarında bulunan metinlere ait hiçbir görselde Görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, cinsellik, akran zorbalığı, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmemiştir. Genel sonuç olarak Türkçe ders kitabında yer alan yirmi metne ait tüm görseller öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, cinsellik, akran zorbalığı, yasaklı madde...) herhangi bir unsura yer vermediğinden dolayı öğrencilerin psikolojisine uygundur. Ders kitaplarında bulunan görsellerin öğrencilerin psikolojisini olumsuz etkileyecek herhangi bir unsura yer vermemesi o görselin tüm öğrenciler tarafından ilgi görmesinde ve istenilen amaca ulaşılmasında rol oynayacağı düşünülmektedir. Görseller öğrencilere iyi ve doğru olan davranışları hissettirmelidir. Onları yanlışla sürükleyecek, onları kötü davranışlara özendirerek hiçbir görsele yer verilmemelidir. Görseller öğrenciler için hoş resimler olmalı, örnek alabilecekleri davranışları ve beğeni kültürlerini oluşturmalıdır.

13. “Görseller toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun mudur?” sorusu incelendiğinde, “Vatandaşlık, Sağlık ve Spor, Bilim ve Teknoloji, Kişisel Gelişim” temalarında bulunan metinlere ait görsellerin toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun olduğu sonucu tespit edilmiştir. Genel sonuç olarak bu soru bağlamında ele alınan yirmi metinde yer alan görsellerin toplumsal normlara ve kültürel değerlere uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumun genelinde kabul görmüş davranışların ve toplumsal kuralların görsellerde yansıtılması gerekmektedir. Öğrenciler kendi ülkelerinin ortak mirasına, kültürel değerlerine, manevi öğelerine, örf ve adetlerine ve geleneklerine uygun olan görseller görmek isteyeceklerdir. Kendi kültürüne ve toplumuna yabancılaşan ve aykırı olan görseller öğrencilerin ilgisini çekmeyecektir. Öğrenci kendi kültürü ile örtüşen, kendi toplumsal

normlarına uygun görseller gördüğünde zihninde oluşan ile okuduğunu bütünleştireceği düşünülmektedir.

14. “Görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmakta mıdır?” sorusu incelendiğinde, “Vatandaşlık” temasına ait “Karıncı ile Ağustos Böceği, Tilki ile Leylek, Parti Zamanı” metinlerinde bulunan görsellerin öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırdığı sonucu “Resim-Metin İlişkisi Kategori Listesi”e göre tespit edilmiştir. “Çiftçiyle Çocukları” isimli metinde yer alan görseller öğrencilerde estetik duyarlılık oluşmasında yeterli değildir. Yine bu temada yer alan “Ekmek” isimli metne ait görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmaktadır. “Sağlık ve Spor” temasına ait Eylül ve Dış Dostları, Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Kahvaltı, Sporun Faydaları Nelerdir?” metinlerinde yer alan görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazanılmasında etkili olmuşlardır. Fakat bu temada yer alan “Temizlik” metninde bulunan görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmamaktadır. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Zeynep’le Birlikte” isimli metinlerde bulunan görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmaktadır. Fakat bu temada yer alan “Uzay Okulu” isimli metinde yer alan görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmak konusunda kısmen yeterli bulunmuştur. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Saygı Nedir? , Demirci Kirpi” isimli metinlerde bulunan görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmak konusunda yeterli bulunmuştur. Aynı temaya ait “Öyle Bir Gün, Biz Okuruz” isimli metinlerde bulunan görseller öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırmak konusunda kısmen yeterlidir. “Vatandaşlık” temasında bulunan bir metne ait görseller öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmak konusunda kısmen yeterli bulunurken bir metne ait görsellerin öğrencilere estetik duyarlılık kazandırmadığı ve üç metne ait görsellerin kısmen estetik duyarlılık kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. “Sağlık ve Spor” metnine ait dört metinde bulunan görsellerin öğrencilerde estetik duyarlılık kazandırdığı, bir metne ait görsellerin ise estetik duyarlılık kazandırmadığı sonucu tespit edilmiştir. “Bilim ve Teknoloji” temasında bulunan dört metne ait görsellerin öğrencilerde estetik duyarlılık oluşturduğu, bir metinde yer alan görsellerde ise estetik duyarlılık kazandırmak konusunda kısmen yeterli kalındığı sonucuna ulaşılmıştır.”

“Kişisel Gelişim” temasında yer alan üç metinde bulunan görsellerde öğrencilere estetik duyarlılık kazandırılma konusunda başarılı olduğu iki metinde yer alan görsellerde ise kısmen başarılı olduğu sonucu tespit edilmiştir. Genel sonuç olarak on iki metne ait görsellerde estetik duyarlılık kazandırılırken, altı metinde yer alan görsellerde kısmen estetik duyarlılık kazandırılmıştır. İki metinde yer alan görsellerde ise estetik duyarlılık kazandırılmamıştır. Öğrencilere görsel öğeler sayesinde estetik duyarlılık kazandırabilmek

için tüm tasarım öğelerine ve tasarım elemanlarına dikkat etmek gerekmektedir. Her konu bakımından öğrencinin gözüne hoş gelen, her ilke açısından ve tasarım unsuru açısından uygun olan, öğrencinin gelişim düzeyine göre tasarlanan ve ilgisine, alakasına, dikkatine yönelen resimler öğrencilere estetik duyarlılık açısından zenginlik katacağı bilinmektedir.

15. “Görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeyine uygun mudur?” sorusu incelendiğinde, “Vatandaşlık” temasına ait metinlerin görsellerinde kullanılan renkler öğrenci düzeyine uygundur. Yani “Vatandaşlık” temasında kullanılan metinlerin görsellerinde renklere dair herhangi bir uygunsuzluk yoktur. “Sağlık ve Spor” temasına ait “Eylül ve Dış Dostları, Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor, Kahvaltı, Sporun Faydaları Nelerdir?” metinlerinde yer alan görsellerde kullanılan renkler öğrencilerin düzeylerine uygundur. Fakat bu temada yer alan “Temizlik” isimli metnin görselleri öğrenci düzeyine uygun bulunmamıştır. “Bilim ve Teknoloji” temasına ait “Riki’nin Robotu, Didi Enerji İstiyor, Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar, Zeynep’le Birlikte” isimli metinlere ait görsellerin tamamında kullanılan renkler öğrenci düzeyine uygun bulunmuştur. Bu temada yer alan “Uzay Okulu” isimli metnin görsellerinde kullanılan renkler öğrenci düzeyine uygun değildir. “Kişisel Gelişim” temasına ait “Boş Gazete, Öyle Bir Gün, Biz Okuruz” isimli metinlerde kullanılan görsellerin renkleri öğrenci düzeyine uygun bulunurken, “Saygı Nedir? , Demirci Kırpi” isimli metinlerde kullanılan görsellerin renklerinin öğrenci düzeyine kısmen uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu soru bağlamında “Vatandaşlık” temasına ait beş metnin görsellerinde kullanılan renklerin öğrenci düzeyine uygun olduğu anlaşılmıştır. “Sağlık ve Spor” temasında bulunan dört metinde kullanılan görsellerde kullanılan renkler öğrenci düzeyine uygunken bir metinde yer görsellerin renklerinin öğrenci düzeyine uygun olmadığı anlaşılmıştır. “Bilim ve Teknoloji” temasında bulunan dört metinde kullanılan görsellerde tercih edilen renkler öğrenci düzeyine uygundur. Fakat bu temada yer alan bir metinde kullanılan görsellerdeki renkler öğrenci düzeyine uygun değildir. “Kişisel Gelişim” temasında yer alan üç metinde kullanılan görsellerdeki renkler öğrenci düzeyine uygunken iki metinde kullanılan görsellerdeki renkler öğrenci düzeyine kısmen uygun bulunmuştur. Özet olarak bu soru kapsamında on altı metinde kullanılan görsellerin renkleri öğrenci düzeyine uygun, iki metinde kullanılan görsellerin renkleri öğrenci düzeyine uygun değil, iki metinde kullanılan görsellerin renkleri ise öğrenci düzeyine kısmen uygun bulunmuştur. Görsellerde kullanılan renkler öğrenciler için çok önemlidir. Görseller tercih edilen renklerin sıcak ve canlı renkler olması öğrencinin daha da ilgisini çekeceğinden görsele olan ilginin artacağı ve bundan dolayı da görseline ilgi duyan çocuğun metni de merak edeceği düşünülmektedir. Çünkü kitaplarda ilk olarak dikkat çeken ögenin metinler değil de görseller olduğu

bilinmektedir. Öğrenciler dikkat çeken renkleri merak ederler. Soluk, mat ve soğuk renklerden oluşan görseller öğrencilerde ilgi oluşturmaz. Bu yüzden ders kitaplarında renklerin öğrencilerin ilgisini çekebilecek olan sıcak ve canlı renkler tercih edilmelidir.

Bu araştırmada on beş soruda aranan sonuçlar bağlamında “Evet” yanıtında toplam iki yüz yirmi dokuz cevap elde edilmiştir. “Kısmen” yanıtında ise toplamda on yedi cevap elde edilmiştir. “Hayır” yanıtında ise otuz dört cevap elde edilmiştir. Bu bakımdan “Evet” yanıtının diğer yanıtlara göre fazla olması istenilen özelliktir. Fakat araştırma soruları kapsamında elde edilen sonuçlara göre soruların çoğunluğunda istenilen durumlar elde edilmediğinden, hazırlanan Türkçe ders kitabının yeniden hazırlanması gerektiği düşünülmektedir. Bu tez kapsamında ele alınan Türkçe ders kitabı, tasarım ilkelerinden olan “vurgu, bütünlük, denge, uyum ve oran/orantı/görsel hiyerarşi” ilkeleri bakımından kısmen yeterli olduğu sonuçlar arasındadır. Bununla birlikte ders kitapları hazırlanırken tasarım ilkelerine olan dikkatin daha da yoğunlaşması gerektiği düşünülmektedir. Diğer yandan Türkçe ders kitabında bulunan görsellerde öğrenci psikolojisini olumsuz etkileyecek (şiddet, ayrımcılık, cinsellik, akran zorbalığı, yasaklı madde...) olumsuz unsura yer verilmediğinden öğretmenlerin ve ailelerin kitapların kullanımında gönüllerinin rahat olması gerektiği düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında incelenen Türkçe ders kitabında da tek bir görsel türüne yer verildiği sonucuna ulaşıldığından, ders kitapları hazırlanırken görsel öğe çeşitliliğine dikkat edilmesi gerektiği saptanmıştır.

6.2. ÖNERİLER

1. Ders kitaplarının görselleştirilmesinde tek tip görsel öğe kullanımından vazgeçilmeli, çeşitli görsel öğelere de zenginlik oluşturulması ve öğrencilerin diğer görsel öğeleri de tanınması açısından yer verilmelidir.
2. Ders kitaplarında yer verilen görsellerin sürekli çerçeve içinde verilerek monotonluk oluşturmamasından ziyade çerçeve özelliği yer yer kullanılmalıdır.
3. Öğrencilere iletilmek istenen mesajın sadece metinler yoluyla değil görseller yoluyla da iletilmesi gerekmektedir. Bu yüzden görsellerin kullanım amacı çeşitlilik göstermelidir.
4. Görsel öğelerin mutlaka metinle paralel olarak konumlandırılması gerekmektedir.
5. Resimlerde kullanılan renkler tamamen ilgi çekici, parlak ve canlı olmalıdır.
6. Bazı metinlerde görsellere daha az yer verildiği sonucuna ulaşıldığından metinler görsel öğelerle yeterince desteklenmelidir.
7. Metnin başlığı mutlaka görsel öğelerle ve metinle uyumlu olmasına dikkat edilmelidir.

8. Görsel öğeler çok küçük resmedilmemeli görsellere yeteri kadar alan ayrılmalıdır.
9. İlkokul birinci sınıf seviyesinde hangi görsellerin öğrencilerin ilgi ve dikkatini çektiği konusunda deneysel çalışma yapılabilir.
10. Bu araştırma MEB'e bağlı Bilim ve Kültür Yayı'nı olan birinci sınıf Türkçe ders kitabını kapsamaktadır. Diğer kademelerdeki görseller de görsel-metin uyumu açısından incelenebilir.
11. Literatürde ders kitaplarında görsel-metin ilişkisi bağlamında tasarım ilkelerine ayrı ayrı yer verilerek çalışma yürütülebilir ve görsellerin toplumsal normlar ve kültürel değerlerle olan ilişkisi de incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- Acun, A. (2019). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Görsel-Metin İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Akkurt, E. (2011). *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Türkçe Öğretmenlerinin 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Bilgilendirici ve Tahkiyeli Metinlerin Anlaşılabilirlikleri ile İlgili Görüşleri ve Metinlerin Metin Okunabilirliği Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Akyol, H. (2006). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Alpan-Bangir, G. (2004). *Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altay, E. (2021). *Ortaokul Fen Bilimleri Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arı, S. (2008). MEB. *İlköğretim Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabında Resimlerin İçerikle Uyum*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Arslan, R. ve Zeren, G. (2014). *Yükseköğretimde Görsel Okuryazarlık Düzeyleri Ölçeğinin Geliştirilmesi*.
- Atalayer, F. (1994). *Temel sanat öğeleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ayçiçeği, A. (1999). Resmin tanımaya etkisi. *Psikoloji Çalışmaları*, 21, 93-110.
- Aydın-Köş, F. (2018). *On İkinci Sınıf Trafik ve İlk Yardım Ders Kitabının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Aygün, A. (2014). *2004-2013 Yılları Arasında Yayımlanan Resimli Öykü Kitaplarında Metin-Resim İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bağcı, H. (2007). *Dokuzuncu Sınıf Bilgi ve İletişim Teknolojileri Ders Kitabının Görsel Tasarım İlkelerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Balcı, B. Y(., Say, N. (2005). *Temel sanat eğitimi*, İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık.
- Baş, B. ve İnan Yıldız, F. (2014). İlkokul Türkçe ders kitaplarının resim-metin ilişkisi açısından öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 139-151.

- Baş, B. ve İnan Yıldız, F. (2015). İlkokul 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Resim-Metin İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 251-268.
- Becer, E. (1996, Haziran). Bir kitabın grafik tasarımı: armonik kurallar, değerlendirme yöntemleri ve değişen koşullar. Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, Ankara.
- Becer, E. (2002). İletişim ve grafik tasarım, Dost.
- Bozkurt, E. (2011). *İlköğretim 1. Sınıf Türkçe Ders Programı Görsel Okuma- Görsel Sunu Kazanımlarının ve İlk Okuma Yazma Öğretiminde Kullanılan Görsellerin Etkililiğinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Cerit, E. (2015). *Türkiye'de Yayınlanan Türk Masal Kitaplarının Grafik Tasarım Öğeleri Açısından İncelenmesi: Keloğlan Masalları Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çakmak, Z. ve Kaçar, T. (2020). 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının resim-metin ilişkisi açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies- Educational Sciences*, 15(3), 1629-1649. <https://dx.doi.org/10.29228>.
- Çakmak, Z. ve Kaçar, T. (2020). 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Resim-Metin İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi. *Turkish Studies- Education*, 15(3), 1629-1639. <https://dx.doi.org/10.29228/43268>.
- Damar, Z. (2016). *Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Resimlerin Çocuk Resimleriyle İlgisi ve Eğitime Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, V. ve Küpeli, E. A. (2022). Tasarım eleman ve ilkelerinin öğrenilmesinde sanat müzelerinin görsel sanatlar dersine katkısı. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 125-138. <https://doi.org/10.47479/ihead.1206043>.
- Demirbaş, M. (2008). İlköğretim 6. Sınıf Fen Ve Teknoloji Ders Kitaplarının Belirli Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 53-68.
- Demirel, Ş., Kökçü, Y. ve Akbaba, R. S. (2018). 5. sınıf Türkçe ders kitabının resim-metin ilişkisi açısından incelenmesi. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 8(2), 224-243
- Demirel, Ş., Kökçü, Y. ve Akbaba, R. S. (2018). 5. sınıf türkçe ders kitabının resim-metin ilişkisi açısından incelenmesi. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*,

- 8(2), 224-243.
- Dikeç, L. (2004). *İlköğretim Okullarındaki Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılan Kitap Resimleri (İllüstrasyonlar), Teknikleri ve Öğrenmeye Katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman, T., Karakaya, N., Çakmak, M., Eray, M. Özkan, M. (2001). Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu. Nobel.
- Durukan, E. (2013). Öğretmen Görüşleri Açısından Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 1-13.
- Eğedemir, M.P. (2017). *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Görsel-Metin İlişkisi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Eğribel-Karabölük, N. (2013). *İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerine Yönelik Çocuk Hikaye Kitaplarında Görsel Düzen ve Tipografi*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Engin, N. (2024). Tasarım Okumaları, Erzurum Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Ercantürk, O. K. (2015). Türkçe ders kitaplarındaki yazılı metinler ile metin görsellerinin uyumu. *Turkish Studies*, 10(3), 427-454.
- Erdost, I. (2012). *İlköğretim Üçüncü Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Resim (İllüstrasyon) ve İçerik Uyumuna İlişkin Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erkan, E. (2021). *Sara Şahinkanat'ın Resimli Çocuk Kitaplarının Biçimsel, İçerik ve Resimleme Özellikleri Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rize.
- Erkmen, N. (1996). Çağdaş Bir Ders Kitabı Nasıl Olmalı? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler. (Ed.: H. Coşkun, İ. Kaya ve J. Kuglin.) Türkiye ve Almanya'da ilköğretim ders kitapları. Bizim Büro Basımevi.
- Gevrekçi, M. (2001). Biçim ve tasarım. L. Küçükahmet (Ed.). Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu: Yabancı Dil içinde (s. 13-18). Nobel.
- Gezer, Ü. (2019). Çağdaş sanat ve tasarım eğitiminde görsel tasarım öğeleri ve ilkeleri. *Ulakbilge*, 7(40), 595-614. DOI: 10.7816/ulakbilge-07-40-02.
- Gözütok, D. F., Ulubey, Ö., Yılmaz, G., Hamsi, M. Ve Dinçer, A. (2015). İlköğretim 1. sınıf Türkçe dersi öğretmen ve öğrenci kitaplarının değerlendirilmesi. *Elementary Education Online*, 14(4), 1159-1178. doi: <http://dx.doi.org/10.17051/io.2015.01712>.
- İgit, A. (2023). Artırılmış gerçeklik uygulamalı resimli kitapların içerik analizi yöntemiyle

- incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, (32), 730-752.
- İlhan, E., Yazar, İ. (2021). Temel eğitim Türkçe ders kitaplarındaki metin-görsel ilişkisinin görsel tasarım unsurları bağlamında incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (52), 744-763.
- İşcan, A. ve Karadağ, K. (2021). İlkokul 4. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki resimlerin metinlerle uyumunun incelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi 2021*, 6(1), 196-215.
- İşcan, A., Cımbız A. T. (2018). Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki resimlerin metinlerle uyum düzeyinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 250-272.
- İşler, A. Ş. (2003). Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Yeri Ve Önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 157, 55-63.
- Kanca, E. (2020). *Yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarında görsel-metin uyumu*. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Karadağ, Ö. (2013). Okuma kültürüne katkıları bakımından Türkçe ders kitaplarının resimlemeleri (İllüstrasyonları). *Journal of Theory and Practice in Education*, 9(2), 84-93.
- Karlı, E. (2013). *Dördüncü Sınıf Fen ve Teknoloji Ders Kitabının Görsel Öğelerin Tasarımı ve Sayfa Tasarımı İlkelerine Göre Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Kayabekir, T. (2010). *İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Tasarımında Yer Alan İllüstrasyonların (Resimlerin) Metne Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kayıkçı, M. (2006). *İlköğretim Türkçe, Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Ders Kitaplarında Görsel Tasarım Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Kaymakcan, M. (2006). *Yüksek Öğrenim Sanat Eğitiminde Temel Tasarım Eleman ve İlkelerinin Öğretimi ve Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Keser, H. (2004). İlköğretim 4. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 261-280.
- Kırbaş, K. (2023). *İlkokul Öğrencilerinin Farklı Metin Türleri Üzerinde Dijital ve Geleneksel Yazma Deneyimlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi,

- Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kochhar, S. K. (2009). The teaching of social studies. 20th ed. Sterling Publishers.
- Kolaç, E. (2023). İlköğretim dördüncü sınıf Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 105-137.
- Küçükaya-Ergindir, N. (2022). *Temel Sanata Eğitiminde Tasarım İlkelerinin Dijital Olarak Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Lauer, D. A. (1990). Design basics. Third Edition, Charlyce Jones Owen.
- Mataheru, W., Huwaa, N. C., Matitaputty, C. (2020, January). The Development of textbook based on constructivism in the basic mathematical concept course. *Journal of Physics: Conference Series*, 1429(1), 012006.
- MEB. (2006). İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8.Sınıflar) Öğretim Programı. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2017). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2021). Ders kitaplarını değerlendirme raporu (öğretmen görüşleri). Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEGEP. (2007). Temel tasarım ilkeleri. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Merriam, S. B., Grenier, R. S. (2019). Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis. Jossey-Bass Publishers.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı: Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları.
- Özkan, R., Bulut-Tutkun, S. (2014). İlköğretim sosyal alan ders kitaplarının görsel boyut ve içerik tutarlılığı açısından incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (24), 371-386. DOI: 10.9761/JASSS2169.
- Özsoy V., Ayaydın A. (2016). Görsel tasarım öge ve ilkeleri. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özsoy, H. (2007). *İlköğretim 4-5. Sınıf Fen ve Teknoloji Ders Kitaplarının Öğrenci, Öğretmen ve Veli Görüşleri Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi,

- Zonguldak Karaelemeş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Öztuna, H. Y. (2007). Temel tasarım öğeleri: renk. *Grafik Tasarım-Görsel İletişim Kültürü Dergisi*, 8, 88-91.
- Payza, T. (2015). *Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Pektaş, H. (2022). Temel Tasarıma Giriş.
- Resmi Gazete, Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, Tarih: 14 Ekim 1921, Sayı: 31628.
- Sanalan, A. V., Sülün, A. ve Çoban, A. T. (2007). Görsel okuryazarlık. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 33-47.
- Sarioğlu, C. (2023). *İlkokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Evrensel İlkeler Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Schwartz, N. H., Ellsworth, L. S., Graham, L., Knight, B. (1998). Accessing prior knowledge to remember text: A comparison of advance organizers and maps. *Contemp. Educ. Psychol.* 23, 65-89.
- Sengir, S. ve Yücel, A. (2016). Temel tasarımda çizgi üzerine. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 478-487.
- Sever, S. (2003). Çocuk ve edebiyat. Kök Yayıncılık.
- Siviş-Turan, B., Emiroğlu, S. (2020). İlkokul 1-4. sınıflarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki dinleme metinlerinin belirlenen ölçütlere göre incelenmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 105-136.
- Şahin, M. (2014). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.
- Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-4.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Millî Eğitim Bakanlığı.
- Tarakcı, Ç. (2023). *Ortaokul Türkçe Derslerinde Metin Türlerinin Öğretimi Üzerine Öğretmen Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

- Taş, E.A. (2022). *Ebeveyn Destekli Etkileşimli Kitap Okuma Programının Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Erken Okuryazarlık Becerilerine Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Tekin, B.(2023). *Nasrettin Hoca Fıkraları'nın Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Tepecik, A. ve Kayabekir, T. (2017). Resim-metin ilişkisinde yapısal ve bilişsel kavramların tasarım sürecine etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1641-1653.
- Tural, A., Şahan, G., Işık, A. D., Özdemir, S., Uysal, H. ve Yılmaz, O. (2017). Türki'ye ve Almanya'daki hayat bilgisi ders kitaplarının resim-metin ilişkileri ve kullanımları bakımından karşılaştırılması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 770-782. DOI: 10.14686/buefad.320432.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metin resimlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 650-672. DOI: 10.17679/inuefd.547841.
- Türkeç, Güney, A. (2022). *İlkokul Ders Kitaplarında Görsel-Metin Ders İçeriğinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Tüzel-Helvacı, Ş. (2009). *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Ders Kitaplarında Yer Alan Görsellerin Düzenlenmesi Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Uçar, C. (2016). *Ortaokul 5. Sınıf Fen Bilimleri Ders Kitabının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uçar, C. ve Somuncuoğlu-Özerbaş, D. (2017). Ortaokul 5. sınıf fen bilimleri ders kitabının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25 (4), 1373-1388.
- Uluişik, M. (2008). *İlköğretim Beşinci Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Uyumaz, F. (2019). *Sedat Girgin'in Resimlediği Kitaplardan Örneklerle Çocuk Edebiyatında Resim-Metin İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Uzun, H. (2020). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Öğretmenliği 1. ve*

4. *Sınıf Öğrencilerinin Görsel Tasarım Öge ve İlkelerini Bilme Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Uzuner, S., Aktaş, E. Albayrak, L. (2010). Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının görseller (illüstrasyonlar) açısından değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 721-733.
- Ünen, Y. Z. (2012). *Okul Öncesi Çocuk Hikâye Kitaplarındaki İllüstrasyonların Biçim Dili*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yapıcı, M. (2004). İlköğretim 1. kademe ders kitaplarının öğrenci düzeyine uygunluğu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 121-130
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız-İnan, F. (2015). *İlkokul 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Resim-Metin İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, G. E. ve Baş, Ö. (2022). İlkokul Türkçe dersinde sınıf öğretmenlerinin grafik düzenleyicileri kullanımı üzerine nitel bir araştırma. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 576-592. DOI: 10.24315/tred.1066660.
- Yurdakal, H. İ. (2018). Değişen Sınıf Öğretmenliği Lisans Program İçeriğinin İncelenmesi. *Ulakbilge*, 6(29), 1483-1499.
- Yurtalan, B. (2019). *Yenilenen Öğretim Programları İçin Tasarlanan Türkçe 5 Ders Kitabının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Yücel, Z. (2023). *İlkokul 1. sınıf Türkçe ders kitabının görsel tasarım öğeleri açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Yücel, Z. (2023). *İlkokul 1. sınıf Türkçe ders kitabının görsel tasarım öğeleri açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Yücel, Z. (2023). *İlkokul 1. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Görsel Tasarım Öğeleri Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.

İNTERNET KAYNAĞI

[Kitap İnceleme - Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı \(meb.gov.tr\)](http://meb.gov.tr) erişim tarihi: 03.09.2024

